

Eene illuzie

Louis Couperus

Editie Karel Reijnders, E. Braches, Jan Fontijn, M. Stapert-Eggen,
H.T.M. van Vliet en Oege Dijkstra

bron

Louis Couperus, *Eene illuzie* (ed. Karel Reijnders, E. Braches, Jan Fontijn, M. Stapert-Eggen, H.T.M. van Vliet en Oege Dijkstra). Veen, uitgevers, Utrecht/Antwerpen 1988

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/coup002illu03_01/colofon.php

© 2017 dbnl / erven Karel Reijnders / E. Braches / Jan Fontijn / M. Stapert-Eggen /
H.T.M. van Vliet / Oege Dijkstra

Een zieltje

I

Kareltje was zeven jaar en meestal heel alleen bij de meid, die aan een venster der kinderkamer voor een groote mand verstelwerk zat. Zijne broêrs en zusters waren te oud om zich meer dan terloops met het kleine baasje te bemoeien en, trots al den romslom van een groot huishouden, vereenzelvigde het kind een weinig, altijd alleen met zijne kleine gedachtetjes en kleine fantazietjes. Zijne zusters ‘gingen uit’ en hij zag ze des avonds dikwijls binnen-fladderen, haastig en zenuwachtig, als etherische wervelwindjes, lichte wolkjes tulle, gazen vizioentjes en Line, de kindermeid, zijn meid, moest ze helpen met een lint hier en een speld daar. Dan was de kinderkamer voor een oogenblik gevuld met de helle muziek harer gilletjes en lachjes, met al het geglans en geruisch van de balweelde harer toiletten; een der broêrs, in zijn rok aan een zwarten kever met witte borst gelijk, kwam ze halen en dreef ze voort en ze vloten op haar satijnen voetjes weg, net kapelletjes... Wat was het dan leêg en donker en eenzaam, als ze heen waren! Kareltje ging dadelijk naar bed en droomde zulke nachten steeds heele lichte droompjes van beeldmooie feeën en van groote torren en vlinders, die met elkaâr dansten in Bengaalsche lichten, als in de tooverpantomimes op de kermis.

Zijn andere broêrs gingen op de Hoogere Burgerschool en op het Gymnazium, die hij zich reusachtig voorstelde, geheele werelden, met heele strenge meesters, die alles wisten en erg veel

huiswerk opgaven. Hij wist, dat zijne broêrs veel boeken en cahiers bezaten, die ze allemaal uit hun hoofd moesten leeren en moesten volschrijven, en dan nog groote atlassen, waaruit ze heele landen moesten nateekenen met bergen, net haartjes, zeeën van blauwe golvende lijnen en steden als rondtetjes en stipjes. Hij duizelde ervan en hij huiverde voor den tijd, die weldra komen zoû, dat ook hij zoo knap zoû moeten worden. Hij leerde dan zoo goed mogelijk zijne les voor Meneer Snel, die hem thuis kwam onderwijzen, en hij maakte zijn schrijfwerk, zoo netjes hij kon, af. Het waren dikwijls verzen van het huismeestertje bij verjaardagen van papa, mama en opa, en die Kareltje schreef op mooie vellen papier met bouquetten in den hoek, met goud versierd en uitgewerkt als kant; hij schreef ze met groote, bochtige schuins-rechtsche en schuins-linksche letters, die over de lijntjes liepen als ongedrilde rekruten of als dronken spinnekoppen.

De kaarten zijner broêrs maakten grooten indruk op hem en hij verbeeldde zich, dat de ruime kinderkamer de wereld was. De tafel, met al het witte verstellwerk van Lina, was een hoog besneeuwd gebergte, de Alpen; hij zat er dikwijls, boven op, op straat te kijken en als hij met een stok langs een stoof en een stoel naar omhoog klom, meende hij, dat hij bergen besteeg, om een uitzicht te hebben. Het karpert was het vasteland en de geschilderde, houten vloer de oceaan. De schoorsteenmantel, met allerlei potjes en kopjes en beeldjes van Lina, was China en Japan, het land van het porcelein; een groote muurkast vol speelgoed was Parijs, de alkoof het station en de twee bedden, het zijne en dat van Lina, de wagons. Des avonds vóór hij insliep, reisde zijne fantazie dan van land tot land, maar ook overdag werd gereisd, in twee stoelen. Hij vond het heerlijk als Lina meêspeelde en de conducteur wilde zijn en hij verzamelde voor zijn spel een heele collectie tramway-kaartjes.

II

Zoo, en met honderd andere hersenschimmen vulde zijne verbeelding, die in zijn hoofdje joelde en woelde, de eenzaamheid van zijn verlaten kinderleventje. Voor zijn vader was hij bang - hij wist, dat die minister en zeer machtig was - en hij gevoelde zich weinig op zijn gemak als papa's hand hem even over zijn bruin ponyhaar streek; hij stamelde en stond schuw en verlegen als papa hem een vraag deed. Mama had het altijd zoo druk, met japonnen voor haarzelve en de meisjes, met lange tafels, die in de groote zaal gedekt werden vol kristal, zilver en bloemen, of met het verschikken van meubels, zoo er des avonds veel menschen kwamen, zooveel, dat Karelkje, als hij in bed lag, ze beneden hoorde gonzen. Hij dwaalde door die onophoudelijke en steeds terugkomende beslommeringen rond, nieuwsgierig en oplettend, steeds met een 'waarom' op de lippen, maar dikwijls maakte mama zich boos en zond hem heen, zeggende, dat hij in den weg stond of een knecht trapte hem bij ongeluk op zijn voetje. Hij ging dan huilende weg; niemand had tijd hem te troosten; Lina zelfs vond hij niet in de kinderkamer, tot hij ten laatste zijn toevlucht in de keuken nam, waar de keukenmeid hem wel eens een groote peen schildde en wiesch, die hij dan, boudeerend, afknabbelde, zijn hartje nog vol over het onrecht, dat hem gedaan werd, zijn tenger lichaampje nog geschokt door zijne laatste, zenuwachtige snikken, zijn bleek gezichtje nog van tranen glimmend.

III

Dat was anders, toen oom Frank kwam logeeren, mama's jonge broêr, die in het buitenland woonde! Karelkje was in het begin ook voor hem bang: hij was zoo groot en zoo sterk en hij lachte altijd zoo luid en mama vond het nooit goed, als hij de meisjes naliep, de tafel om, den gang in, den tuin door, en hij ving ze dan eindelijk en tilde ze op en bracht ze, gillende alsof ze breken zou-

den, weêr terug, in zijn armen. En hij vocht met de jongens; hij bokste met ze, net zoo een Engelsche bokser, als Karelkje eens in de illustratie gezien had en Karelkje was dan ook bang, of hij niet bij ongeluk een stomp zoû krijgen.

En toch sprak oom Frank zoo vriendelijk met hem, op zoo een vroolijken toon; er was zoo iets opwekkends in, dat Karelkje nog nooit gehoord had.

- Hoe oud ben je, kleine man?

- Zeven jaar, meneer.

- Meneer, wat meneer?

- Ach ja, ik bedoel... oom!

- Ben je zeven jaar? Nu, dat zoû ik je ook niet aanzien; je lijkt net een pluisje zoo licht: wacht, ik zal je eens optillen...

En voordat Karelkje wist wat er met hem gebeurde, zweefde hij hoog in de lucht, zoodat hij een luiden gil gaf. Gauw was het echter geen gillen meer, maar lachen en het werd, o, zoo prettig: hij mocht op oom Franks rug zitten, hij sloeg zijn dunne zwavelstokjes van armen om oom Franks nek en oom hoste met hem rond en stoorde zich niet aan mama:

- Maar Frank, hoe kan je toch altijd zoo bruyant zijn!

Karelkje was moê van dat paardje-rijden, toen oom er meê ophield, maar zijn flets gezichtje had een kleur als purper; in het bleeke blauw van zijn oogen tintelde iets van azuur; zijn anders treurig mondje lachte. Oom Frank had zich in een fauteuil neêrgegooid en Karelkje klom op zijn schoot.

- Karelkje, hang toch niet altijd zoo op oom!

- Ach, laat dat kind toch zijn gang gaan! bromde oom terug en Karelkje nestelde zich en speelde met Franks ketting en hij dorst eindelijk fluisteren:

- Ik vind jou toch zoo een gezellige vent, weet je?

De meisjes kwamen binnen en lachten Frank uit, dat hij met zijn kindje op schoot zat en mama mopperde steeds, dat zoo een groote jongen nog zoo hangen kon, maar Karelkje liet ze praten. Hij had zich nog nooit zoo veilig gevoeld als nu, nog nooit zoo warm in zijn hartje: hij had zoo kunnen insluimeren, bij oom

Frank. En het was de eerste maal van zijn kort leven, dat hij tegenstribbelde, toen Lina hem naar bed wilde brengen: men wist niet wat men hoorde; anders ging Karelkje altijd dadelijk meê.

- Kom jongen allo, naar bed! zeide oom Frank en zette Karelkje op den grond.

- Kom je dan nog straks even bij me, oom?

- Wel, ben je dwaas, denk je, dat ik voor kindermeid speel! en hij proestte het uit.

Maar het trof hem, hoe er iets verlangends, iets smeekeinds was in die bleeke vergeet-me-nietjes van oogen; een onberedeneerd medelijden vulde zijn goedig hart, en brusk, met zijn hand onder de kin van het kind:

- Nu, ik zal eens zien, als ik tijd heb, hoor!

- Dat is me een adoratie voor oompje Frank! gichelde een der meisjes, zonder respect voor zoo een jeugdigen moedersbroêr.

- Ik woû alleen maar, Frank, dat je het kind niet bedierf! meende mama. Het is al zoo een vreemd karakter, stil, eenzelvig en altijd boudeerend! O, dat eeuwige boudeeren kan me dol maken!

- Hij zit altijd op iets te broeien! lachte het andere meisje.

- Natuurlijk, dat het kind stil is, sprak Frank ruw; jullie laten het maar loopen, niemand bemoeit zich ermeê.

Mama sprak dit tegen, maar Frank haalde zijn schouders op.

IV

- Je gaat dus nog niet naar school?

- O, neen! en Karelkje rilde ervan. Meneer Snel geeft me nog les.

Gelukkig maar, dacht Karelkje.

- Speel je wel eens in den tuin?

- O, neen!

- Wel, waarom niet?

- Ik weet het niet; wat zoû ik er doen?

- Wel, bijvoorbeeld nu een sneeuwpop maken, met sneeuwballen gooien. Ga je meê?

Kareltje was opgetogen, maar mama, verstoord:

- Ach Frank, dan krijgt het kind winterhanden; hij kàn daar niet tegen!
- Kom, loop rond! lachte Frank en Kareltje lachte meê, omdat oom zoo brutaal was.

In den tuin lag de sneeuw mul en hoog, glinsterend als kristal. Oom Frank nam hoopen sneeuw in zijne groote vuisten en kneedde er enorme ballen van, voor de beenen van den sneeuwman. Daarop een dikken vierkanten romp.

- Vindt je de sneeuw koud?

- Neen, oom! jekte Kareltje, die in de gratie wilde blijven en beetjes sneeuw aanbracht in zijne verkleumde knuistjes.

- Straks zal je wel warm worden, wacht maar! Maak maar een bal voor zijn kop, een dikke, weet je. Kijk, je moet hem røllen in de sneeuw, zóó!

Kareltje vond het alles behalve gemakkelijk, maar deed zijn best, en het ging nog al, omdat hij er grooten schik in kreeg. Weldra verrees de man, log als een witte versteende klomp, kort en dik als een Samojeed of een Lap, in een ijsbeerenhuid. En daarna het bombardement tegen den man, tegen zijn hard gevroren, ronden, dommen kop aan!

- Het is toch jammer, oom, hij staat er zoo mooi! zei Kareltje, bal op bal gooiend.

Hij werd er warm van, het leven tintelde in zijn klein anemiek lijfje, waarin het trage bloed werd opgezweept en hij jubelde, hoog op, al zijne vroolijkheid uit. Want het was een feest van sneeuw, een tornooi van sneeuwballen, een tooverspel van kristallen blankheid, een kamp tegen een boozen, witten reus en Kareltje was de ridder en oom Frank de Koning, de Keizer! Zijne vroegrijpe kinderfantazie verheerlijkte tot een ridderroman het eenvoudige spel, dat hem nièt alledaagsch, maar een evenement was. De inspanning zijner zwakke spiertjes gaf eene overspanning aan zijn gevoelen en toen hij later, thuis, vol van dankbaarheid voor zijn oom, die hem kind leerde zijn en met hem kind was, Frank tot stikkens toe omhelsde, uitte hij zulk een woord van

overdrijving, als kinderlippen soms kunnen uiten, overdrijving, die groote menschen verbaast om het vreemde, het mysterieuze, het ondoorgrondelijke ervan:

- Oom, ik aanbid je!

V

Oom Frank was heen.

Kareltje had niet geschreid, toen hij wegging, maar hij had een gevoel gehad, zooals eens, toen oom Frank hem in de lucht had getild, en bijna had laten vallen. Ook nu was het hem of hij omhoog was gebeurd en in eens viel en steeds lager viel. Zoo groot en wijd als hij zich iets kon voorstellen, zoo groot en wijd was zijne eenzaamheid. En hij werd stiller en eenzelviger dan ooit. Vroeger, door oom, was zijne verlegenheid geweken; aangemoedigd door oom, die er om lachte, was hij meermalen brutaal geweest tegen mama, flink tegen zijne zusters, die hem plaagden, meêdoende met zijne oudere broêrs, éens zelfs guitig tegen zijn vader. Was zijne schuwheid nu ook geweken, aardig was hij niet meer en mama beweerde, dat Frank het kind verschrikkelijk bedorven had. En toch, zoo dacht Kareltje, oom was maar nu en dan terloops vriendelijk met hem geweest, zooals een groote meneer zich met een kind bemoeit; oom was zooveel uit geweest en zooveel binnen geweest, in den salon... Wat had Kareltje hem gaarne altijd bij zich gehouden, altijd! En het kind maakte zich hersenschimmen, fantazietjes, waarin hij zich voorstelde, dat hij bij oom woonde, en met oom speelde en wandelde, altijd met oom! Maar het waren maar droompjes en eens, in zijn ziek, vroegrijp gevoel huilde hij, alleen in zijn bedje, er om, dat het maar droompjes waren.

VI

Eens werd Karelkje vroeg wakker gemaakt. Ieder liep reeds rond, gekleed; de knecht en de meiden sjouwden koffers naar beneden; Lina kleepte hem haastig aan. In zijn mijmeren had hij de vorige dagen nauwelijks verstaan, dat men uit de stad ging, een paar zomerweken logeeren op het buiten van vrienden. Nu schoot hem dit eensklaps te binnen. Een buiten, dat was toch iets heerlijks! Hij had wel eens iets over buitens gelezen, in zijne jongens-verhalen: landgoederen vol vroolijke kinderen, en paarden en vogels, een leven als een voortdurende buitenpartij! En met schitterende oogen greep hij den japon zijner moeder:

- Mama, mama!

- Wat?

- Zijn er kinderen, daar?

Mama lachte hartelijk.

- Wel neen, Karelkje, meneer en mevrouw zijn al oude menschen en hun kinderen zijn al groot en getrouwd en weg.

Zijn illuzie was heen.

- Moet ik dan toch meê?

- Natuurlijk, woû je hier alleen blijven?

Toch vond hij het buiten wel mooi, toen hij er aankwam. Een kasteeltje in een park en een waterpartij en voor het huis een prachtige bloementuin met allemaal sterren en halve manen en vreemde figuren van kleurige bloemen en het gras net groen fluweel. De kamers waren donker, met groote familie-portretten: deftige, gepoederde heeren en dames met heele dunne middels, groote hoepelrokken en zwarte vlekjes op haar gezicht. En meneer en mevrouw waren zelve twee van die stijve familieportretten, al droegen ze ook niet van die ouderwetsche kleêren. Ten minste, dat was zijn eerste indruk; later vond hij meneer nog al aardig, omdat die hem naar zijne perziken medenam: prachtige, fluweelen vruchten, net roze kindergezichtjes, en die meneer allemaal geteld had.

- Nooit een snoepen, nooit stilletjes wegnemen, niet waar, Karelkje?

- O, neen, meneer!

En Karelkje zag vol eerbied naar de getelde kindergezichtjes op er was heel blij, dat meneer hem er een kleintje gaf, omdat hij altijd zoo zoet was. Ook mevrouw was nog al lief: ze gaf hem dikwijls oublietjes uit een prachtig gepoetsten zilveren trommel, die blonk als een spiegel. Maar Karelkje hield er niet van, dat de oude, stijve menschjes hem altijd op een toon aanspraken als was hij zoo een heel klein, zoet kindje, dat nog niets begreep van wat oudere menschen spraken. Het waren altijd die zelfde twee zeurige stemmetjes: ‘niet waar, Kareljtè?’ ‘zoet zijn, Kareljtè!’ en Karelkje smachtte naar oom Franks heldere, ruwe stem; die klonk hem anders dan dat geteem! Zijne zusters maakten den geheelen dag gekheid met een paar neven van meneer en mevrouw, die er ook logeerden, en zijne broêrs reden paard en zwommen, wat hij nog niet doen mocht; mama vond, dat hij nog te klein was en zoo gauw verkouden werd. Hij dwaalde dus verlaten rond, zich eerst een beetje vervelend, maar later, dolend als een melancholiek riddertje onder de hooge, oude boomen van het donkere park, gevoelde hij zich vol geheimzinnige vreugde over zijne eenzaamheid, eene vreugde, bedroevend ziekelijk in zoo jong een kind. Wat konden ze hem schelen, als oom Frank er niet was! Ze vonden hem toch maar een flauw kind, dat nooit zoo aardig kon zijn als andere kinderen: een ‘lamme jongen’, zooals zijne zuster hem eens genoemd had! O, neen, ze hielden niet van hem, maar hij wilde er niet om geven; hij wilde er geen verdriet van hebben!

En toch had hij er verdriet van, en zijn verdriet woog in zijn zevenjarig zieltje even zwaar als welk verdriet ook in de ziel van een mensch. Zijn verdriet was wel gauwer voor een tijdje vergeten, als meneer hem een perzik of mevrouw hem een oublie gaf, maar het kwam toch weêr terug. En eens, onder het bladeren in een boek, waarin een verhaal stond van zigeuners en gevonden kinderen, kreeg hij de vreemde gedachte:

- Ik ben een vondeling, zooals dat jongentje bij de zigeuners!

Het liet hem niet los en, op een avond, in het park, terwijl het oude meneertje weêr trotsch zijn perziken toonde, aan papa, mama, aan de zusjes:

- Mama, zeg, mama! fluisterde hij.

- Wat toch, kind?

- Mama zeg, ben ik een vondeling?

Zijn gelaat stond niet treurig, zijn mond glimlachte: hij vond zich knap, dat hij het zoo goed geraden had. Maar zijne moeder keek hem verbaasd aan, alsof hij gek geworden was.

En het was ook zeer vreemd die vraag te hooren op de glimlachende lippen van dat rijke-lui's-kind; fijn, bleek, tenger, met bruin zijden ponyhaar, zijn blauw lakensch pakje vol vergulde knopen; dat kind: de sprekende, hoewel verziekelykte gelijkenis zijner mooie, elegante, nog jeugdige moeder. Er was niet aan te twifelen of zij waren moeder en kind, en toch was de ziel van dat kind er niet zeker van en vroeg het nog eens, dringend, nu ongeduldig, dat zij hem niet scheen te begrijpen:

- Ach toe, mama, zeg het nu: bèn ik een vondeling?

VII

Had zijne moeder hem toen maar terzijde genomen, hem in hare armen gesloten, hem uitgevraagd, waarom hij toch zoo dacht! Maar welke het ook misschien even in haar op zoo te doen, het was er geene gelegenheid voor, daar in dat park vol vroolijke menschen, en zij poogde die vreemdheden van Kareltje maar te vergeten. Het kind was immers altijd zoo raar geweest...

En het rare kind groeide op en ging naar school. Zijne vrees voor dat schoolgaan was voorbij; hij ging er zelfs gaarne heen: dan was hij weg van huis. Het was er nu zeer stil: de meisjes waren getrouwd, de jongens studeerden te Leiden; papa was geen minister meer en zeer oud en ziekelijk geworden. Alleen mama was dezelfde gebleven, altijd even jong, even mooi en mooi gekleed. Zij bemoeide zich nu meer met Karel, uit verveling, want zij gaapte dikwijls, de lange avonden, die zij thuis op hare sofa met een boek zocht te slijten:

- Karel, heb je veel huiswerk?

- Het gaat nog al.

- Wat heb je al zoo te doen?

- Ach, mama, wat kan u dat schelen!

En zijn mopperende stem werd ongeduldig; ze ergerden hem, die nuttelooze bemoeiingen; mama had het immers vroeger nooit gedaan! Maar mama scheen dien avond erg lief te willen zijn:

- Karel, weet je, dat oom Frank overmorgen komt?

Een elektrische schok doortilde den jongen; zijne boeken sidderden in zijne handen; zijn bleek gelaat werd verklaard of er plotseling een licht achter zijne oogen was ontstoken. Zijne liefste kinder-souvenirs schitterden in hem op.

Oom Frank!

En hij kon dien avond nauwlijks werken; hij sliep dien nacht nauwlijks; alles suisde in hem als bij eene groote verwachting.

VIII

Oom Frank kwam.

Maar het was oom Frank niet meer. Hij moeide zich ternauwernood met den opgeschoten, bleeken jongen. Zijne forsche gezonde kracht gevoelde geene sympathie voor dat zwakke, eenzelve, boudeerende kind, dat hij vroeger uit medelijden had bezig gehouden. Het was de schuld van Karels leeftijd, dertien jaren; oom Frank had gedacht, dat hij een flinke, sterke jongen zoû zijn geworden, die op school iedereen op den kop sloeg.

- Vecht je wel eens?

- Neen, oom...

O, wat verlangde hij nu eens flink gevochten te hebben! Eéns had hij het gedaan, maar toen was hij overwonnen geworden, en hij wachtte zich wel oom dit te vertellen!

- Zeg, oom!

- Hè?

- Houdt je niet meer van me, zooals vroeger?

Oom Frank zag hem even aan; zijne zuster had gelijk: het was toch wel een vreemd kind.

- Jawel, zeker, kereltje, maar je moet een flinke jongen worden en niet sentimenteel zijn.

Er klonk in die woorden iets van de oude stem.

- Als ik maar altijd bij u was geweest, dan was ik wel flink geworden en niet sentimenteel...

En het drong hem in zijn hart oom te vragen hem bij zich te nemen in het buitenland. Maar hij dorst niet.

Neen, oom Frank was oom Frank niet meer.

Hij had kostbare, marmeren beelden meêgebracht uit Italië. Ze stonden in zijn kamer en Karel had ze dikwijls bewonderd en ze zelfs gepoogd na te schetsen, want hij teekende heel goed. Nu was er een gebroken, een naakte godin; ze lag in witte scherven en gruis op den grond.

Oom Frank ziedde van woede.

- Heb jij dat gedaan?

- Neen, oom, heusch niet, oom!

- Wie heeft het dan gedaan; niemand komt hier dan jij...

- Ik heb het heusch niet gedaan, oom; misschien Daatje, ik weet het ook niet, oom...

- Je liegt, zeg ik je; je hebt het wel gedaan...

De zwakke jongen trilde in al zijne spieren en zenuwen. Een oogenblik gevoelde hij de kracht in zich, zich op oom Frank te werpen en hem te slaan. Zijne magere vuisten balden zich reeds.

Maar hij deed het niet en zich met al de aristocratische fierheid van zijn door en door beleedigd rechtvaardigheidsgevoel oprichtend, siste hij, - en er brak iets in zijn hart, - hoogmoedig tusschen zijne dunne lippen:

- U liegt zelf, oom, als u dat zegt!

Daarna gevoelde hij zich diep ongelukkig.

De zoetste herinneringen van zijn eenzaam leventje waren verstoven. Er was niets meer. Zooals hij altijd zijne gevoelens overdreef, zoo overdreef hij ook nu zijne wanhoop: zijn wanhoop, dat hij oom Franks liefde, de passie van zijn afgod, verloren had. Neen, er was niets meer.

En hij dacht er niet aan, dat hij nog jaren zoû kunnen leven, jaren van nuttigheid voor de maatschappij en betrekkelijk geluk voor zichzelf, geluk zooals de menschen toch nog wel eens vinden. Hij dacht daar niet aan, omdat hij een verlaten kind was.

Het rijpte in zijn hoofd; een tragisch voornemen. Voor oudere menschen is het vaak onbegrijpelijk, dat zoo iets in een kind rijpen kan, omdat zij vergeten zijn, dat zij ook wel eens diep, ziekelijk diep in hunne kinderjaren gevoeld hebben, en omdat zij, volwassen geworden en beslommeringen hebbend, gaan gelooven, dat er in een kind niets is dan kinderlijkheid.

Hij liet een paar dagen voorbijgaan. Het zoû zijn als een toeval, want oom Frank mocht nooit weten, dat het was geweest om hèm, om eene teleurgestelde aanbidding.

En na die paar dagen, op een avond, toen hij eerst, waarom wist hijzelve niet, nauwgezet zijn schoolwerk had voltooid, ging hij in den tuin, deed de tuindeur open en liep de sloot in, die daar achter was, schuimig groen en stinkend.

Den Haag. Aug. '89

Eene illuzie

I

Karlsbad...

‘O, laat me je schrijven, zooals ik nooit tot je zoû spreken, omdat ik het nooit zoû durven met woorden, die hoorbaar waren, alleen met woorden, die zichtbaar zijn. Ik heb je zoo lief, je bent het stil genot van ieder oogenblik mijns levens, je bent altijd als een heerlijke obsessie in het gedenk mijner hersenen en altijd voel ik je over me staan, alsof je me beheerschte en zoo zacht toch, met den allerliefsten blik van je lieve oogen, met dien rustig lieven glimlach om je mond. Je gezicht is altijd als een camee gegraveerd op mijn ziel. Je bent zoo mooi, zoo heerlijk lief mooi. En ik durf je dat zoo te zeggen, omdat het niet dáárom is, dat ik je lief heb. Ik ben er trotsch op, dat je mooi bent, maar lief heb ik er je niet om. Lief heb ik je, omdat je bent, die je bent, zoo allerliefst ingewikkeld in je ragfijn zieleleven en toch zoo begrijpelijk er in voor mij, en lief heb ik je, omdat je belang stelde mij te kennen in het mijne... IJdelheid? Misschien, een tikje. Laat me het zijn, laat me ijdel zijn, omdat jij me een gedachte hebt waardig gekeurd...

Heeft iemand wel ooit vóór mij lief gehad? Ik wist het niet, dat dit bestaan kon, deze zachte omwikkeling, deze overheersching van eigen wil, deze extaze van liefde! O, omwikkel me, overheersch me, extaziëer me lief! Laat me sluimeren als een kind in je wil! Niets te zijn dan mijn eigen zwakte in jouw kracht, niets te zijn, dan iets van je, dat je behoort en je eigendom is en dan, omdat

het van je is en omdat je lief bent, een beetje op prijs gesteld te worden, een beetje maar, met een mooi woordje nu en een liefkoozing dan... Heb geen hooge ideeën van me, je hebt er te hooge! Je vindt, dat ik talent heb en harmonisch ben! Ik weet al niet wat voor moois je me vindt. Is dat je liefde? Heb me dan anders lief, want zoo wil ik niet door je lief gevonden worden! Ik wil niet, dat je tegen me op ziet en me bewondert. Ik wil minder zijn, dan jij en onder je staan. En dan, dan mag je me opheffen met dat lieve gebaar, waarmee je beide je handen kan uitstrekken om me te groeten, dan mag je me opheffen en laat ik me door je steunen. Je bent zoo krachtig, krachtiger dan jezelf wel weet. Je meent, dat je geen wilskracht hebt en je hebt ze. Ik zweer het je. Je hebt ze alleen, omwingerd met allerlei vreemde woekeringen, als arabesken en festoenen om een zuil, maar de zuil is er... Ik zie mijn zuil, ik sla er mijn beide armen om! O, ik heb je lief, ik heb je zoo lief! Vraag me iets! Wát je wilt: ik zal het doen, ik heb het voor je over. Nooit, neen nooit heb ik dit gevoel gekend! Dat heerlijke in me, dat rein subtile, dat extatische. Het is me als zweefden er ijle, doorzichtige mousseline sluiers over mijn ziel en als werden ze, heel zacht, nauwlijks met vingers, opgelicht en het is als zag ik mezelve in eens, als zag ik al het moois, dat in me is... Het is mooi, dat alles, het is bovenaardsch, het zweeft en is niet te grijpen en niet te zeggen en niet te denken, want het zijn geuren van gevoelens, zielaromen...

O mijn koning, lieve god van mijn bestaan! Weet dat alles, wat ik je zeggen wil; weet, dat ik tot je bidden wil en je aanbid! O, waar zijn woorden? Ik ben wanhopig: niets van wat ik zeg, geen enkele silbe er van, drukt iets uit. En er moet toch iets zijn, waarmee ik je het zou kunnen uitdrukken. O, ik analyseer te veel en, dom als ik ben omtrent mijn eigen gevoel, los ik niets op. Daarom wil ik me niet meer analyzeeren, daarom wil ik me geheel en al overgeven aan het lieve gewiegel, dat mij, als in je armen, wiegelt... Je bent voor me een zielsheer, een zielehemel! O, te zijn in je, je te zijn! Laat me leven in je lieve stem, laat mij leven... alleen maar bestaan, ik wil niet anders dan bestaan... in je adem en er in

smelten, zooals een ijsbloem smelt op een vensterglas, als iemand blaast... God, ik weet niet meer wat ik zeg. Vind niet, dat ik ijl, of... vind het. Alles wat je vindt en zegt en doet is lief, is mooi, is heerlijk, is jou. Ik aanbid je! Adieu, ik kan niet meer, ik weet toch niet te zeggen, wat ik zoû willen zeggen. Alleen dit nog: wat ik nu voel, voel ik als het mooiste, dat ooit in me geweest is. Het is smetteloos rein, en het is heerlijk edel. Het is subtiel extatisch. Het is iets niet egoïstisch. Vraag me wat je wilt: ik doe het voor je! Ik kan niet uitscheiden, zie je wel? Lach er maar om, heb er medelijden meê... Adieu, mijn man, mijn koning, mijn engel, mijn god, mijn mystiek zielsmysterie...'

II

Uitgeput, met een trillenden zucht van aandoening en lang voor-overbuigen op haar papier, viel Tila achter in haar bank. Hare oogen zagen starend gelukkig voor zich uit; hare kleine, bleekroze mond spleet zacht open in een lachje van verrukking. Zij nam haar brief op; zij las de, van heur over-gevoel glinsterende, regels weêr. Het scheen haar van het geurige, lichtgrijze papier verblindend toe te schitteren, als met stralen van warm licht. Haar brief was een zon, hare zinnen waren stralen. En haar lachje werd grooter, uitkrullend in de hoeken harer lippen; het geluk van haar blik nevelde weg in een waas van vocht; zij schudde even het hoofd.

- Ik kan hem dat niet zenden... onmogelijk! dacht ze.

Het was eene groote teleurstelling. Neen zij kon hem dien brief niet zenden, dat papier, waarop zij hare ziel had opengespreid. Die ziel lag daar te bloot, de mousseline sluiers moesten er weêr over dalen... En waarom? dacht ze, met haar tikje van coquet tartende vrijmoedigheid, van emancipatie. Waarom? Was het dan niet alles mooi in haar, wat ze voor hem voelde? Mocht ze het hem dan niet zeggen?

- O, wat hoû ik van hem, wat hoû ik zielsveel van hem! fluister-

de ze, bijna luid, gelukkig het zoo te kunnen fluisteren, hoorbaar, zonder dat iemand het hoorde.

Schijnsels en schimmen van conventie speelden als acteurs in haar comédie en zij maakten zacht gechoqueerde gebaren, vol pretentie; ze schudden afkeurend hunne schimmenhoofden; ze vonden, fatsoenlijk zacht fluisterend, dat het heusch niet kon, heusch niet...

- Maar ik doe het toch! dacht zij, ze tartend.

Het comediespel duurde voort. De eene schim trad na de andere op den voorgrond van hare gedachten, glimlachend minzaam afradend: heusch niet, ze moest het niet doen, het was niet netjes...

Zij stond op, ontevreden met zichzelf, ontstemd door die comédie in haar, besloten de moraal der schimmen niet te laten zegevieren en dan toch weêr niet zoo heel vast besloten...

En het geluk, dat in haar geweest was om het schrijven van haar brief, wischte zich uit, verschietend als een kleur van helderheid, en het was weêr in haar die dofte van spleen, alsof zij geketend was aan iets logs en leelijks en niet kon opzweven in de vrijheid harer mooie liefde.

III

Tila was op het steenen balcon gegaan en zij steunde er tegen eene verweerde vaas, helrood en dofpaarsch overspikkeld met het gebloei van wat geranium en heliotropen. Zoo, klein, met iets scherps van lijn om hare magerte, stond zij er in de losse plooiën van haar witten Chineesche-zijden peignoir, los geplooid om hare jonge-meisjes-buste, los plooiend tot op den grond in een sleep, een wit zijden koord met witte zijden kwasten de plooiën vasttrekkend om de brooze tenerheid van haar middel. En zij was als eene witte azalea in het soupele geplooi van dat, als een floers zoo fijne, wit; zij stond er in als eene witte azalea, met haar smal, zeer bleek gezichtje, melkwit; de slapen even gaderd alsof er blauw bloed onder vloeide; het haar zeer zwart, te zwart, goudzwart in

het licht, los hangend, omdat zij het, zoo zwaar, te zwaar, veel liet loshangen, thuis, om haar hoofdpijn. En ook hare oogen waren als een zwart goud: een geslepen git, waarover veel goudstof ligt en zij droomden, schitterend, te schitterend in hare bleekte, onderschaduwde door den zweem van een lichtblauwen kring. Hare huid was daar, onder hare oogen, aan hare slapen, als afgeschilferd ivoor en ook hare smalle, dunne vingers, met, aan de hand de brooze aanhechting der smalle, dunne, blauw geaderde polsen, waren als dun ivoor, waardoor het licht heenschemert, de nagels onderglansend als tot ovale roze agathen.

IV

- Tila!

- Moezie...

Zij wendde het hoofd naar het open venster der kamer naast de hare, met dat verkleinwoord van liefkoozing, waarmee zij gewoon was hare grootmoeder te noemen.

- Een brief voor je, kind...

De oude stem klonk zacht, als een gebarsten echo van vroeger, uit de kamer, tot op het balcon, dadelijk wegdoffend in het buitengebruik: geratel van een rijtuig, getjilp van een musch, gesuis van stemmen onder in een prieel...

En Tila ging door hare kamer naar de andere, den salon.

- Een brief voor je, kind, en een pakket.

Zij nam het witte vierkant aan uit de, even zacht bevende, vingeren, die het toestaken, en dadelijk herkende zij de letters van het adres, en dadelijk ook had zij er meê willen wegloopen, in wat eenzaamheid. Maar Moezie zag haar lachend aan, half liggend en zeer uitgemaagd in haar oude, slappe, zwarte kant, die om haar ouderdom als met eene dof geurige elegance verlept scheen en de wijsvinger van hare mooie, dorre oude-dameshand schudde even, coquet afkeurend:

- Wat een drukke correspondentie, kind... En altijd die zelfde

ronde letters op die zelfde crème enveloppes...! Kom, de courant is ook gekomen, lees me die eens voor...

- Moezie!!

Zij smeekte het, pruilend, wanhopig.

Maar Moezie hield haar alleen maar een beetje voor den mal, plaagde haar Tila maar een beetje... Kom, ze mocht weggaan, maar ze moest zich straks kleeden, om wat te gaan wandelen met het oude mensch. Hoe lang zoû het lezen en het overlezen duren? Een uur? Dus dan over een uur kleeden?

- Kom nog eens even hier, kind... Je wilt dus weg van me, je wilt dus... trouwen? En ik? Wat moet er dan met mij en waar moet het oude mensch dan blijven?

Maar Tila lachte even, als smeekend, en sloeg met kinderlijkheid haar arm om den mageren hals en ze zong bijna, in haar zoen op die oude wang, rimpelig door de maquillage van, helaas, vroeger:

- Maar ik hoû zooveel van hem; ik aanbid hem, ik aanbid hem...

V

Scheveningen...

'Ik woon hier, met mijn oogen veel over de zee. Want den Haag is mij een stad geworden als een doodenstad, leêg en zonder geluid en zonder ziel. En mijne dagen werden er zóó lang, dat ik hier ben gekomen, om hunne lengte te foppen, en misschien gauw nog verder ga, nog veel verder... En toch, Tila, telt de dag nu twee uren minder, de middaguren, de uren van vieren tot zessen; die zijn er niet meer, die zijn een leêgte geworden, die zijn weg...

Je te zeggen, hoe ik je mis, is me onmogelijk; ik heb het woord niet als jij, mijn lieve, kleine Muze. Het was zoo iets heerlijks; het was mijn leven geworden, die twee uren iederen dag in je schrijfkamertje. In die omgeving - ik zal probeeren met wat stijl te schrijven, maar lach er dan niet om - in die omgeving van zachten geur en fijne vrouwelijkheid en dichterlijke artisticeit

leefde ik pas, voelde ik, dat er diep in me heele mooie dingen verborgen waren, die op die uren naar boven welden, alleen op die uren. Dwaalde ik anders ook door het leven rond als een schim met een ziel; ik meen, voelde ik elders overal altijd slechts mijzelf en niet het leven, dan, bij jou, voelde ik het leven, voelde ik iets, dat bestond buiten mijzelf en dat prachtig mooi was, voelde ik iets, dat kunst was, louter geschapen om haar eigen schoon, zonder bijbedoelingen en zonder egoïsme. En, Tila, nu, in mijn eenzaamheid, hoor ik altijd nog het zachte geluid van je fijne stem druppelen, parel na parel, in het halflicht van die middagschemeringen, zie ik er je rank figuurtje door dwalen als met lijnenwisselingen van gratie, maar... het is slechts een vizioen, en dat mooie kunstleven, ik voel het niet meer. Het is weg voor me, weg, evenals die uren, van vieren tot zessen...

Maar dit zijn maar wat woorden, wat pretentie op mooi schrijven. Zoo weinig mis ik je niet, o veel meer mis ik je, veel meer. Druk ik het uit door te zeggen, dat ik levend dood ben? Banaliteit! Neen, lieveling, uiteten kan ik mijn gemis niet en ik wil alleen hopen, dat ik het je door een electriciteit van sympathie, die ik met kracht in mijne banale woorden opsluit, laat voelen. De fijne vlindervoelhorens van je hart zullen het voelen. Je liefde zal het voelen.

Ik zoû me zoo gaarne geheel willen uiteten. Jij kan dat zoo mooi en als ik bij je ben, zit ik dan maar stil te luisteren en stil toe te kijken op de teêrheid van je ziel, die je dan in je woorden voor me openspreidt. Maar ik! De woorden, die me op mijn lippen komen, schijnen me keien toe, schijnen me harde, grove kleuren, terwijl ik de zachtste nuances wil. En zoo kan ik je niets zeggen, onhandig met het woord als ik ben, zoo kan ik je niet zeggen, hoe ik je mis, en hoe ik je liefheb, mijn teedere tweelingziel, mijn witte engel, mijn lieve, zielelijdende Muze met haar tragisch wit gezichtje en hare tragisch zwarte oogen... Ik kan het je niet zeggen,... maar dràgen zoû ik je willen, voorzichtig in mijn armen, als een reine witheid, een ziel van sneeuw, je dragen, zoo, hoog boven alles, boven de wereld, bóven het leven, bóven het Nood-

lot, opdat het ónder je voortrolle, zonder je te verpletteren, zooals het ons allen verplettert...

Ik kom weêr op de aarde terug en meld je, dat ik 's avonds op mijn verandah van Garni, soms onder de muziek, maar eventjes af, de drukproeven corrigeer van het eerste gedeelte van “Jezus van Nazareth”. Ik weet nu geheel en al je eigenaardigheid van interpunctie, van streepjes en puntjes, ik heb dat alles bestudeerd, en zal je telkens de laatste proeven ter laatste inzage toezenden. Hierbij ook een exemplaar van den Nieuwen Gids, met je sonnetten: Zwarte Nacht. Het is een zang van zwart fluweelen tonen, zoo rustig somber, zoo zalig kalmeerend...

Adieu, heerlijk doel van mijn tegenwoordig leven...’

Carel Armand.

VI

Zij las den brief op het balcon, haar hoofd tegen de verweerde vaas aan, de wind zachtjes opblazend in de soupele zijde, die van haar afsleepte. Zij las den brief met tranen in de oogen, geroerd in het fijnste van haar gemoed en toch... en toch ontevreden, zoo ontevreden! En zij zag hem voor zich zitten, zooals hij placht te zitten in hare kamer, in zijne stille houding van adoratie, bijna van heilige bespiegeling op haar, en zij hoorde zijne heerlijke stem met dat accent van respect, van iets, dat niet dorst te naderen, uit vrees te zullen schenden. Hier in zijn brief was dat weêr, die zelfde stem, dat zelfde accent... Ja, hij aanbad haar, maar op zijn knieën, en in hare verbeelding zag zij altijd zijn hoofd beneden haar, zijn oogen òp naar haar staren, zijn glimlach òp naar haar glanzen. En dat verlangde ze niet en juist verlangde ze zijn hoofd te zien bóven haar, als eene bescherming, zijne oogen te zien néêrkijken, met een blik van bezitneming, zijn lach te zien àfkrullen om zijn mond, blij, dat hij haar een zoen kon geven.

O, hoe weinig voldeed haar die zachte teederheid, waarmee hij

haar scheen hoog te schatten, zooals een geloovige zijn heilige hoogschat; hoe weinig streelde het haar, dat hij haar in eerbied nauwlijks dorst te naderen, dat hij zijne stem scheen te temperen, als bevreesd, dat zijn adem haar bezoedelen zoû... Hoe innig verlangde zij, dat hij zoû opstaan uit zijne knielende houding van contemplatie, dat hij als een bruidegom tot haar zoû komen en met vastheid om haar heen zijn armen zoû slaan, haar nemend aan zijn borst... En het scheen haar zeker, dat dit niet zoo worden zoû en dat ze het niet mocht verlangen, omdat het iets minder edels zoû zijn...

O, edel? Alles wat zij voor hem voelde was edel, was het edelste, dat ooit gevoeld kon worden... Waarom mocht ze dan niet verlangen, dat hij komen zoû en haar zoû nemen, dat hij haar overmeesteren zoû, en zij zich zoû verlagen aan zijne voeten? Maar zij zag het als eene wreedheid in zijne sympathie voor haar: hij beminde in haar de dichteres - zijne Muze, die hem een leven van kunst kon doen leven - hij zag in haar nauwlijks de vrouw...

Er was iets mannelijks in haar verdwaald, trots hare groote vrouwelijkheid, en dit mannelijke was: een treffend logische, bijna zelf-onbewuste drang tot analyzeeren, steeds en steeds... Zij wist niet waarom zij het deed en wanneer zij het eerst er meê begonnen was, maar ze deed het, altijd...

En zoo, met haar logischen zielsblik, had zij het dadelijk geanalyseerd en doorzien, had zij doorzien, dat hij in haar nauwlijks de vrouw zag...

En met het witte hoofd - het tragische gezichtje met de tragische oogen, zooals hij zei - geleund tegen de koude vaas; met dien brief, waaruit als een geur van gebed opsteeg, in haren schoot, dacht zij en dacht zij: hoe ze voor zijne voeten zoû kunnen neêrzinken, zich verlagend, zich verkleinend, smeekend, dat hij niets, o niets anders, in haar zien zoû, dan eene vrouw, die hem aanbad, aanbàd, en slechts vroeg, dat hij die aanbidding duldde met eene liefkoozing, die haar zoû zijn als een aalmoes.

En de kunstnares in haar was niet dankbaar voor den teederen eerbied van dien man, omdat de vrouw geen passie vond...

VII

Zij had haar brief niet verzonden, zij had hem een anderen geschreven, meestal meester van haar pen, hare bewaasde woorden slechts nu en dan uitschitterend in de waarheid harer groote liefde. En met zijne brieven dwaalde zij rond, alleen, wandelend in de zwarte schemering der dennebosschen, die zijn als kathedralen met vele zuilen. Zij leed, zij leed een eeuwigdurende pijn van onvoldaanheid en o, ongelukkig gevoelde zij zich, omdat dat nooit komen zoû waarop zij wachtte. Zoo ook was zij eens gaan wandelen, kwam zij doodmoê thuis, in hare kamer, en zag zij in den spiegel... zij wilde gezond worden; als hare wangen kleur kregen - zoo dacht ze - als zij gewoon mooi werd en niet meer tragisch mooi was, dan zoû Carel misschien... En zij bestudeerde zich in het glas, maar het blosje van warmte en moêheid was te geteekend rond op hare bleekte, vloeide niet samen met haar tint, en te zwart schitterden de groote oogen, waaronder de kringen blauwer schenen...

Zij vond zich leelijk, maar... zij luisterde, want er werd gesproken in den salon, bij grootmama, en... God! was het mogelijk...

Zij trad binnen.

- Carel!! Ben jij het...

Hij was opgestaan waar hij zat naast Moezie, en hij kwam haar tegemoet met zijn lief gebaar, beide handen uitgestrekt, eene bekoring in hem. Zij gaf hem ook beide de hare en hij hield ze even vast, zacht, om ze niet te breken, en zijn geheele gelaat lachte in zijn geluk als in zonneschijn.

- Ja, ik ben het... Ik kom hier de kuur doen; mijn dokter...

Lachend bleef hij haar aanzien, zonder moeite te doen zijn leugen waarschijnlijker te maken en zij... al haar spleen was in eens weggetrokken, als een wolk; zij zag niets dan hem, hèm, in hare extaze, die was als een bovenaardsch geluk.

- En het is aardig, dat Armand ons dadelijk is komen zien, niet waar, Tila? insinueerde Moezie, en hij treft het goed: er is hier nog een kamer open, op de tweede verdieping, zei de fräulein van morgen...

Maar Tila hoorde dat alles nauwlijks en terwijl zij hem aanzag met haar lach van geluk, hare oogen van zwart diamant vochtig, hare handen nog trillend gevangen in zijn voorzichtigen greep, stamelde zij, terwijl hij zag, dat zij het niet meende, bijna snikkend:

- Malle jongen, die je bent...

VIII

Tila had zich gauw verkleed, in het wit, eene kleur, die haar zeer bleek maakte, maar die zij toch zeer liefhad, en zij had enkele Gloire-de-Dyon's in haar ceintuur gestoken. Armand was zijne kamer gaan zien; hij zoû zich opfrisschen om met de beide dames te gaan soupeeren bij Pupp.

- Lieve meid, zei Moezie, zeg me eens, wat is je beidjes verhouding eigenlijk?

Tila zag haar vreemd aan, als begreep ze niet.

- Wat meent u daarmee?

- Maar kind, eenvoudig wat ik er meê vraag. Hij heeft je toch nog niet gevraagd, ten minste niet aan mij, wel?

- Gevraagd... neen, eigenlijk gezegd heeft hij mij ook nog niet gevraagd.

- Maar - Moezie lachte, ze was nooit streng op etiquette en vorm geweest in hare cosmopolitische nonchalance - jullie doen toch alsof...

- Hij heeft me gezegd en zegt me nog dikwijls, dat hij veel van me houdt en hij weet, dat ik ook veel van hem hoû. Dât is onze verhouding.

- Heel duidelijk. En hij reist je achterna: hij houdt het, gewoon weg, zonder je niet uit...

Tila zweeg en glimlachte gelukkig.

- Nu, besloot Moezie, dat zal hij dan gedaan hebben met het voornemen... je te vrâgen, heel netjes, aan mij, zooals het behoort... Geloof je ook niet?

Maar Tila antwoordde nòg niet en toen Moezie het haar nòg eens vroeg, knielde zij bij haar neêr, bij hare chaise-longue en sloeg zij haar arm om Moezie's hals en hilde zij zachtjes op haar schouder.

IX

Dien avond, in de grijze asch der schemering - de noordewind blies koeltjes door het Tepldal, - zaten zij samen op het balkon van den salon, Tila, met een boa driedubbel om den hals geslingerd, de haren verward in den wind.

- Is het heusch niet te koud, Tila? vroeg Moezie van binnen.

Word nu maar niet ziek.

- Heusch niet, Moezie, ik hêb het niet koud.

Moezie zat er in de groote kamer, verlicht met een paar luchters vol bougies: een leelijke banale hôtél-garni-pracht: een helrood behang met groote gouden bloemen, veel goud aan spiegels en consoles en kronen, een ouderwetsch ameubement van rood Utrechtsch. Maar er was gezelligheid in gekomen door de schikking der meubels, door het plaatsen van een canapé zoo, en een gueridon zus, door een kleinigheid hier en wat bloemen daar, door de aanraking van Tila's dunne vingertjes. En Moezie zat er heel geriefelijk, op hare chaise-longue, een kussen in den rug, een tafeltje naast haar en op dat tafeltje vele dingen, die zij altijd noodig had: een fluweelen zak, waarin een zakdoek, een Sèvres flaconnetje, een zilveren nagelvijsje; naast den zak een waaier, een boek van Ohnet en een schildpadden vouwbeen; dan de Figaro en het Vaderland; een bonbonnière met Emser pastilles en een schaarje; op de couranten een Japansch werkdoosje met een haakwerkje - heel fijn, want Moezie piqueerde zich op hare goede oogen - een paar losse rozen nog en een Chineesch wierookstokje in een klein vaasje, om even aan te steken als Moezie vond, dat het duf rook: een hôtél-lucht. En Moezie zat daar met hare grijze, coquette pruik, die in kleine zijdige kurketrekkertjes

afliep op haar voorhoofd, met haar oud geel gelaat, waarin de mooiheid der trekken zoo treurig vernield was door tallooze kleine rimpeltjes en hanepooten en groefjes, kruiselings als geëetst in haar huid en waarin de oogen - de oogen van Tila - nog bijna schitterden als deze; Moezie zat daar in haar muffig geparfumeerde zwarte kant, een zwaren plaid over haar oude beenen.

X

- En leef je nu weêr? vroeg zij, bijna coquet.

Hij vestte, in het, door het kaarslicht van binnen, half verlichte schaduwduister van het balcon - de nacht daarbuiten, de vroege nachtstilte van een badplaats - een dweependen blik op haar, een mystieken blik, een blik van zelfweldadige aanbidding.

- Ja, ik leef weêr, ik leef weêr! sprak hij heel zacht.

- Ik zal je zeggen wat het is, ging hij na eene seconde van stilte voort. Ik heb me zoo ongelukkig gevoeld de laatste dagen. Ik was als een schim, die slaaf zoû zijn van het leven. Begrijp je het? Ik zal het je uitleggen. Toen je weg was, voelde ik in eens een behoefte aan een groote illuzie. Wel een bewijs hoe je aanwezigheid mijn leven mooi had gevuld, vol moois had gevuld. Een groote illuzie, waarin jij met me zoû zijn. Ik zocht er naar, in den blinde; ik vond niets. En iederen dag leefde ik als een machine; stond op, kleedde me aan, at, las, maakte muziek, at weêr, wandelde: visites, kennissen, Scheveningen... alles, als een machine. Ik was er niet bij, ik was er buiten, er boven. Ik zocht altijd door, ik was als een jongen van zeventien jaar, die Multatuli leest... Hadt je ooit gedacht, dat ik zóo jong kon zijn?

- Een illuzie, wat voor een illuzie? vroeg zij, zacht rillende in haar leden.

- Dat wist ik juist niet, iets moois in dit leven.

- Een groot doel, een mooie werkkring...

- Neen, neen, geen doel, geen werkkring. Geen actie, alleen een gevoel, een zijn, een mooi zijn... Niets anders dan dat. Een zijn

met jou en daarin een heel mooi gevoel. Maar niet gewoon; niet gewoon. Begrijp je me?

- Neen, zei ze mat, in eens zeer moê, bijna wanhopig.

- Ik zal probeeren het je te verklaren. Actie heb ik gehad; je weet, mijn vader zond mij met wat geld naar Amerika: ik heb er gewerkt, ik ben er gewoon werkman geweest. Ik déed al die actie, en toch was er een ander-ik in me, die er niet aan meê deed. Maar dat ander-ik had in dien tijd weinig te vertellen. Hij had er geen gelegenheid toe. Maar nu heeft hij gelegenheid en wordt hij meester over me.

- Laat het hem niet worden, ried zij zacht aan.

- Waarom niet?

- Je wordt te veel een gevoelsmensch, en dat maakt ongelukkig.

- Ongelukkig? Het is mogelijk. Het maakt gelukkig ook. Het maakt beide tegelijk, het mengelt beide door elkaâr. O, je weet niet, hoe mooi ik tegenwoordig soms voel. Omtrent jou. Gelukkig en ongelukkig door elkaâr, maar meestal gelukkig.

- En ongelukkig... wanneer?

- Ongelukkig, als ik een werkelijkheid zoek. Maar gelukkig, zoo heerlijk gelukkig, als ik blijf in mijn illusie, in mijn dweeperij, in mijn aanbidding...

Zij zweeg, zeer droef. Waarom ongelukkig, als hij eene werkelijkheid zocht? Moest het dan altijd zoo blijven, eene illusie?

- Je weet niet hoe jong ik me voel! ging hij voort en zijne gedempte stem klonk haar in dat, daarbuiten wegflauwende, kaarslicht als de klank van een weemoedig rythme, ook al zong er eene vreugde in zijn woorden. Ik ben een jongen, ik ben zeventien jaar. Ik dweep. Met jou. Het is zoo mooi, zoo mooi. En in Amerika heb ik hard, practisch hard gewerkt, zonder eenige dweeperij. Mijn ander-ik was toen gevangen in me. Maar dweeperij, altijd dweeperij... Dat is niet genoeg. De werkelijkheid, niet waar? Tila, willen we er naar zoeken, naar de werkelijkheid...?

Zij herademde, zacht glimlachende en even rillerig weghuiverend, in de kronkeling van haar boa, sprak ze, nog wat mat in heure herademing, licht knippend haar oogleden:

- Maar de werkelijkheid... de werkelijkheid is er, die hoeven we niet te zoeken, Carel.

- Neen, de werkelijkheid is er niet. De werkelijkheid, die een illusie zoû zijn, die moeten we scheppen. Zoû dat iets onmogelijks zijn? Zeg eens, mijn lieve kleine dichteres, zoû dat heusch iets onmogelijks zijn?

- Wat fantazeer je toch! sprak zij, pijnlijk ongeduldig. Ik weet niet wat je wilt.

- Het is mogelijk, dat ik erg dwaas ben! ging hij voort. Maar het is soms zoo heerlijk: dwaas, mooi dwaas te zijn. Laten we samen mooi dwaas zijn. Buiten de wereld, de menschen, de conventie om...

- Maar ik weet niet hoe...

- Ik ook nog niet, maar we zullen het vinden, we zullen ons dat mooi-dwaas scheppen. Wil je, Tila?...

Hij stak zijne beide handen uit, zij gaf hem de hare. Zij schudde even droef lachend haar hoofd. Hare liefde was zoo eenvoudig, zoo compleet, hare liefde was vol passie, die alle complicaties in hare ziel vereenvoudde, die zelfs de dichteres in haar tot louter vrouw maakte, en zijn gevoel was zoo zwevend, een schim. En hoe lief ze hem ook had voor het ongewone, het supreme van zijne jonge dweeperij, toch werd ze ontzenuwd door zijn onbeslist verlangen, dat zocht en scheppen wilde, wat niet was.

- Je weet, dat ik veel, heel veel van je hoû! sprak zij eenvoudig en haar hoofd leunde even ter zijde, als wilde het zich moê op zijn schouder leggen. Maar er was een afstand tusschen hen, die de vereeniging hunner handen slechts luchtig overbrugde, te etherisch voor de liefde, die in haar was als een moê wezen, dat, duizel van tred, naar hem toe wilde, wilde hangen àan hem.

En ze bleef, rechtop in haar stoel, - hare vingers nauwlijks in zijn greep van eerbied - nauw merkbaar slingeren in eene ruimte zonder steun, als een losgewaaide clematis op een vleugje van den wind. Hij zag het niet, hij zocht...

- Je houdt van me? vroeg hij, stil vreugdig herhalend hare woorden.

- O ja, dat weet je.

Het kwam een oogenblik in hem op haar te omhelzen, te nemen in zijn armen, haar hoofd te drukken op zijn schouder met een zoen... Maar zij was zoo tender, zoo broos, zoo wit, ze zoû als breken in de vastheid zijner omhelzing en zóo ook hield hij niet van haar, om haar te hebben, tegen zich aan, als zijne vrouw. Hij verlangde niet naar de ketting harer armen om zijn hals, niet naar het even toegestoken wachten van een kus op haar bleekroze lippen: vrouw was ze niet voor hem. Haar aan te raken deed geen gegolf van warmte gloeien in zijn bloed. En ze bleef voor hem als de mysterieuze tegenstrijdigheid van een geest, die tastbaar zoû zijn, als de onlichamelijke incarnatie van de hoogste schoonheid zijner meest etherische zielsaandoeningen, ze bleef voor hem als de goddelijke abnormaliteit van een empyrëisch wezen in een aardsche vrouw.

En zoo omhelsde hij haar niet en hij zeide slechts:

- Als je van me houdt... dan zullen we ze vinden, de werkelijkheid, die illusie is...

Zij stonden beiden op, tegelijk, de handen nog even in elkaâr. Beiden voelden zij zich door een donkerte van weemoed omvloeien, een donkerte, die invloede in de donkerte van den nacht, regen-dreigend zwart, inktzwart.

En terwijl ze zoo stonden, als met hunne handen verbonden tot eene harmonie - schijnbaar - zag van uit de kamer, waar de bougies klein afbrandden tegen het rood-goude garni-behang, Moezie, met een rimpelig lachje om haar ouden mond, naar ze op, Moezie, den plaid over de beenen, een schildpadden face-à-main aanstellerigjes in de twee verdorde vingers, vóor hare, zich bijna dicht, turende oogen...

XI

Armand was den volgenden morgen zeer vroeg uitgegaan om alleen te ontbijten, in het Stadspark, uit discretie, en koel uit-

waaiende in de noorde-wind-frischheid van den morgen - zeven uur -, vlaagjes wind fladderend door de losse wijde van zijn Engelsch wit flanellen pak - ging hij over de hobbelige keien der Andreas-Gasse den Drei-Kreuzenberg op, zijne beenen flink verzettend zonder doel. Met een gemakkelijke veêrkracht steeg hij en steeg hij, en de stad, hare villa-huizen op elkaâr stapelend tegen de hellingen van het Tepldal, viel aan zijne voeten meer en meer naar beneden, viel uit elkaâr, breidde zich tot panorama uit, de bergsluiting heurer horizontlijnen openend, wijder de blanke-wolachtige blauwe lucht koepelend over haar onregelmatigen murenwarrel, met telkens veel groen daartusschen.

In de vitaliteit van dien kouden windmorgen voelde Armand zich helderder van brein, eenvoudiger van gedachte, dan gisteren in den inktzwarten balconnacht met Tila...

- Ik ben dwaas! dacht hij. Wat heb ik tegenwoordig, wat wil ik?

Neen, hij wist het niet, wat hij wilde: zelve doorzag hij niet, dat hij in eene ongewone laatrijpe stemming was, dat hij was, als er een zijn kan, die veel denkend van brein, nog meer voelend van hart, in zijn jongensjaren ruw hard heeft moeten werken - hij, als een arbeider, in Amerika, tot zijne handen waren vereelt - een, die eindelijk, vrij, ledig, út zijn arbeid, al het blauw van extaze in zich voelt opgolven, dat eerst niet vloeien kon, dat eensklaps, laat, zijne ziel overstroomt als een zee van blauw. Zijn pessimisme was er in verdronken; zijne, eenmaal noodzakelijk aangenomen, practische nuchterheid was er in verdronken, zijn vroeger leven was er in verdronken. Toen hij Tila ontmoet had, was dat alles er in verdronken. En het was vreemd: hij was niet verliefd op haar, zooals hij, hoeveel malen wist hij niet meer, geweest was op anderen; hij, in zijn practisch pessimisme, een man van vrouwen, met vrouwen hier en vrouwen daar, van alle soort. Hoog boven die zinnelijke wereld van vrouwen, vrouwen van gloeiend bloed en levend vleesch, vrouwen van enkel zinnen-vrouwelijkheid, was zij gestegen, als eene Beatrix, enkel ziel, hare brooze, met blauw bloed dooraderde luchtgestalte veronlichamelijkend in louter stralend zieleschoon van gedachte en gevoel. Zij troonde

daar, verheerlijkt in hare zilverlichte gevoelsapotheeze, met de rythmen harer gedichten, ruischende om haar als hymnen...

Neen, zij was geene vrouw, zij had geen sekse, zij bestond niet, zij was eene illuzie. Als hij haar aanraakte, hare vingers in de zijne, voelde hij haar niet, bleef zij enkel geest. Zij was de gedroomd teedere schijnvorm van eene ziel en de logische klaarte, vol mannelijke kracht in haar dichterlijkheid, was ook eene illuzie, bestond niet in eene vrouw, kon niet bestaan in de onlogische, sierlijk geraderde machinerietjes eener vrouweziel. Omdat die logische klaarte bestond in Tila... bestond er niets, was hem hare ziel eene illuzie, als haar lichaam hem was...

- Waarom dat alles! dacht hij. Laat me eenvoudig zijn; laat me van haar houden, als van een vrouw, een vrouw... Ik wil het probeeren.

Dat scheen hem een gezond idee, in dien kouden Noordenwind. En het maakte hem in eens heel plezierig zich te denken bij Tila, als haar man... Ja, als haar man. Het zoû heel plezierig zijn. Ze zouden veel, veel van elkaâr houden, ze zouden veel reizen, ze zouden altijd zulke mooie gesprekken hebben, zooals nu, ongewone gevoelsgesprekken, waarin men elkaâr alles vertrouwt, alles, alle schuilhoeken en geheimzinnigheden van het hart. Wat zouden zij gelukkig zijn...

- Juist, dacht hij. Zoo, zóo moet het worden. Eenvoudig. Een mooie liefde. Geen dweeperij... Ze houdt van mij en ik van haar. We zullen het zijn, gelukkig, mooi hoog gelukkig. Mijn lieve Tila...

En flink wandelde hij voort, flink en los in de wijde van zijn wit pak, jong krachtig gebouwd van leden, met iets soldatesks in de lenigheid zijner bewegingen, zijn mooien kop hoog dragend in de lucht, achterover, om den wind in te snuiven, die recht op hem blies met zijn adem. In de blauwige schaduw van den rand om zijn stroo-hoed somberden dweepziek zijne oogen weg, blauwden zij dieper met den lichtdrup op hun zwarte pupil, melanchólisch diep en dieper, als spiegels van weemoedsgedachten, en òud maakten zij hem met hun droeven spiegelblik, maar jòng rondde

zijn gelaatovaal zich, jóng schitterden zijn mond en zijn kin, zijn mond vol-zinnelijk, rood lachend onder het rosse gekroes van zijn kleinen, vollen snor, zijn kin sterk vierkant, groot en rozig geschoren.

XII

Hij bleef niet lang in zijn leugen van ‘de dokter zei...’ en hij deed geen kuur, maar iederen morgen nu brachten zij Moezie naar den Sprudel, Moezie op den arm van Tila steunend en op haar stok; dan ontbeten zij en zij brachten Moezie moeitjes thuis, en dàn wandelden zij samen, de bergen in. En het waren uren van zaligheid, zaligheid, die Tila's oogen vochtig maakten, uren, die zij samen dóorwandelden, zij aan zij, hunne passen brengend in maat, de twee-kwartsmaat van een blijden marsch, opgaande langs de, langzaam omhoog kronkelende, paden, onder den, met gouden tientjes door-zaaiden, schaduwschemer van het rond-ovale, roodbruine beukengeblaârte, onder de zwart-stille kloostersomberheid der dunne, romaansche pijnzuilen, onder het zilverend afdruiwend fonteinenloover der bleekstammige berken. En als puntwaaiers, als uitgekante handvuurschermen half-rondden de groote varens, woekerend blad tegen blad, hare stengels met half-cirkels van gratie onder de boomen, in hun schaduw vochtig-schel groen.

O, de heerlijkheid van het samen eenzaam dwalen, doelloos, met nauwlijks den blik naar de wegwijzers, hunne passen verloopend naar het toeval van den weg. Zoo eens waren zij gegaan met een lucht van dreigenden regen boven zich en in het bergbosch, waar zij niemand tegen kwamen, waren zij overgoten geworden door den zwaar-recht neêrvallenden vloed. Maar onverschillig, veilig in hun regenmantels, waren zij kalm doorgewandeld, dwars door de waterstralen heen, even kalm als mooie wandelaars doen door den zonneshijn van mooi weêr, en zelfs had Tila haar parapluie toegedaan om Carel een arm te geven en zich tegen hem

aan te dringen, onder zijn scherm. Zoo, rustig, met het regengeritsel op de bladeren zingend om hen heen, met het zware neêrgetik van dikke druppels op het zijden koepeltje boven - tèk, tèk-tèk, hard als kogeltjes - waren zij kalm, kalmweg gekomen aan het Rohanskruis, zoo eenzaam overwaterd in den vloed der wolken en daar was het hun, of de Christus, gekruisigd en smartelijk afziende op het dal aan zijn voet, tragisch werd in den stortregen als in den tragischen nacht op Golgotha. Onder het kruis waren zij gaan zitten, tegen elkaâr aan, het scherm bóven zich, als twee natte vogels onder een dakje. Van de punten der parapluie liepen liquide stralen van bijna zilver. Voor hun uit, in de lucht, joegen de woest fronsende wolken, als barbaarsche legerhorden, als sombere reuzencohorten, die den hemel verschoven, grauw en zwart; neêrdonderende strijddarren en brieschend opstijgerende rossen, massa's op elkaâr in-stormende krijgers, en wegstormende Walküren; en alles zonder kleur, grauw en zwart, àlles grauw en zwart, en dikke nevels, als rook, sleepten zij over het dal en over de stad in de diepte heen.

Zoo waren zij beiden, - Tila en Carel - lang gebleven. Zwijgend, in de warmte van hun dicht-op-elkaâr zitten, den regen niet voelend. En Carel zag het, dat zij vrouw was en geene illusie, zag het haar aan in haren druipenden, rood zijdigen regenmantel, die haar omgoten hield in een vochtig glimfloers, zag het haar aan in haar zalig neêrvlijen, vlak tegen hem, haar schouder in zijn borst gedrukt, heur arm op zijn knie.

XIII

En na dien dag scheen het Tila toe, dat hij eenvoudiger voor haar voelde, dat hij met meer warmte heure vingers vasthield, dat zijn stem minder mystiek had geklonken, toen hij nog eens herhaald had:

- De werkelijkheid, die illusie is, we zullen ze vinden, niet waar Tila?

- Ja, we zullen ze vinden! had zij hem, gelukkig zacht lachend, geantwoord en even, tusschen de zuilen der pijnen, had hij haar aan zich vastgedrukt, had zij eerst de kracht zijner armen eerbiedig om zich gevoeld, en toen zijn mond, het gekroes van zijn snor op heur wang. En zij leefde alleen in den droom harer liefde; er was niets meer in haar dan hare liefde. Zij schreef niet, geen enkelen regel, te vol van hem. Als zij las, zag zij tusschen de bladen van haar boek en haar oogen zijn beeld. Het verwonderde haar zeer en zij herinnerde zich dikwijls zoo iets in romans gelezen en het een banaliteit gevonden te hebben: dat beeld tusschen de oogen, die lazen, en het boek, en nu, nu zag zij het intens, als een portret. O, de banaalste beelden, de banaalste gezegden in boeken, ééns waren ze de fijnste uitingen van fijn gevoelsleven, den eersten keer, dat zij geuit werden, en de allerbanaalste, nu, zijn ééns, toen, de allerheerlijkste geweest! Niet waar, waarvoor nog verzen te maken? De woorden, die, aan elkaâr geschakeld, eene stemming aftintteden, bedrogen altijd: ze gaven dàt nooit weêr. En hare stemming, hare stemming was niet meer die van een dichteres en een artist. Wat kon haar dat alles schelen, gedichten, kunst? Hare stemming was louter vrouwelijk, zij had lief en verder was er niets in haar. Leêg, leêg, leêg, hare ziel leêg en in die leêgte de alles vol zwellende pracht van hare liefde als bloesems, die alles volbloesenden. Niets dan hem en niets dan hem; niets dan het gejubel van zijn naam, in haar opwellend naar heur lippen en van daar afgefluisterd, zacht extatisch in de eenzaamheid, die niet oververtelde. O God, niets, niets dan hem! De gedachte aan hem *in* haar, zijn beeld vóór haar, zijn geheele zijn, als een dampkring van licht, afwasemend òm haar. En zij, in dien dampkring opgenomen, verheerlijkt gevangen, zooals zijne geliefde een God omvangt met een wolk van licht. Mazen van zonneshijn, lichtweefsels van zuivere passie! Niets dan hem, hem alléén, haar zielekoning, haar zielsmysterie, goddelijk bestaande, in de allerliefst weldadige goedheid van zijn wel-willen zijn, òm haar heen als een warmte des hemels, in haar dringend, hare ziel binnen, en hare ziel, leêg, leêg, in éen wenk almachtig volgietend

met zijn vlammen van vuur! En dat alles te zeggen in verzen en ze te geven aan de menschen, die wel eens verzen lezen? Waarvoor? Neen, ze hield dien gloed in zich, ze zong hare vlammen in zichzelf uit, in den stralenden zonnetempel van hare ziel, waar het Mysterie troonde, allerliefst, weldadig en goed. Dat was God, dat was het Hoogste! Kunst was hersenschim, vrouw te zijn in liefde was de werkelijkheid, de hemelwerkelijkheid, o God, de werkelijkheid, die illusie was!

XIV

Ongeopend bleven de proeven van 'Jezus van Nazareth' liggen op Tila's tafel, tusschen hare handschoenen en hare braceletten. Ze stapelden zich tot een pakje op elkaar, en iederen dag voegde er een aan toe, en brieven van den uitgever - geopend deze -, verzoekend om wat haast, slingerden er bij.

- Ik kom niet verder met die proeven, ik vind ze zoo vervelend, ik heb er mijn hoofd niet bij! zei ze, onverschillig coquet, tot Carel. Wil je me weêr helpen?

Hij zoû haar helpen, en op een helderen dag, doorschijnend van licht, gingen zij er meê den Veitsberg op, die zoo eenzaam is, met zijne hellingen van heel bleek groen onder de dichte der boomen. En zij zetteden zich in dat groen, in de nauw verlichte zeegroene schaduw, doorschijnend als een dun kristalfloers van atmosfeer, zoo hangend onder de dicht bladerende takken. Met zijn mesje sneed hij de proeven open en hijzelve verbeterde ze, terwijl Tila, lui, onverschillig om al die juweelsnoeren van verzen, verzonk in het groen, tallooze stengeltjes knakkend onder hare luiheid, het hoofd, hem bijna hinderlijk in zijn potlood-verbeter op het wit van de proef, tegen zijn arm, hare eene voet wippend op haar andere knie. En zij neuriede, met haar kopje zacht maat slaand.

- Stil toch, Tila, ik kan niet schrijven...

Zij lachte hem uit, bewoog nog meer, schaterend in eens en ze knipte met hare vingers zijn potlood weg, trok aan de papieren.

- Die vervelende proeven, laat ze toch liggen...

- Wacht dan toch, Tila...

Maar ze was als een kind, ze nam in eens al de vellen van zijn schoot weg en slingerde ze, rits, met een zwaai, de lucht in, en ze fladderden, dom dwarrelig wit, even hier en daar en vielen weêr neêr, zoo zwaar, zoo loom, zoo niets als vogeltjes, die vierkante domme vellen papier!

- Maar Tila...

Maar ze lachte, ze lachte...

- Ze kunnen niet eens vliegen, mijn verzen...

Hij schudde glimlachend zijn hoofd, zocht naar zijn weggeknipt potlood, verzamelde links en rechts, gezeten blijvend om haar, de papieren.

- Nu is alles in de war...

- Ach, laat het toch...

- Kan het je dan niet meer schelen?

- Neen, niets...

- Waarom niet?

- Om jou, jij bent nu alles...

Hij streelde, trotsch glimlachend, heur haar, dof goudzwart als een fluweelen helm in het transparante groene schaduwlicht; maar hij bleef een beetje practisch, practisch in zijne vereering van de artist, die hij zoo hoog in haar stelde, hooger dan zijzelve deed.

- Maar zoo komt je boek heusch nooit klaar, Tila...

Zij werd boos: hij ook altijd met zijn 'Jezus van Nazareth'.

- Wat ben je toch een koppige jongen. Ik wil nu niet, dat je ze naziet, ik wil het nu niet...

Maar in eens, lief, geheel en al zich plooiend naar zijn wil, geheel zijne slavin, geheel van hem:

- Nu, doe het dan maar, als je het wilt... Doe het dan. Ik zal, zoo, stil blijven liggen. Mag ik? Hinder ik je niet?

En ze verroerde haar hoofd niet meer, waar het tegen zijn arm aanlag, ze bleef als sliep ze, terwijl hij, fijntjes krassend in de woorden, letters doorhaalde en verbeterde, op het wit der marges.

XV

En voor zijne oogen gleden de rijke verzen als een gesparkel van gevoelsjuweelen in regel na regel weg en als hij woorden zuiverde van valsche letters, als hij met comma's scheidde of met streepjes verbond, was het hem of hij kleine kinkjes in de snoeren dier juweelen voorzichtig uitschakelde, als een goudwerker. En hoog zweefde zijne vereering op. Hoe was het mogelijk, God, hoe was het mogelijk! Zij, zij had dit alles geschapen, zij had dit vizioen der vizioenen voor zich gezien; zij had deze aandoenlijke melodie van hooge lijdenstragedie in zich voelen zingen; zij had deze, uit zeven wonden bloedende, menschelijkheid van Wereldmedelijden in zich voelen trillen; zij, tengere, had dien Mensch gebaard in haar verbeelden, Hem... dien Martelaar van zijne hersenschim der zichzelfden wegwisschende Belangeloosheid, Martelaar van zijne illusie der het al herkoopende Zelfopoffering! En ruw, werkelijk, in hare woorden smeedt de Werkelijkheid het Ideaal neêr, spietste de Werkelijkheid het Ideaal met de lans, hief de Werkelijkheid den spons met azijn gedrenkt aan de lippen van het Ideaal, waar het, smadelijk als een booswicht tusschen booswichten, hing aan het kruis den stekeldiadeem ten spot op het bloedende hoofd, zoo vol Idealen. Zij, zij, Tila, dat bleeke kind met haar blauw bloed, zóo bleek, dat het was, als zoû ze telkens en telkens bezwijmen, keer op keer, met knippende oogen, zij had dit met kracht gevoeld, met kracht geschapen in haar brein, met een stem van kracht gezongen in hare woorden! En... ze gaf er niets meer om, het was waardeloos voor haar, om hemzelven, hem, een man alleen, een werkelijkheid, geen Ideaal!

Hij zag van terzijde neêr op haar stil hoofd met het glinster-zwarte haar. Stil lag ze, roerloos, als een zoet kind, om hem niet meer te hinderen en hare brooswitte handen, bibelots van ivoor, lagen slap op haar witten schoot. En eene hooge trots, een trots, dat zij het heilig trezoor van haar kunst minachtte om hem, hèm alleen, bloeide in hem op, mannelijk breed enforsch, als een plant, als een boom, die bescherming zijner takken zoû breiden over

haar uit, het zoete kind, de kleine zangster, die zoo weinig vond in haar lied...

Aan zijne voeten goot zij hare kunst uit, zooals, hier, in drie sonnetten, Maria Magdalena uit albasten kruik zeldzamen balsem goot op de voeten van haar zielsbeminde, ze wasschende in den kostbaren geur, ze afwisschende met de gouden vacht van heure lange haren.

XVI

- Wat zijn dat voor kleine plantjes, die hier overal groeien?

Hij hoorde alleen hare stem; hare woorden verstond hij niet dadelijk, verloren als hij was in het vizioen van zijn trots.

- Al die bleeke groene plantjes... Wat zijn dat, Carel?

- Ik weet het niet, Tila...

Ze zweeg even en toen weêr:

- Maar kijk, die vogel daar, die daar wipt van die tak: groen met een rood borstje... is dat een roodborstje?

- Ik weet het heusch niet, Tila...

- Je weet niets; weet je wat dat voor boomen zijn hier overal?

- Beuken zijn het niet, geloof ik...

Zij lachte helder uit, zij had haar hoofd naar hem toegewend en ze zag zijn, wat verlegen opwaarts turend, mooi gezicht; de oogen, met opgetrokken wenkbrauwen, turende naar dien vreemden vogel en die vreemde boomen... Neen, hij wist er niet veel van en zij, ze wist ook zoo weinig van de natuur en ze was toch dichter: hoe ging dat, hè?

- Dat gaat heel goed, je hoeft geen professor in de filozofie te zijn, om verzen te schrijven.

- Ja maar, je moet de natuur toch kennen.

- Je kan de natuur kennen zonder de namen te weten, die de menschen in hunne omslachtigheid overal aan geven.

- Maar ik ken de natuur niet, evenmin als jij, en daarom ben ik ook een slecht dichter.

- Dat is niet waar, Tila.
- Ik schrijf heele slechte verzen.
- Daar meen je niets van.
- Het zijn prullen.
- Je bent een zeer fijn gevoelsmensch en daarom ben je een goed dichter en schrijf je heele mooie verzen.
- Een gevoelsmensch... en jij, jij ook?
- Ik? Een beetje...
- Je bent er trotsch op dat te zijn?
- Jawel, je voelt je daardoor verheven boven de barbaren, het plebs.
- En gelukkig, voel je je er gelukkig door?
- Ik voel me trotsch.
- En gelukkig?
- Jawel, als ik me geheel en al aan mijn trots overgeef.
- Hoe heerlijk dat te kunnen doen! Ik heb geen trots en ik ben nooit gelukkig. Ik verlang altijd te veel. Zelfs in jou. Je geeft me nooit genoeg en o, je houdt toch van me, zoo veel, zoo mooi... niet waar? Maar ik kan nooit uitscheiden met te verlangen, ik heb nooit, nooit genoeg...
- Zal ik je dan ook nooit gelukkig kunnen maken?
- Voor goed gelukkig: neen! Maar, je kan me minuten van extaze geven en daarvoor heb ik alle verder leed over... Je bent mijn god: mag ik je aanbidden?
- Neen...
- Waarom niet?
- Ik wil niet hebben, dat je je minder maakt dan ik.
- En dat wil ik juist.
- Dan zal het nooit gaan, Tila... Ik zoû het niet kunnen dulden, dat je minder was dan ik. Het is juist mijn liefde, dat ik je zoo hoog voel, een illuzie boven me...
- Neen, hoe hij poogde, hoe hij zich dwong: ze kon niet lang vrouw voor hem blijven, ze veronlichamelijkte zich weêr, ze werd weêr illuzie... In eens, nu, voelde hij dat: zijne woorden waren hem ontvallen, bijna zonder dat hij ze gedacht had: ze

waren hem te natuurlijk geweest. Een zwevend gevoel van spijt, dat hij ze niet had kunnen verzwijgen, ging als een schim door zijne ziel.

Zij zonk terug, wendde heur hoofd af, liet het weêr neêr vallen op zijn arm. Hij tuurde voor zich uit, de bladen papier niet meer ziende: een er van woei moê fladderend weg, tot op het pad... En eensklaps hoorde hij haar zacht zeggen, als in een weemoeds-droom:

- Een illuzie... een illuzie, die werkelijkheid is...! Dat kan nooit... o Geluk, geluk! Geluk is illuzie, niets dan illuzie, alleen illuzie en smart is feit, niets dan feit, feit alleen. Geluk is verbeelding, extaze, illuzie; geluk is nooit feit, smart altijd...

Als een treurig orakel trilden zoo, zacht, hare woorden in het doorschijnende, zegroene schaduwlicht, en een wolk scheen over hen heen te spreiden, kil en somber, zoodat hij, beschermend, zijn arm om haar middel boog en met zijne hand haar hoofd tegen zijn schouder drukte.

XVII

Den volgenden dag was Tila zeer bedroefd, dat zij dit treurige orakel gëuit had. Had het eene verkoeling tusschen hen doen ijzen? Wat was er tusschen hen bevroren? Zij was zeer ongelukkig. Zij had hem sedert den dag van regen onder het kruis haar zien naderen en dichter naderen, iets van zijn eerbied als verliezende in eenvoudiger vertrouwelijkerheid en nu, nu scheen het haar, dat hij weêr ver van haar af ging staan, en zelfs niet als weleer, haar beschouwende met heilige contemplatie, maar nu, ach, met in zijne droef blauw somberende oogen - zijne oogen, die hem oud maakten - een blik van bijna wanhopig medelijden. O, die blik, en o ook dat zachte accent in zijne heerlijke stem, accent ook van medelijden...

Stil werd hij en Moezie vond hem niet meer zoo charmant en voorkomend als vroeger en vroeg aan Tila wat hij had en wat er

nu toch van was... Maar Tila schreide alleen wat en zeide, dat ze het niet wist en toen gebeurde het, dat hij voor enkele dagen weg wilde gaan, naar Praag, om daar een ouden vriend op te zoeken, een vriend uit Amerika.

Eenvoudig was hun afscheid, in eenvoudige woorden en met een eenvoudigen handdruk, maar beiden voelden op hun hart, als een zwaarte, de beteekenisvolle weemoed van dit afscheid vol eenvoud, drukken, drukken... En toen hij weg was, viel de eenzaamheid over Tila neêr als met heele dunne lijklakens, eerst doorzichtig als wit floers en zacht als sneeuw, dan dichter en zwaarder, omwikkelen hare ziel, want zij vielen, de lakens, het een over het ander, steeds meer en meer, tot zij, zoo vele, ze vingen als in het nauwe lijnwaad van een mummie, haar arme ziel...

Het leven wàs niet voor haar; slechts hij wàs: met zijne afwezigheid was hij. En ze voelde zich sterker dan magnetisch, haast met touwen, in een bijna fysiek gevoel, naar hem toe getrokken, waar hij ver was, in Praag. En wat ze zei en deê, of zweeg en niet deê, ze zag alleen hèm en dacht alleen hèm en voelde alleen hèm, hém in haar, als een gewicht. En ook voelde ze, het eerst van haar leven, de zoo vreemd droevige zoetheid te lijden door hèm, voelde ze in hare smart haar heerlijk geluk, dat al hare smart uit hèm vloeyde, als uit een allerliefste bron van smarten en lachte ze er al snikkend om, dat ze afgemarteld werd door martelingen, die kwamen van hèm, als van een allerliefsten beul. O, zoo was het waard te leven, zoo, in dat droeve geluk van pijniging! Zoo was zij niets dan schepsel van liefde, niets dan liefde alleen, als een abstractie...

- Ik vraag niets meer dan pijn, heel, heel veel pijn om hem te hebben! dacht ze, bleek op haar bank, met hare blauwe kringen van moêheid onder hare zwart lichtende oogen; de brooze vingers, slap als stervende kapellen, in den schoot bewegend. Want ik durf niet meer verlangen, als ik eens gedaan heb, dat hij me alles geeft, alles, evenveel als ik hem... Ik weet nu, dat dit onmogelijk is. Heel, heel veel pijn om hèm! Maar o, waarom moest hij weg! Waarom zie ik hem niet meer? Ik wil hem alleen maar zien en als

hij spreken wil, en ik mag hem dan hooren, hooren ook, o, dan is het heerlijk, heerlijk! O, ik vraag niets, dan dat ik hem aanbidden mag, dan dat hij dat duldt in zijn lieve goedheid! Dat ik voor hem liggen mag op mijn knieën, met mijn armen om zijn knieën en mijn hoofd tegen ze aan, en dat ik zoo naar hem op mag kijken, zonder een woord, zonder een vraag, stil, stil, stil, tot ik dood ben!

Zij murmelde haar verlangen bijna zacht hard op, zoo als zij gewoon was als zij geheel in haar gevoel verzonk. En, in haar murmeling van aanbidding, voelde zij de touwen, sterker dan magnetisch, zóó hard rukken, rukken naar hem toe, waar hij ver was, in Praag, dat zij, in eens, zich oprichtte, dat zij, in eens, in één penne-adem schreef:

‘Waarom ben je weggegaan van me? Ik ben zoo alleen, ik ben zoo alleen. Ik verlang zoo naar je. Kom terug, ik bid je, o, kom terug.’

Meer niet. En ze las het niet over, als zij ééns haren brief van extaze gedaan had, ze vouwde het ongelezen dicht, sloot het in en kratste het adres er op in één streep van ondulbaar ongeduld.

En de schimmen der conventie zwegen in haar, als zouden ze nooit meer spreken. Maar kort daarop, denkende aan heur brief, die reeds weg was, overviel haar een halve duizeling van schrik...

XVIII

Even later ontving zij van hem enkele woorden, die haar brief in den bliksem van trein tegen trein gekruist hadden:

‘Ik kom morgenavond terug. Praag is vervelend, in mijn vriend voel ik nauwlijks eenig meêgevoel en meêleven meer, ik voel me alleen en verlaten en verlang naar je! Smart is feit, geluk is illuzie, niet waar, Tila, arm kind van mijn leven...! O, als we alleen van illuzie konden leven, wat zouden we samen gelukkig zijn!

XIX

Hij kwam dien volgenden avond terug, toen Moezie reeds naar bed was, en Tila ontving hem in het roodgoud van den salon, in den bougieglans der kristallen luchters.

Met zijn beide handen uitgestoken trad hij op haar toe:

- Ik ben je ontvlucht, maar het geeft me niets! was zijn eerste, zijn eerlijk woord, haastig dof eerlijk, met een kreet van bitterheid.

Zij werd bleeker nog dan zij was.

- Ontvlucht... ik dacht het wel, maar waarom?

- Omdat het zoo niet langer kon gaan, mijn Tila, en dat ik van je weg moest om goed in mezelf te kunnen kijken.

- En heb je dat nu kunnen doen?

- Ja.

- En wat zag je?

- Veel treurigs, Tila. Ga zitten en laat me je vergeving vragen. Want ik heb veel zooveel aan je misdaan.

- Neen, neen...

Zij streed even tegen, maar, hare handen nog in de zijne, dwong hij haar te zitten en zette zich naast haar, half knielend op zijn eene knie.

- Ik voel me zoo innig, innig ongelukkig, Tila.

- Jij, o waarom jij?

- Omdat ik zooveel aan je misdaan heb, omdat ik misschien wel, onbewust, een proef op je genomen heb, Tila.

- Een proef op mij! En je bent daar ongelukkig om?...

Zij lachte hem met haar glimlach van liefde toe, en ze haalde hare schouders op, om hem te beduiden, dat dit zóo weinig, zóo érg weinig was, en dat hem dit veroorloofd was: proeven te nemen op haar, en dat hij daarom niet ongelukkig moest zijn.

- O, het niet te kunnen, het niet te kunnen...! klaagde hij.

- Wát niet te kunnen?

- Niet zoo van je te kunnen houden als... Hoor, Tila, ik wil ronduit met je spreken. Mag ik dat en mag ik heel wreed zijn?

Zij voelde reeds de marteling iets in haar lichaam samenschroe-

ven en, martelares harer liefde, antwoordde zij glimlachend:

- Je mag alles...
- Hoor dan. Ik weet, dat je veel, heel veel van me houdt, niet waar?
- Ja...
- Ook om me geheel te kunnen begrijpen en me dan te vergeven?
- Ook zoo en nog veel meer...
- O mijn kind, neen, neen! vroeg hij smeekend. Niet zoo, God, niet zoo... Dan zal

ik het niet kunnen zeggen.

- Jawel, zeg het...
- Nu dan, hoor dan: je hoort me, niet waar?... Tila, het kan niet. Het kan onmogelijk.

Ik kan je man niet zijn.

Rechtop zat zij op de bank, in haar wit van Chineesche zijde, dat soupel om haar heen viel en ze bewoog zich nauwlijks; ze zag alleen met den weemoed van haar goudzwarten blik op naar hem, en hare brooze vingers woelden nauwlijks aan hare witte kwasten.

- Ik kan het niet, Tila, onmogelijk.

Ze bleef zwijgen.

- En ik kan je niet zeggen, waarom.

Ze zweeg nog, haar keel dicht geknepen, elk woord van hem eene marteling, die haar bijna kermen deed als in foltertuing. En toen ze sprak, was het alleen omdat ze zag hoe rampzalig verlegen hem haar zwijgen maakte, was het alleen om hem. Om hem kon ze haar lippen openen en kon ze zoo iets als spreken.

- Ja, dat kan je me wèl zeggen! fluisterde zij zacht heesch; vooral omdat ik het wel weet, wel weet...

- Neen, neen.

- O ja... En je kan het me zeggen. Je kan het me zeggen, omdat jij geen gewoon man bent en ik geen gewoon meisje ben, die hun engagement afmaken om den een of anderen reden. Je kan het me zeggen, omdat we gevoelsmensen zijn, die veel met elkaâr besproken hebben, buiten de conventies der gesprekken om. We zijn niet gewoon, Carel. Herinner je je, dat je me nooit 'gewoon' gevraagd hebt?

- Niet? Ik...

Het dwarrelde hem.

- En toch wisten we van elkaâr, dat we van elkaâr hielden. En jij ook van mij. Zeg me dus, waarom je me... dat zoo even gezegd hebt. Want ik weet het toch. Maar als jij het zegt, zal het je lichter worden. Zèg het dus.

En zij smachtte naar zijn martelwoord, dat hij niet dorst te uiten.

- Ik kan niet, ik kàn niet, Tila! Als je het weet, dan...

- Ja, ik weet het, en als jij het niet kan, dan zal ik het kunnen! sprak zij opstaande. Hoor het dan, waarom jij mijn man niet kan worden. Omdat je niet verliefd op me bent.

Hij zag haar sprakeloos aan, rampzalig in zijn wanhoop van medelijden, doorbliksemd met den flits dier verschrikkelijke waarheid.

- Omdat je nooit verliefd op me bent geweest...! ging zij voort. Omdat je het nooit zijn zal. Omdat ik geen vrouw voor je ben. Daar.

Toen zwegen zij even en toen vroeg hij:

- O God, Tila vergeef me! Ik dacht, dat... ik had zoo graag gewild... Geen vrouw, geen vrouw, maar je bent veel meer voor me geweest; je bent het mooiste, het hoogste in mijn leven geweest, je bent het nog.

- Ja, ik ben het nog! kreet zij bitter. Ik ben het nog!!

En toen, toen kon ze het niet meer in zich toomen, toen moest al het bloed van hare wond vloeien, arme gewonde van liefde, die zij was...

- O God, o God! Wat ben je wreed! snikte zij. Waarom moet je zoo wreed zijn!

Hij voelde het, dat hij het was, wreed voor haar, wreed voor zich. O, waarom kon hij niet verliefd op haar worden, zooals hij op honderd vrouwen geweest was, op honderd!...

Zij snikte luid. En eensklaps, dwars door dat gesnik heen:

- Hoor, zeide zij. Ik wil geheel oprecht zijn, gehéel oprecht. Maar ik huil te veel. Moezie zal me hooren. Kom in mijn kamer.

Zij trok hem reeds naar hare slaapkamer en hij aarzelde even.

- Tila...

- Toe, kom meê. Wat geeft het: je bent immers niet verliefd op me! En ik wil oprecht met je spreken, voor het laatst, maar hier zal Moezie me hooren. Ik huil te hard. Toe, kom.

Hij ging met haar; zacht sloot ze de tusschendeur. Maar hij aarzelde nog.

- Tila... Tila heusch: voor je eigen reputatie...

Al haar bloed duizelde eensklaps op naar haar bleek hoofd en ze voelde zich niet meer op de aarde, in die duizeling van hartstocht.

- Reputatie? krijschte zij woest. Wat kan mij mijn reputatie schelen? Geloof je, dat ik in dit oogenblik om mijn reputatie denk? Ik wil je spreken, hoor me. Ik wil je zeggen, hoe wreed je bent. Ik wil...

Maar eensklaps ook, als hare hartstochtsduizeling was opgerezen, viel ze in haar neêr, verslapt. En het gekrijsch van hare stem verteederde zich klagelijk in een week, zoo week gesteen.

- O God, ja, ik wil! snikte zij, half lachend als eene waanzinnige van smart. Maar ik wil niets, ik wil niets! Ik wil je alleen aanbidden, niets meer, en wat je me zegt, dat is goed, en wat je me doet, dat is goed... Maar het is alles zoo hard, je bent zoo hard voor me... Toe, hoor naar me, laat me je maar alles zeggen... Ik weet het wel: ik ben niet fier, dat ik dat zoo alles zeg, ik ben niet gesloten als andere vrouwen, ik geef me in mijn excentriciteit en ik moest me niet geven; ik had me nooit moeten geven, en je nooit laten merken, dat ik zoo vreeslijk veel van je hield! Maar ik was gek, ik liet het je merken, ik zei het je, en ik schreef het je... Het was al heel weinig coquet van me, niet waar? Dat komt er nu van, als men zich niet aan conventies stoort, is het niet, mijn lieveling? We straffen onszelven zoo vreeslijk, als we niet conventioneel zijn, want we maken ons onmogelijk!!! Maar, o, dat het zoo moest wezen, zoo hard, zoo hard! Want ik aanbad je zoo, en nu nog, en nu nog meer, omdat je me zoo een verdriet doet...

Hij was neêrgevallen op de chaise longue, verstomd zittend in zijne machteloosheid, en zij was voor hem gezonken, en ze had

zijne handen gegrepen en vlijde haar hoofd tegen zijne knieën. En, in het zwakke licht van een enkele kaarsvlam, zat hij daar, recht als een machteloze afgod, roerloos, als van bazalt of porfier, met die gewonde van liefde, kermend aan zijne godenvoeten.

- Wat kan het me schelen, dat ik niet fier ben! O, je mag er op trappen, op mijn fierheid! Maar waarom moest het zoo zijn? Waarom moest ik je zoo jong maken: zeventien jaar, zei je altijd; waarom moest ik zulke onmogelijke mooigheden in je wekken en waarom kon je me nooit gewoon zien als een vrouw, maar altijd buitengewoon, iets als een luchtverheveling! O, ik verwijt je niets, je kan het immers niet helpen, mijn jongen, maar voor mij is het wel wreed, wel wreed... Want je weet het nog niet, hoeveel ik van je hou. Wil je het nu weten?

Radeloos zag hij haar aan, zichzelf vervloekend in stilte. Hij vermocht niets te zeggen, maar zij was opgestaan en een pakket papieren van de tafel nemende, scheurde zij die met een besliste zekerheid een voor een door midden, in vieren, in achten, in zestienen, in heele kleine stukjes, die ze als witte offertjes aan zijn voeten strooide.

Hij onderscheidde het niet goed in het halflicht van die eene waskaars.

- Tila, mijn kind, wat doe je...

- Ik verscheur 'Jezus van Nazareth' en strooi mijn verzen in stukken voor je uit! sprak zij met een stem van extaze. Het is het manuscript van het laatste gedeelte en nu bestaat het niet meer, al is het eerste ook gedrukt, want ik ben het vergeten, en ik schrijf nu nooit meer, want ik wil geen dichteres meer zijn: ik kan je lieve kleine Muze niet meer zijn, omdat ik je vrouw niet worden mag en nu bestaat hij niet meer, mijn Jezus van Nazareth, nu ligt hij geofferd aan je voeten!

Hij was in eens opgestaan, koud. Die goddelijke kunst geofferd aan hem! Een groote snik klokte door zijn keel.

- Tila, o God Tila, hoe heb je dat kunnen doen! Dat mócht je niet doen!

- Mijn kunst kan me bijna evenveel schelen als mijn reputatie!

zong zij dweepend in hare extaze uit. Maar toch is mijn kunst nog het liefste voor me, dat ik bezit. En daarom offer ik ze jou...

Hij trad woest op haar toe, zijne oogen troebel van tranen; hij omhelsde haar, drukte haar woest tegen zich vast. Maar geen trots was in hem om het offer, alleen een machteloos medelijden, een hevige smart van radeloosheid. Wat kon hij doen, God, wat kón hij doen?!

Voelde hij dan niet, daar in die kamer vol fijnen geur van intiem vrouweleven, met dat kind van liefde in zijn armen, dat hij haar toch wel lief kon hebben met verliefdheid? Waarom was hij zoo vreemd? O God, iets maar van de liefde, waarmee hij duizendmaal geliefd had!

Maar neen, niets... niets dan de wreedheid van zijne koude Illuzie!

Zij zagen elkaâr in de oogen... En glimlachend zei ze, met iets als bijna kalmte, zooals van eene stervende in het zacht gekreun van laatste woorden, den veegen zucht van laatste stem:

- En mag ik nu... voor altijd... afscheid van je nemen... met een zoen, mijn lieveling?

- Voor altijd, o Tila!... en in zijn innigen drang om haar heur leed te ontnemen, voelde hij niet dadelijk de nieuwe wreedheid, de eeuwige marteling, die de inwilliging van zijn verzoek zoû zijn, voor haar, ten iederen dag:

- Laat me je vriend blijven, Tila... dàt kan toch!

Zij lachte hem toe, zalig gelukkig nog even zacht te lijden om hem, lief te lijden om hem, en toen schudde ze heel, heel langzaam van neen, van neen, van neen...

En ze vroeg slechts, nog lachend met haar lach van stervende:

- Dat kan voor jou... maar voor mij?

XX

Toen had zij hem laten gaan en zij had hem zelve van zich moeten wegrijven, zoo radeloos was hij, zoo wist hij niet wat hij doen

zoû... En hij was het huis uitgerend als een gek, in de eenzame straten der nachtdoode badplaats en hij was in het spectrale maanlicht, groenwitte spokenschijn, het bosch in gegaan, en had aan een plas water liggen snikken van medelijden, van machteloosheid, van woedende machteloosheid, terwijl zijne handen trilden, terwijl ze, tot ze zich tot bloedens toe sneden, de biezen en het riet uittrokken en knakten en om zich heen vèr smeten...

- En ik zal eens trouwen en ik zal misschien kinderen krijgen en... o God, het zal nooit zóo zijn, nooit zóo mooi, nooit zóo mooi! hokte hij, hoorbaar, in zijne furie uit, zijne snikken opetend, tot het hem werd of hij stikken zoû, stikken van tranen en van ellende, dat zijne illuzie geen werkelijkheid had kunnen zijn...

En ook zij, arme gewonde van liefde, ze lag daar in ellende, wit, tegen haar wit bed aan, het offer van hare kunst wit verspreid over den vloer in het bleekwitte glansje van dien éénen kaars. En zij had geweend en gekermd en gesnikt en het eindelijk zoo hard gedaan, zóo hard, dat Moezie het gehoord had, door de leêgte van den verlaten salon heen, en dat Moezie nu luisterde aan Tila's deur, Moezie, als een magere schim, in haar nachtjapon, zonder grijze pruik en zonder face-à-main, en niet tot hare kleine Tila durvende gaan, omdat zij ze zoo hoorde snikken, zoó, zóo als wilde ze in haar gesnik uitsnikken haar hart.

Karlsbad - Den Haag, Juli '90

Een verlangen

I

- Er is niets dan mijn eigen gevoel, dacht hij. Dat is mij de eenige waarheid in de wereld.

Het was hem vreemd, dat hij daar liep, te midden van de drukte der boulevards, verloren tusschen den stroom van menschen, die kwam, met hem mede, en den stroom van menschen, die ging, tegen hem in, ieder van die menschen, naar het hem scheen, met een doel, dat hen zich deed haasten, elkaâr even stootend met de ellebogen, om zich een weg te banen en er een seconde gauwer te zijn. Er waren weinig vrouwen onder; het waren meestal mannen, mannen met drukke bezigheden, en zij hadden iets nauwlijks aanduidbaar vijandigs tegen hem, als zagen zij dadelijk, dat hij niet een van de hunnen was, dat hij eene vreemde aspiratie met zich ronddroeg, die veel van de hunne verschilde, te veel, dan dat zij hem niet zouden duwen, onbeleefder dan zij het deden, die waren als zij.

- Ze hebben allemaal iets te doen, dacht hij; behalve ik. Ik heb nooit iets te doen...

Hij bleef als werktuigelijk stil staan voor eene vitrine, die verblindde van juweelen, diamanten, die roze en gele stralen uitschoten als regenboog-meeldraden uit bloemen van licht, bloeiend in het licht van andere bloemen van licht: lichtbloemen, die in trossen glazen kelken electricch gloeilicht, als blauwig opalen lelies, bloeiden tegen het spiegelglas, dat zóo transparant was van klaarte, als was het er niet.

En hij verlangde, dat hij eene ziel zoû hebben van diamanten, hard en schitterend, materie van glans, maar toch materie: eene ziel van materie en die minder zoû lijden dan de zijne, die uit onzichtbaarheid en ontastbaarheid was samengeweven en leed.

Een paar vrouwen duwden hem nu even, voor die vitrine. Ze hadden zeker ook iets te doen, iets gewichtigs.

- En ik heb niets te doen! dacht hij. Wat zal ik toch doen?

Hij zag zijn gelaat in het, als water klare, vlak van den penantspiegel der vitrine, zijn bleek gelaat, dat in den dooden electrischen glansvloed als het gelaat van een doode was. En hij zag, dat hij zich nog niet had laten scheren en het was hem eensklaps een zeer aangenaam denkbeeld, dit nu te kunnen laten doen, bij den kapper, een paar magazijnen verder. Hij ging die paar passen voort met het gewichtige gezicht van die anderen. Hij had iets te doen.

- Maar daarna, wat zal ik dan doen? dacht hij reeds.

Hij was intusschen binnengegaan, had zich, in den rooden leëren fauteuil, neêrgezet, voor den spiegel, voor de marmeren toilettafel, die van nickelen flacons schitterde, als waren zij zilver, in het licht der electrische lelies. De barbier, met zijn krullekop en zijn glimlach, zelfgenoegzaam, strikte hem met vlugheid van vingers het servet om de kin, het eventjes frommelend over zijn boord. Hij steunde het hoofd achter op den leunstok neêr.

En terwijl hij over zijn wangen den kwast voelde draaien, die er het schuim van zeep blankvet op wreef, dacht hij aan een paar families, welke op dit uur, - half vijf - thuis waren en weldra thee dronken. Hij kon ze opzoeken, hij was gekleed. Maar het lokte hem niet toe: hij voelde er zich te dof voor, te lijdende onder zijn leed, te verlangende naar dat wat hij steeds zocht, nooit vond...

De barbier wendde met lichte vingertoppen, glimlachend eerbiedig, zijn gelaat naar links en hij voelde de stalen scherpte van het mes over zijn opperhuid glijden, met een licht gekras tegen den baard in. Hij lag roerloos te staren naar de violette en vergulde rozetten van het plafond. De barbier wendde zijn gelaat naar rechts. Hij zoû weldra klaar zijn; wat was die barbier vlug...

Zeker, hij zoû zijn vriend Brauws, den schilder, nu thuis kunnen vinden, dat was ongetwijfeld. Maar er waren daar altijd veel kennissen op dit uur; jonge schilders, opgewonden naturen, met veel vitaliteit, dol op hunne kunst, druk van woorden; soms ook enkele vrouwen, die naar musc riekten, een parfum, dat hem zoo ziek maakte.

- Wat zal ik dan toch in 's hemels naam doen? vroeg hij zich radeloos af.

Hij was gereed, hij waschte zich even met de punt van zijn servet, waarover de barbier enkele druppelen lait d'Iris goot, als een wit sap uit bloemenstengels. Wanhopig viel hij weêr terug in zijn stoel, met een zucht. De barbier sloeg hem den kapmantel om, poeierde hem lichtjes de wangen.

- Punt mijn haren wat, en geef ze een coup de fer. En mijn snor ook.

Hij was blij dat alles gevonden te hebben. Hij zat nu rechtop, roerloos te staren op zijn gepoeierd gelaat, dat als een dood masker was, een masker van een tragischen Pierrot, met twee gloeiende zwarte oogen er in als gaten van git. De schaar van den kapper sidderde even langs zijne slapen, fijntjes wegknippend. Een tikje met een borsteltje om de haartjes af te nemen, klaar. Toen het ijzer.

Gelukkig, dit duurde langer, héel lang zelfs.

Hij herademde, nauwlijks toezierende, hoe de barbier hem voorzichtig frizeerde, met eene zachte lauwte zijn kort haar eventjes kroezend. Hij dacht voort; hij kwam nog maar niet tot een besluit; hij wist nog niet wat hij doen zoû. Hij herinnerde zich zijn anderen vriend, Bells, die evenals hij in Parijs woonde zonder iets te doen te hebben, die op dit uur altijd zat voor het café de la Paix, achter zijn bitter-curaçao, de handen op zijn stok, te staren naar de drukte. Hij zoû met Bells kunnen dineeren en later ergens naar toe gaan... Maar Bells maakte hem altijd nog melancholischer dan hij reeds was. Hij hield wel van Bells, maar Bells nu niet, niet Bells... - Als ik van avond naar de Français ging: ze geven Phèdre met Adeline Dudlay, dacht hij met eene inspanning van wanhoop,

want hij was geheel gereed, geschoren, den poeier afgeborsteld, zijne haren, zijn snor opgekroesd, en geglansd met een nietsje van brillantine, zijne wenkbrauwen zelfs even aangetikt met een heel coquet borsteltje, en de kapper nam hem den mantel af, en boog hem glimlachend toe.

Maar ach, hij wist zelve niet waarom: de Français lokte hem ook niet toe; niets lokte hem toe, niets, niets...

Hij stond in zijne wanhoop dus maar op; de kapper borstelde hem af; hield zijn ulster op, gaf hem zijn stok, zijne handschoenen, wreef even de zijde van zijn hoogen hoed glad. Hij betaalde, hij had hier niets meer te doen, hij ging, glimlachend de deur uitgebogen door den kapper, die hem opende...

- O, mijn God, wat moet ik doen, wat moet ik doèn, wat moet ik doèn!! dacht hij buiten, in eene onmetelijke rampzaligheid, op nieuw doelloos verloren in de gewichtige drukte van al die menschen, die zich repton.

II

Hij droeg een kroontje met vijf parelen op zijn visitekaartjes en zijne zakdoeken; hij had een fijn, zacht, innemend gezicht, een beetje bleek en treurig, met zijne groote zwarte, verlangende oogen. Hij was lang en bijna mager van tengerte en zijne kleeding was hem altijd zoo natuurlijk keurig, als was hij een met die kleeding en, zoo gekleed, geschapen.

Hij was onafhankelijk, hij had eenig vermogen, een inkomen van tien duizend gulden ongeveer, dat hem, om zijne betrekkelijk kalme behoeften voldoende was om zeer goed te leven, nu hier, dan daar, zonder vast domicilie, voortgedreven door zijne rusteloosheid. Hij had wat familie in Holland, in Arnhem, in den Haag; hij had wat kennissen overal. Men mocht hem wel, al vond men hem wat stil om zijne acht en twintig jaren, al vond men hem altijd stil, te stil geweest. Want men beschouwde hem als een der gelukkigigen op aarde, gezegend met voorspoed; men beschouwde

hem als iemand met een goed voorkomen, van familie, van fortuin, van een beminlijk karakter: om dat alles moest hij gelukkig zijn.

En hij was het niet. Hij was het nooit geweest. Van kind af aan was hij het nooit geweest. Zijne ouders had hij vroeg verloren - nauwelijks heugden zij hem - en dit verlies had reeds dadelijk eene koude om zijne kinderjaren doen vriezen, die nooit meer ontdooid scheen. Zeker, zijne voogden waren goed geweest voor hem en hadden zijn welzijn betracht. O, het scheen hem toe of de geheele wereld altijd en altijd zijn welzijn had betracht, en hem reeds aan zijn wieg had beschonken met alle de gaven dezer aarde. Hij was immers vrij zijn leven in te richten, zoo als hij verkoos; hij was onafhankelijk van alles en iedereen, hij scheen als niet onder de gewone wetten maar onder bijzondere geboren te zijn, die hem vergunden te leven in eene ideale vrijheid van beslommingloosheid; in eene ideale verlossing van de zorgen en het gezwoeg der menschheid. En hij was nooit en nooit gelukkig geweest, omdat hem - en dit bijna eveneens van zijn wieg af - die koude altijd omringd had als een wijd ijslandschap der polen, verschieten van ijs, ver, blank, en zonloos. Nooit had hij de warmte van sympathie in zich gevoeld, nooit de warmte van ouderliefde, van familietoegenegenheid zelfs niet - zijne vroegere voogden waren eerlijke bankiers en mannen van plicht, zonder warmte, - en nog minder had hij in zich gevoeld den gloed van een vriendschap, de vlam van eene liefde. En toch had hij veel sympathie, zelfs liefde verwekt, maar die sympathie, die liefde, had hij niet kunnen beantwoorden met wederliefde en wedersympathie, en deze waren hem altijd noodig geweest om de warmte der eersten te gevoelen. Hij moest zelve lief hebben om gelukkig te zijn en nooit had hij een doel van liefde gevonden. Hoe hij ook, van kind af aan, om zich heen geblikt had, het was altijd dat poollandschap geweest, eindeloos perspectief van ijszeeën, waarover, langzaam, hooge ijsgebergten gleden met hemelhooge pieken van ijs, wijzend naar hemelen van zwaar opgehoopte sneeuw, die nog niet neêrviel, maar vaagwit dreigde. En o, hoe gevoelde hij niet,

hoe had hij niet altijd gevoeld, behoefte aan warmte, aan gloed, aan vlam, aan vele vlammen, aan passie, die hem blaken zoû! In zijne ziel voelde hij een vuur, als een heilig vuur van nuttelooze liefde, die brandde voor geen god, daar, op dat eenzaam altaar van die ziel. Was het zijn schuld, dat hij nooit dien god had gevonden, dat hij nooit in de wereld een wezen, éen maar, had ontmoet, waaraan hij zich wijden zoû, zooals het zich zoû wijden aan hemzelven? Eischte hij te veel, verlangde hij naar te veel hoogs, vergat hij, dat hij nog op een aardsche wereld was? Was hij misschien honderdmaal dat wezen voorbij geloopt, op straat, voorbij gespoord op zijn eindeloos gereis, als eene zusterziel, die men niet herkent? Had hij die zusterziel misschien afgestooten van zich, en dat wel duizendmaal? Of was het zijn Noodlot, dat menschen schept, wie Het beschenkt met alles, gaven der wereld, en wie Het onthoudt juist dát éene, dat die mensch stellen zoû boven àlle die gaven, dat zijn geluk zoû zijn, het doel van zijn bestaan, de oplossing van zijn levensraadsel...?

Nooit was hem dit alles duidelijk geworden en nooit was het hem duidelijk geworden waarom hij, zoo nutteloos, leefde. Waartoe moest dat zijn, dat bestaan van hem, dat zonder te vinden eindeloos zoek van zijne ziel naar eene andere ziel; waartoe die gril van - wat het dan ook zijn mocht: Voorzienigheid, of Noodlot, of? - om hem te schenken zooveel wat den menschen vreugde geeft en hem te onthouden, o, ook zooveel: wat hemzelven het eenige was!

Hij dacht daar tegenwoordig niet veel meer over na - hij had dat gedaan - omdat hij toch zeker wist, dat hij niet zoû te weten komen. En dan, het kon hem niet veel meer schelen, het waarom, het waarom van de wereld, het waarom van hemzelven, raadsels, die hij vooral had pogen op te lossen toen hij zeventien, achttien was: een bleeke, stille, droomerige jongen met zijne groote, open, zwarte oogen van eindeloos zoekend verlangen. Méer kon het hem schelen, nu, nu nog, als man van acht en twintig, of hij vinden zoû, die ziel, die andere, waar hij zoo naar verlangde, naar smachtte, diep in zichzelf, zonder dat ooit aan iemand te zeg-

gen, zonder ooit iemand te laten blikken in die diepte... Want - en dit was het juist - hij had nog nooit zoo iemand ontmoet, noch man, noch vrouw, die bij hem dat onwederstaanbaar, onherroepelijk, noodlottig verlangen had opgewekt zich te geven, zich te ontsluiten, zich te openen, opdat die man, die vrouw - die er niet waren - zien zouden zijn verlangen, smachtende in de diepte dier ontsloten ziel. O, hoe verlangde hij niet ze te ontmoeten! Hoe zag hij soms niet de mannen, de vrouwen, die hij kende, diep in de oogen als om er in te vinden een blik van aanmoediging tot zich te geven, een blik van tweelingliefde om hèn te nemen. En nooit, nooit! Hij had kennissen, zoo vele, verspreid over de wereld; hij had vrienden, enkele, die hem zeer mochten, maar hem niet zagen, onmogelijk zien kónden, in zijn gemoed, hij had acht maanden eene jonge vrouw zoo half en half lief gehad, eene vrouw, die hem aanbad, die met hem had willen gaan waar hij wilde, van haren man en haar kind weg; hij was vlak daarop verloofd geweest met een jong meisje, dat hem na een jaar lijdens tegen haar eigen zin zijn woord terug gegeven had, omdat ze inzag, dat hij niet genoeg voor ze voelde om heur man te zijn.

Waarom had hij niet gelukkig kunnen zijn met wat hij ontving, waarom moest hij kunnen géven om gelukkig te zijn en waarom vond hij nooit, zelfs niet onder hen, die hèm gaven één wezen, dat ook hij verlangde te geven heel den schat van zijn hart?

III

Hij was stil, maar zijne verschijning had iets magnetisch sympathieks - en toch, toch! - iets, dat de verschillendste gemoederen aantrok, innam, veroverde. Het was eene zekere rustige nonchalance, alsof het hem niet kon schelen wat men van hem dacht, welchen indruk hij maakte; eene nonchalance, door een zachten glimlach van voorkomendheid getint tot eene kalmte van aristocratie, die nooit hoog, nooit beleedigend was; dat alles óók uit nonchalance, omdat dat alles eigenlijk niet de moeite waard was,

en omdat hij ook een ingeboren zachtheid had om nooit hoog, nooit beleedigend te zijn, zelfs niet in zijne grootste onverschilligheid. En dit gaf een spel en weêrspel van zachte tinten aan zijne wijze van voordoen, iets zoo natuurlijk voornaam teeders, dat iemand met de minste zucht tot menschenkennis niet de oogen van hem af kon houden, maar hem met den blik volgen bleef, bestudeerend hoe hij zich bewoog, hoe hij gedempt sprak of stil zat in zijn stoel met zijn zachten trek van treurig glimlachen om zijn kroessnor van blond bruin.

Hij trok aan, hij nam in, hij veroverde. Hij had eene bekoring, die niet te weêrstaan was. Men vond hem algemeen sympathiek. En nooit, nooit! Nooit had hij, onder alle die tot hem kwamen, gevonden die eene, die eene ziel zoû hebben, welke de zijne begrijpen zoû en lief zoû hebben met die sympathie, die twee als tot een samenvoegt in een engen cirkel, als in een gordel, die samensnoert, een ring, die knelt.

Verlangde hij dan zoo iets onmogelijks? Zoo iets niet te vinden, zoo iets ideaals? Was hij de eenige, die zoo verlangde of leefde er hier, of op een andere ster, een, die als hij was, die smachtte als hij... En leefde die, wanneer zouden zij elkaâr dan ontmoeten? Nog in dit leven? Na duizenden metempsychozen? O, het was hem geen gedweep, dit alles; het was hem een allerinnigst, allerreêelst verlangen naar die andere; het was hem een allerreêelst gemis, een armoede, een gebrek, eene koude, dat poollandschap! Hij had zich reeds zoo dikwijls vergist, zich vergist in Brauws, in Bells, in die jonge vrouw, in dat jonge meisje, beurtelings meenende, dat in hen de ziel school, die hij zocht, zich korten tijd de illuzie scheppend, dat hij gevonden had, dat het poollandschap ontdooien zoû in zonneshijn. En - op het punt zich te geven, zich hartstochtelijk te geven, te ontsluiten heel het geheimenis van zijn gemoed, als een leêg heiligdom, dat zich opent voor den god, die er troonen komt - was hij teruggedeinst, ziende, dat hij zichzelf willens, wetens bedroog in zijn brandend verlangen om te vinden; ziende, dat hij nog niet gevonden had, dat het dàt niet was... En toch, deinste hij zoo terug, dan weifelde hij ook weêr

dadelijk na, twijfelde hij aan de juistheid van dat inzicht, vroeg hij zich af:

- En als ze het wél waren geweest? Als ik ze nu had afgestooten?

O, nooit, nooit! Nooit een zekerheid, nooit die bliksemstraal, die een sympathie als aanwijst, met zijn zigzag van wit vuur als onbetwifelbaar aanwijst! En hij dwaalde voort, de wereld rond, glimlachende tegen de oppervlakkige sympathie, die hij overal hem naderen zag, glimlachende, omdat hij niet hoog was en zacht en weinig bitterheid in zich had en niets geen ironie. Zijn leed, dat hij zoo reëel voelde, knagende in hem als een honger, vulde hem met geene hatelijkheid, maar slechts met eene troosteloze melancholie, die zijne zwarte oogen wijd open deed sperren met hun langen, lángen blik van eindeloos verlangen. Misschien had hij dat leed nooit zoo reëel gevoeld, als hij, van zijne kinderjaren af, was opgebracht geweest in een nauwen kring van telkens terugkeerende banale werkzaamheid, van welke betrekking ook, die aan zijne dagen een cirkelloop zoû gegeven hebben, waarin hij geen tijd over hadde gehad tot diep zien in zichzelf - en dan nog: misschien, niet waar! want de nachten, de slapeloze, zijn áltijd aan ons, in het sepulker der duisternis, om te voelen het gevoel van ons leed. Maar hoe het ook geweest ware in dat geval, hij was een rijke-lui's-kind; voor eene betrekking had hij zich nooit voelen deugen, daar hij altijd een beetje vreemd op de wereld had neêrgezien, als eene wereld, waar men zooveel noodeloos draafde uit vele kleine ambitie en vele nuttelooze bedrijvigheid schiep, zonder doel, terwijl hem het doel van het leven zoo weinig ingewikkeld en eenvoudig scheen: te beminnen en bemind te worden. Zoo had hij nooit een betrekking kunnen nemen en had hij altijd in de totale vrijheid van zijn dag geleefd, in de totale onafhankelijkheid van zijn gemakkelijk bestaan. En zoo had hij allen tijd gehad tot diep zien in zichzelf, tot intens voelen van zijn smart.

En hij had dien honger zijner ziel even nijpend, nijpender misschien, voelen knagen, dan dat arme kind den hare voelde, daar op den boulevard, in hare flardende lompen, in den tochtwind

van dien hoek, dien hij nooit omsloeg zonder een twee-sou te geven, bijgeloovig om dien aalmoes, en trillende in zijn verlangen, als hij de schorre stem van het bedelaarstertje hem hoorde nakrijschen:

- Dank je, meneertje: het zal je geluk aanbrengen!
- Denk je?... Ik hoop het, mijn kind! had hij haar eens geantwoord.

IV

Hij kon ze nooit voorbijgaan, bedelaars, of hij moest ze een der stukken koper geven, die hij voor ze klaar hield in het kleine zijzakje van zijn langen ulster. Als hij ze daar zag staan, zag zitten, één zelfs knielen op den kouden straat - een blinde, die zijn pet knielend ophield en uren lang daar onbewegelijk knielde - dan verbeeldde hij zich, dat ze niet anders waren, dan hijzelve, ook een bedelaar in de koû van zijn sympathieeloos leven en dan gaf hij ze zijn aalmoes, zonder anders te kunnen, omdat het hem te onaangenaam aandeed ze voorbij te gaan zonder acht te slaan op hun armelijk geklaag, dat hem door de ziel sneed als met een kreet van hemzelve.

O, alles te hebben en niets te hebben! Te hebben de welvaart der wereld, de onafhankelijkheid van zijn individueel bestaan, een schijnbare overvloed van uiterlijke goedheden des Noodlots, en te missen het wezen, dat hij aan zijne zijde zoû willen zien deelen in dien overvloed; te gaan, in dien overvloed, alleen als een egoïst, een menschenhater, en eene liefde in zich te voelen blaken, die zich niet wijden kan, die niet kan overstelpen een ander met wat hijzelve ontving en wat toch waarde had voor velen. O, en geene uiting te durven geven aan dat leed, op geen enkele wijze, want zoo hij had durven uiten tot een enkele, zoû hij ook gevonden hebben, die ander, en zoo hij had kúnnen uiten tot allen, zoû hij artist zijn geweest, bezieler van het doode woord, en hij was geen artist, ten minste geen artist, die schiep, mocht hij ook artist zijn in

zijn eigen gevoel, zijn eigen smart, in de verfijning daarvan, alsof hij zijne ziel tot een kunstvoorwerp van smart verfijnde. Neen, zelfs die troost was niet de zijne; uitingloos moest hij blijven gaan, verteerd door den honger van zijn eenzaam hart, als een gierigaard, die schatten heeft, schatten van gemoed en ze in dat gemoed opsluit en armoede lijdt...

V

Zoo hij nu nadacht over zijn leed en zich afvroeg, waarom hij niet vond, terwijl zoo velen vonden, besloot hij tot dit: wat hij eischte was het absolute, het volmaakte, het geheele, en die menschen, ze stelden zich tevreden met wat relatief, onvolmaakt en ten deele was. Hij had zich nooit met het 'bijna' der wereld kunnen verzoenen en dit bijna had hem altijd doen lijden. Alles wat hij in de wereld om zich heen zag, alles wat men schoon noemde en edel, vond hij 'bijna' en dit gemis van nog iets, dat, niet missende, eene volmaaktheid zoû geboden hebben, had hem altijd zijne waardeering van wat schoon genoemd werd en edel, vergald. Hij was ook wanhopig, dat hij altijd het eerst zag, wat ontbrak, dat hij zich nooit geheel kon geven aan welk gevoel van goedkeuring of bewondering ook, dat zijne gevoelens zelve ook altijd 'bijna' waren. O, zoo hij nog eens geheel konde voelen! Hem hinderde het 'bijna' zoo wel in een plooitje van zijn anders onberispelijken smoking, in een enkele minder mooi gedrukte letter op zijn visitekaartje, als in de onvolkomenheid der allerhoogste kunst en het leven zelve.

De wereld was 'bijna' en, erger nog, de wereld was oud, afgesleten, onfrisch! O, hoe leed ook daaronder zijne ziel, die niet één ideaal had, als een afgod, maar die hêt ideaal wilde, als de hemel! De wereld was oud en onfrisch, en iederen dag werden er in die versleten wereld nieuwe zielen geslingerd, jonge zielen, die er in moesten ademen den stikstof harer versterving, die er in moesten ouder worden, er een tijd moesten blijven leven, blijven

lijden... O, die onfrischheid, die onreinheid, die melaatschheid der wereld! Hij vond ze in alles, in den modder van de straten, in het zweet van zijn eigen lichaam, in het bewust dierlijke van zijne eigen ziel! Geheel de klaarte van het eerste leven, geheel de reinheid der eens jonge wereld, het Eden van Genesis, was als verweerd door den walm van pestadem dier onreinheid! O, eene reine ziel te hebben en volmaakte ledematen! Rein te leven een leven van reine sympathie in een wereld van volmaaktheid! En als hij zoo dacht, las hij Dante's Paradiso of Sully's Bonheur en hinderden hem de theologie van den eerste, de filozofie van den anderen en van beiden wat er onafwischbaar conventioneels kleefde - moest kleven, omdat zij menschen waren - aan hunne menschelijkheid.

O reinheid, frischheid, naïveteit! Naïveteit vooral, de aanbiddelijke naïveteit van eerste indrukken, eerste gevoelens, van eerste pogingen, van alleréérste maagdelijkheid, de sneeuwzuivere bloesem van eene lente van onuitsprekelijke naïveteit! Een wereld van transparante kinderzielen, die naïf zouden lachen uit een wolk van frischheid! De eerste dauw van eerste dageraden en daarin louter te baden zijn leven en zijne ziel, tot ze weêr kinderziel zoû wezen in weêr kinderleven, en dan glimlachend te zijn, leedloos te zijn in doorglanzige volmaaktheid! En zoo te blijven, niet ouder te worden, lang, láng zoo te blijven in het limpide roze en het etherische goud van aller-, allereerst uchtendgekriek! Niet op te wassen, maar klein te blijven, naakt en klein in zondelooze onschuld, te lachen en te zingen met oogen en monden van naïveteit, hoog boven den modder en het zweet, lief te hebben met alléén naïveteit, met liefkoozingen zonder wellust, met zoenen van ziel!

VI

Hij herinnerde zich altijd de verontwaardiging van zijn vriend Brauws, den schilder, eens in den Louvre voor de Venus van Milo.

- Ik zoek altijd naar haar armen en ik zie dadelijk, dat ze er uitziet of ze pokdalig is, had hij durven zeggen. Ik kan niet geheel mooi voelen voor verminkte beelden: ze doen me pijn...

- Heb je dan geen imaginatie genoeg om je voor te stellen wat dit beeld vroeger is moeten zijn, vóór het verminkt was, zelfs al zoek je dan nòg naar die armen! had Brauws boos gezegd.

Hij had zijn hoofd geschud, met zijn zacht smartelijken glimlach.

- Als ik het dan had kunnen zien, had ik er iets anders onvolmaakts in gevonden... Wees niet boos op me, ik ben immers zoo, ik kan er niets aan doen. Ik zie dat onvolmaakte altijd, zoowel in de kunst, als in het leven.

- Maar het onvolmaakte in het leven is soms juist het artistieke! had Brauws uitgeroepen.

- Dat kan wel zijn... Maar jij spreekt en voelt als artist en dat ben ik niet; ik ben maar een gevoelsmensch, en voor zoo een wezen is het onvolmaakte: pijn! was zijne deemoedige verontschuldiging geweest.

Hij kon er niets aan doen, hij was zoo. Hij zag het gemis, hij leed onder het 'bijna' in plastische kunst; hij hoorde het, hij leed er onder, in muziek; hij voelde het, en leed, in litteratuur. En het zeerst voelde hij het in het leven van het gevoel zelve, want hij kon niet geheel voelen voor iemand, in wien hij een gemis zag, of een 'bijna' bespeurde.

- Hoe heerlijk van iemand te kunnen houden om zijne fouten, zooals een vrouw! dacht hij dan. 'Geheel' te kunnen voelen, zooals een vrouw dat kan. Ik weet als het eenige doel van mijn leven: dit nog eens te kunnen en ik weet, dat ik dat doel nooit bereiken zal...

Parijs, Dec. '90

Uitzichten

Het stuk wereld, dat men ergens veilig uit eene kamer ziet, wijd achter glas, tusschen een lijst van gordijnen.

* * *

In Stockholm, eene voorkamer van het Grand-Hôtel aan Blasiiholmhavn. Eene groote lucht van wolken, grauwe wolken als drijvende urnen, urnen van regengoden. Tusschen de wolken door, schuinrechte zonnestrallen, een hellend vlak van zonnestrallen, apotheoze boven het koninklijk paleis, dat, aan de andere zijde van het water, met zijne lange dakbalustrade oprijst als de stedekroon zelve der stad. De Saltsjö trilt goud van schubben, als stukken liquide pantser. Aan den Noordbrug - een gesp, die over het water heen de twee eilanden samenklampt - groent een tuin aan de zee, het Stroomparterre.

Naar achteren warrelt het verschiet van de stad weg.

Het is violet in den avond; eene helle maansikkel hoornt boven aan de balustrade van het paleis, als een juweel. De wolkjes zilveren liefjes donzig. Het paleis somber en vierkant daaronder, massief groot, scherprecht tegen de lucht af. Al het gaz van het Stroomparterre slaat zich trillend diep naar beneden, tot den bodem toe.

Een stoombootje gaat vlugjes over het water, - donkere silhouet op liquide donker, - met een lichtje hier en daar, een rood lichtje van achteren, als een robijn, die een tweeden robijn spiegelt.

Aan de kade, voor het Hôtel, wachten andere booten, met lichtjes, stil.

* * *

In Parijs, eene achterkamer op de tweede verdieping van een groot huis; de kamer somber, de meubelgordijnen eenvoudig terzijde weggeschoven, somberrood. Voor het glas bloemen van guipure; de vensters gaan als glasdeuren open naar binnen, met een roestig vergulden kruk; een ijzeren balconhekje krinkelt er laag voor, met éene zelfde arabesk rechts en links.

Ik zie in den cour, die, achter het huis, met eene poort in de Rue de l'Arcade uitkomt; het huis heeft daar een achteruitgang. Over den muur van den cour heen zie ik de façades van de Rue de l'Arcade. Alles is stil, gedempt als in eene provinciestad; het gebruis der boulevards is hier niet te hooren. Een enkele maal eene zware kar, die eenzaam wegrammelt; een rijtuig, vlug, wielratelend, met een tikkelden hoefslag van het paard.

In den cour, in tobben, vervelen zich drie groote maagdepalmen. Joseph, een voorschoot voor, staat er fluitende een jas uit te borstelen, een paar schoenen te schuieren.

Op het muurtje is een duiventil; duiven schieten nu en dan door den cour witte zigzagstralen; ze wandelen over de heele smalle randjes, die op den achtergevel van het huis lijsten trekken; ze wandelen er nuffig en draaien met hare vederschouders en bewegen hare gladde kopjes, met kralen van oogen, zenuwachtig heen en weêr. Soms wandelen er een paar, vlak voor mijn raam, voor het hekje. Om ze mak te maken, voor mij, leg ik er een klontje suiker neêr, dat ze doet wegfladderen.

- Ze eten geen suiker, meneer! zegt Joseph, die binnenkomt, met een glimlach, alsof hij de duiven verontschuldigt.

Na eene poos komen ze weêr, de duiven, die twee zelfde. Een witte en een grauwe, met eene roze borst. Ze pikken aan de suiker met neuswijze snebben. Maar ze eten niet.

De suiker blijft een paar dagen liggen, en verregent.

* * *

In Ostende, eene kamer in het Hôtel Continental, met een nauwen driehoek van een loggia, waar alleen een canapé staat. De ramen

open. Het zont; alles is zon in wijdte van zee en lucht. Onder mijn oogen de Zeedijk: de menschen wandelen er, zomermenschen, bont in de zon.

Het strand daaronder, aquarelachtig gevlacht; allerlei vlakjes, als spatten van penseelen - helrood, violet, zachtblauw, krijtwit, geel, - op het aschblond van het zand, dat zachtjes aangoudt. Hóopen kinderen: een gegons van een bijenkorf ruischt zwaar eentonig naar boven. De koetsjes, linnenwit vierkant aan den zoom van de zee. De baders zijn nauwlijks te zien, verborgen achter die koetsjes; nu en dan rijst er een roze silhouet, als een bleeke kreeft.

De zee halfcirkelt er wijd achter, onder een effen lucht van verzonde parelkleur. De zee is blauw, zon-blauw, midzomer-blauw.

De dikke rooksleep van een steamer bezoedelt het blauw, maar de vuile vlakken verblauwen, veretheren weêr gauw.

De Zeedijk buigt zich met een ronde bocht van gratie tegen de zee en de lucht aan; op die bocht verrijst het paviljoen der Kurzaal als een coulisse tegen blauw tooneeldoek van lucht en zee; er waaien vlaggetjes, het is er bespikkeld met die zelfde schelle penseelvlakjes, als over het strand daar beneden. Alles tintelt met iets van wereldschheid; de zon is er wereldsch, de zee blauwt met elegance van golfjes.

Des avonds, de sterren in de lucht: illuminatie. Het ruischt er niet meer, als een bijenkorf. De badkoetsjes staan gerijd onder aan den Zeedijk. In het geschemer van den avond nemen ze een vreemden vorm aan, allen denzelfden. Ze staan daar als een choor van witte monniken, die het hoofd in een kap verstaken; ze buigen het hoofd een beetje en strekken één arm in een wijde mouw zegenend of oreerend uit; de witte pij valt hun tot de voeten. Die het dichtst bij staan zijn zeer duidelijk, die verder af ráden zich meer als monniken, maar zijn de zelfde. Ze buigen allen het hoofd, en allen strekken die wijde mouw van zich af. Het is er een lange rij, een spookachtig choor, dat zwijgt, maar onder éene zelfde emotie groot gebaart.

De Kurzaal is verlicht; de muziek huppelt er als op satijnen schoentjes...

* * *

In Chaudfontaine een kleine achterkamer, die dadelijk op de moeras-groene Vesdre ziet. De bergen staan er nauw achter, beklemmend, in den avond. De rivier is dood, verstorven.

Mij buigend uit het raam, zie ik reusachtige waaiers electrisch licht, als een witten ether uit gloeizonnen. Het Kurhaus, dood, verstorven als de rivier, sombert daar in weg. Het is als wil het niet sterven, als ontsteekt het daarom al zijn hel gegloei, om te lokken, als kaarsen muggen lokken.

Niemand zit aan de tafeltjes, in den witten ether. In het dorp zeurt uit een mallemlen een deun, altijd dezelfde.

* * *

In Hilversum, van ons balcon, over den Eng. Links, vlak onder ons, de Vaart, tusschen hare taluds van gras, met een stuk hek. En daarachter, wijd, de wijdte van het land onder den wolkenkoepel der lucht.

Des morgens, de nevels, die reepen mousseline en tulle, den een over den ander, trekken; éene verre geheimzinnigheid van mist, van verre mist, en, hier en daar, met nauwelijks den vorm van wat boomen, die boomen uit droomen zijn: witgrijze oaze in een woestijn van nevelmysterie. De lucht parelmoêrt een beetje het oosten met de allereerste tinten van grijs en roze, en iets van primitief, heel bleek geel: de geboorte van kleuren uit den chaos van mist. En verder: de lucht laag; de tulle reepen, als atmosfeer van tooneeldoek, sluieren de wijdte, de geheele wijdte is één droom...

In de zon verdwijnen de mousselines en tulles, worden ze herfstlucht; de boomen worden boomen; de weg naar Loosdrecht zigzagt bleek voort naar de verte, zilver van natte plekken, waar er het licht op spiegelt; het torentje spitst in de hoogte. Achter die verschieten zijn andere verschieten; heél ver weg trillen lange

lijnen van water, als lange meeren, en daar achter zijn weêr lijnen van horizont, kinnen achter kinnen, en meerdere, hoe klaarder het wordt.

Recht voor ons ligt de mist nog over de boomen en het mysterie geeft hun daar iets van bergen, van heuvels, ver weg. -

De zon gaat onder achter Loosdrecht; limpide ether van mat goud, waar helle gouden wolkenarabesken als krullen in opschieten, valt recht achteruit een regengrauwe wolkenbank, die zich langzaam herschept in vorm op vorm: voorwereldlijke vormen van groote pachydermen, mastodonten en leviathannen, beklemmend zwaar in de lucht, maar boven de bank zijn de witte wolken allen gemengd met roze en geel als van rozen. De kerkspits wordt éene zwarte streep...

Over de taluds van de Vaart dichtbij grazen de schapen, dik rond wollig in wintervacht, groezelig vuil; ze hebben weinig van koppen en pooten; ze zijn als bewegelijke vlakken, met zonnezoomen bovenop hunne ruggen van wol. De herder, in een wijden duffel, wijdbeens, de handen in de zakken, zijn langen stok onder den arm, slingert van den eenen klomp op den anderen, achter ze aan.

Verder op keeren langzaam twee karren terug, zwaar, met zwaar trekkende paarden. Ze teekenen ruw over de teêr doorschijnende lucht groote zwarte silhouetten, groote wielen, en groote beesten; ze schijnen in den hemel te zullen gaan...

Hilversum, Nov. '91

Epiloog

I

De glazen uitbouw tusschen de kamers van Marinus en Hugo was, tot benauwens toe, verwarmd door het vuur, dat in een nis stond te gloeien; een geur van cigarettenrook, Lotus d'Egypte en anisette hing zwaar als een wolk van het lage plafond. Zij woonden daar hoog, op de vijfde verdieping van dat hôtél in de Avenue du Bois de Boulogne, dat nu, gemeubeleerd, al acht maanden leêg stond, na de catastrofe; zij hadden het appartement bij toeval kunnen huren, doordat de concierge van het hôtél bekend was met den knecht van een hunner vrienden. Het was een buitenkansje geweest.

Ninette had haren loutre pelsmantel half opengehaakt; als een poesje nipte ze aan haar likeurglas.

- Was het een roman, hier beneden? vroeg ze.

Hugo haalde zijn schouders op.

- We weten niet precies wat het geweest is! antwoordde hij.

- Hoe heetten ze?

- Marquis en marquise d'Yéména, sprak Marinus. Hij was een Spanjaard. Hij is nu op zijn kasteel ergens in Estremadura.

- Hoe lang waren ze getrouwd? vroeg Ninette weêr.

- Eén dag...

- Een dag!

- 's Ochtends vond men haar lijk, hij zat er bij...

- Mijn God, mijn God!

Ninette was bleek geworden; ze staarde met open mond naar Marinus, die onverschillig zat te rooken.

- Maar waarom dan toch? vroeg ze.

- Ik weet het niet! sprak Marinus. Misschien een désilluzie...

- Had hij...?

- Neen, zij... Zelfmoord. Een schot met een revolver door haar mond. Hij was wanhopig.

- God, mijn God!

- Désilluzie van het huwelijk! herhaalde Hugo.

Hij lag roerloos op den divan te staren. Buiten, over de hard bevroren avenue, ratelden de rijtuigen, die uit het Bosch terugkwamen.

- God! God! God! herhaalde Ninette; ze wrong hare geschoeide vingers, hare oogen werden vochtig.

- Wat kan je toch die vreemde menschen schelen, Ninette? vroeg Hugo zacht.

- Niets, niets... sprak Ninette, nog altijd ontdaan.

- Was de marquis d'Yéména misschien een vriend van je? vroeg Marinus.

- Neen, heusch niet! antwoordde ze eerlijk. Maar het emouveert me; zoo iets emouveert me altijd, zoo een verhaal. De faits divers uit de couranten emouveeren mij ook.

- Ben je zoo een fijn poppetje, Ninette? lachte Marinus breed.

- Ja, ja! riep zij gekrenkt. Ik bèn een fijn poppetje, dikke beer, die jij bent. Ik bèn een fijn poppetje... En toen wat?

- Wat?

- Hoe was het verder?

- Nu, niets dan dat: ze waren getrouwd, den zelfden nacht schoot zij zich dood en 's morgens vond men haar en hij zat naast haar lijk, half gek... Hij ging toen weg, het hôtél staat nu gemeubeleerd te huur; bij toeval zijn wij aan dit appartement gekomen.

- En je kan hier wonen? riep Ninette. Zoowel jij als Hugo?

- Waarom niet?

- Je kan hierboven wonen, en beneden je is dat gróote, leêge hôtél en dat, wat er gebeurd is!

- Maar dat, wat er gebeurd is, is er niet meer! lachte Marinus.

- Neen, dat is er niet meer, maar toch, toch...

- Nu, wat toch?

- Ik hield het hier geen dag uit!

- Waarom niet?

- O, ik zoû bang zijn!

- Gekheid! lachte Marinus weêr.

Maar Ninette was opgestaan.

- Ik ga weg.

- Nu al?

- Ja, ik moet weg...

Zij haakte haren langen mantel dicht en zag toen in den spiegel; ze tikte wat aan haar hoedje, aan de blonde krulletjes onder het gouden voiletje; bezag zich van rechts, van links.

- Waar is mijn mof?... Adieu, ik ga...

- Maar wat een haast, Ninette! sprak Hugo.

Zij zag hem aan, lachte; zij was blij, dat hij dit zeide.

- Heusch, ik moet gaan, ik moet weg, ik moest al weg zijn. Breng je me even naar beneden?

- Naar beneden? Zes trappen, Ninette! En waarom?

Ze werd verlegen.

- Toe, doe het nu...! De... de conciërge kijkt altijd zoo boos naar me. Hij heeft zeker niet gaarne, dat ik hier kom. Toe.

Hugo stond van den divan op.

- Wil je het doen? vroeg Ninette.

- Zeker, met genoeg.

- Adieu, dikke beer...

Zij reikte Marinus de hand en ging de deur uit, vlug, vlug.

- Zes trappen, zeg je? vroeg ze op den palier.

- Ja, zeker, zes! lachte Hugo. Ziet de conciërge je waarlijk zoo boos aan?

- Ja, o ja...

Zij trippelde de treden af, hij volgde haar wat langzamer. De bovenste trappen waren nauw; ze werden al breder en breder; de groote, breede ceremonietrap met vergulden balustrade en

oud-blauw peluche leuning, met onbewegelijke, glimmend bronzen lampadaires, was bloot van loopers. Alle deuren der verlaten vertrekken waren toe.

- Hier niet af, Ninette! riep Hugo. De porte-cochère is gesloten.

Hij wees haar de kleine trap der offices.

- Zijn we de slaapkamers nu al voorbij? vroeg Ninette.

- Natuurlijk. Die zijn op de tweede verdieping.

- Gebeurde het daar?

- Ik geloof van wel. Ben je bang, Ninette?

- Neen...

Zij gingen langs de loge van den concierge. Zij reikte Hugo de hand; voor den concierge wilde zij hem geen zoen geven.

- Adieu, mijn jongen; wanneer kom je?

- Ik weet niet, gauw.

- Je bent niets lief.

Hij zweeg en glimlachte.

- Hoû je dan niet van me?

- Jawel...

- Kom dan eens. Je weet hoeveel ik van je hoû, je bent zoo zacht als een lammetje.

- Een lammetje, ik?

- Ja, en daarom hoû ik juist van je. Net als ik van mijn vriendinnen hoû, zie je.

Zij lachte; hij bleef haar glimlachend aanzien.

- Zijn die ook lammetjes? vroeg hij.

Zij lachte luider, drukte nog eens zijn hand.

- Adieu, adieu, ik moet heusch weg... O, wat ben ik in de laatte. Adieu!

Hij opende haar de deur en ze tripte weg in de vriezende schemering, en, eensklaps, onverwachts! hoorde hij haar weêr herhalen:

- God, God!... God, mijn God...!

II

Langzaam ging hij terug, omloopende, waarvoor wist hij niet, om de ceremonietrap te kunnen opgaan. Langzaam steeg hij; zijne vingers gleden over de naakte lampadaires, die waren als goudkleurige, wringende odaliskken, verbronsd, eeuwig gedoemd, met omhoog gebogen armen, eene uitgebluschte lamp boven hare hoofden te tillen. Eene levenloosheid hing van de welving der corridors neêr als eene koude, die Hugo over de schouders viel. Hoog stonden de dichte deuren; ze waren als zerken, met hare kroonlijsten van stuc, vol engeltjes, die symboliek met bloemfestoenen speelden. Hugo's stappen klonken luid door de doode ruimte heen.

Toen hij boven was gekomen, zag hij Marinus al werken; de deur van zijne kamer stond open; de lamp straalde een wijden cirkel van licht af over zijne tafel, bezaaid met papieren, couranten, boeken. Marinus zat met gebogen rug; zijn rug boog zich met lijnen van dikhuidigheid; zijn nek was kort, zijn hoofd plomp en breed. In zijn grijs flanellen hemd, met een das als een touwtje, in zijn oud jasje, had hij iets nonchalants en slordigs; ook zijne kamer was slordig; op zijn bed had hij gelegen en het was verfrommeld; cigaarasch was hier en daar weggetikt; kleêren, papieren lagen neêrgegooid. Er was iets ongezelligs en iets van druk werken in die kamer, waar nog alleen maar een bed en eene waschtafel stonden, behalve de tafel waaraan Marinus schreef.

- Ga je niet uit? vroeg Hugo.

- Neen, ik moet nog aan mijn feuilleton werken. Ik ben bijna ten achter. En dan brieven.

- Dineer je niet?

- Neen, ik zal maar niet eten, ik heb geen tijd; van avond misschien, laat.

Hugo deed de tusschendeur dicht: het hinderde hem, dat eeuwige geschrijf van Marinus. Hij maakte de deur van het balkon open en trad naar buiten; het was zoo benauwd in dien fumoir, die serre; wat was het? Maar spoedig keerde hij terug, om de koude,

wandelde op en neêr, met de open deur, om te luchten. Toen sloot hij, en draaide de lamp hooger, ging zitten en tuurde voor zich uit.

De fumoir was laag, breed en coupole uitgebouwd met veel glas. Zij hadden op aucties wat eikenhout en oude Perzische karpetten gekocht om, den tijd dien zij in Parijs zouden doorbrengen, een gezellig home te bezitten. Zij waren weinig vrienden en woonden meer met elkaâr uit gezelligheid dan uit sympathie. Sommige dagen leefden zij elk hun eigen leven. Marinus schreef veel: begonnen met twee korte romans van exquisite kunst, - van die exquisiteit, die ergens onder zijn pachyderm verscholen zat, en hem, met zijne breede vingers om vuile veêren pennen, zinnen liet neêrschrijven als kantwerk van Saksisch porcelein - was hij meêgesleept door het succes, door zijne vlug gemaakte reputatie, heel gauw met vlugger kunst gaan schrijven, met gemakkelijke en veel, om het geld. De techniek waaide hem aan; zijn verslordingde stijl, banaal wordende en waardeloos, behield hier en daar tintjes van kunst, als lichtspelinkjes: het groote publiek gaf meer om zijne nieuwe manier. Hij schreef een lang uitgemeten feuilleton voor een Indisch blad, toen weêr een, en weêr een; hij strooide de bladen zijner copie over alle tijdschriften heen, hij vertaalde. Hij had zijn werk niet meer lief - hij bleef alleen zijne twee eerstelingen liefhebben; uit het beetje inkt van zijne pen vloeiden de zinnen eindeloos voort, werden ze geboren, zonder liefde.

- Hoe kan je toch zoo knoeien! vroeg Hugo dan, maar hij antwoordde, zijne schouders breed ophalend:

- Wat kan het me schelen! Ik heb geen geld, zooals jij! Ze vinden het toch mooi...

- Maar jijzelf!

- O ik. Ik heb dit geschreven en dit - en hij noemde de titels zijner eerste boeken - en... en meer kan ik niet. Dat was alles wat ik kon. Ik ben beperkt. Kijk maar; is er nog iets goeds in mijn feuilleton - die scène hier, dat scènetje daar, dien zin, kijk, dien zin - en hij glimlachte met een vlagje van geluk - dan zijn dat alleen herhalingen van wat ik al vroeger geschreven heb. Ik ben beperkt...

Hij oordeelde misschien juist, maar er school bitterheid in die juistheid. In den grond van zijn hart minachtte hij zichzelf om wat hij deed: veel schrijven om geld, maar hij kon niet anders; de behoeften van het leven dwongen hem.

III

Hugo zag Marinus zichzelf zoo verkrachten, zonder dat hij hem er om minachtte; zooveel trok hij zich het doen van zijn vriend niet aan.

Hijzelf was artist, geheel en al: de kunst van zijne poëzie - korte gedichten, meestal rijmloos en waarvan het rythme vrij zong, als eene begeleiding van het woord, was sober, meestal somber en intiem, te intiem voor de velen. Als Marinus ze las, dan zei Marinus, op zijne beurt:

- Hoe kan je dat uitgeven, hoe kan je dat geven aan de menschen! Bewaar dat voor jou. Weet je wat ze daarvan zeggen? Dat het heel mooi is, maar niet te begrijpen. En ze hebben van hun standpunt gelijk. Terwijl jij ongelijk hebt dit te laten drukken.

Ja, hoe kon hij ze geven aan de menschen, die verzen, waarvan de titels ze reeds groote oogen deden opzetten: Essences, Symbolen, Schaduwen van Licht... Wat heiligst in hem was, school in die verzen, en hij zond ze aan uitgevers, en corrigeerde er proeven van en las er over in kritieken. Waarom deed hij zoo? Om roem? Litterairen roem? De goedkeuring van den een of ander in een tijdschrift, en zijn naam genoemd hier en daar? Was dat roem, waar anderen zich zooveel om inspanden? En dan glimlachte hij en dacht, dat als men nog lauwerde, als in de middeleeuwen - zooals Petrarca gelauwerd was geworden op het Kapitoel - hij voor zulken roem óók onverschillig zijn zoû en de lauwing nog maar eene lastige ceremonie op den koop toe zoû vinden.

Waarom dan? Uit humaniteit om aan de menschen iets moois te geven, het mooiste wat hij had, de atomen zijner ziel? O neen, hij wist zéker, dat het niet uit humaniteit was; alle gemeenschaps-

begripen en -gevoelens waren mythen voor hem, waarvan men hem vertelde, dat ze in andere menschen kiemden. Wat hem betrof, hij schonk die atomen zijner ziel niet uit liefde voor de menschen, voor de enkelen, die eens ter loops de oogen lieten glijden over zijne verzen, en ze meestal niet lezen konden. Maar waarom dan? En hij bleef zich het antwoord schuldig, hij wist het niet; hij wist alleen, dat hij gaf, zooals Marinus véel schreef, omdat hij niet anders kon, als Marinus. En dan troostte hij zich met de gedachte, dat wat gebeurde, goed was, - goed in de essence van zijn gebeuren - omdat het anders niet zoû gebeuren, en dat hij niet profaneerde, omdat de idee van profanatie verre van hem bleef.

Maar dit was redeneeren, en intusschen leed hij. O, hij leed, dat hij artist was, dat hij in kunst zeggen kon wat hij leefde, wat hij liefde en zelfs wat hij leed, en hij leed, dat hij zelfs dát leed zeggen kon. Hij leed, dat zijne ziel verwaaide naar alle zijden, als met de bloembladeren eener groote bloem, die verwelkt en dat iedereen er een blaadje van in de vingers kon opvangen en verfrommelen en dat blaadje dan bekeek en er aan ruikte en zeide: het is een mooi blaadje, of: het is niet zoo een erg mooi blaadje. Zoo kaatste zich zijn leed dan weêr en duizendvoudig weêr in al de spiegels van zijn talent, tot hij duizendvoudig leed en zijn leed niet meer somber treurde in het hoekje van hemzelve, maar ijdel straalde, afstraalde van al die facetten van diamant.

O, het leed, niet te kunnen lijden in stilte, alleen in eenzaamheid; niet te mogen dood bloeden, verlaten in den nacht; het leed, te moeten lijden voor de oogen der wereld, en, artistiek, mooi te moeten lijden, als op een tooneel! O, en de illuzie primitief te worden, met eenvoud te leven, met eenvoud lief te hebben, en, zoo het dan moet, te lijden, met eenvoud!

IV

In dagen had Hugo geen letter geschreven; in zijn wezen wisselden de stemmingen zich als in eene feërie, waarin van zelve deco-

ratieschermen schenen te verschuiven, nu in nacht, dan in lichteffecten; onwaarschijnlijk liepen er schimmen over de scène; hij kon ze niet grijpen; niets bleef in zijne hand, bleef zelfs niet voor zijn blik; alles wisselde en wisselde weêr; in woorden was daar niets van af te beelden, want het was maar vaag spooksel in zijne ziel. Hij was in eene periode, waarin geene groote emotie hem vasthield en dwong te gaan: hij scheen zich vrij te voelen van alle noodlottigheid en een beetje te zweven door het leven, zonder te weten waarheen; achter zich zag hij zijn verleden en de emoties, die er in lagen begraven: het was als een groot, ruim sepulker, waarin mooie tomben stonden met dood-wit marmeren beelden, in houdingen van verstandigheid. Vóór hem duisterde, vaag, de toekomst als een gesloten paleis van nacht, met voorhallen van schemering; hij wachtte, verlangend tot het zoû dagen, en schreed voort, emotieloos luchtigjes, voort als een willoos pluimpje geblazen, maar het daagde nooit; nieuwe hallen alleen schemerden op, het nachtpaleis deinsde terug in ontoegankelijkheid.

En hij leed in deze periode niet veel om zijn artist-zijn: er was weinig in hem en om hem. Alles in hem wachtte.

Eens ging hij naar beneden. Hij had zich den laatsten tijd aangewend een omloop te maken om de ceremonietrap op te gaan; hij meende, dat hij dit deed, omdat hij van luxe hield en die trap mooier vond dan de andere. Al op de tweede verdieping, waar de slaapvertrekken waren, moest hij een anderen corridor inslaan. Hij zag eene deur open en bespeurde den concierge bezig te luchten.

De concierge groette. Hugo ging een paar treden naar beneden, maar, eensklaps, in eene impulsie, keerde hij terug, òp, en bleef staan bij de open deur.

- Kan ik u van dienst zijn? vroeg de concierge beleefd.
- Zoû ik de kamers kunnen zien?
- Zeker, komt u binnen...

Hugo trad door eene antichambre binnen, de concierge ging voort met de stores op te halen. Een wit licht van een sneeuwdag-buiten viel strak in.

Het vertrek was ruim en hoog; het had drie hooge vensters, die, als groote, met tulle gesluerde vierkanten van doorglazingheid iets van de avenue lieten doorschemeren: façades en geboomte. Hugo zag niet dadelijk alles; alleen ontving hij den spontanen indruk van ééne groote witheid. Maar weldra zag hij het: het groote ledekant, als een praalbed, bijna in het midden der kamer; het verrees op eene estrade van vier treden en een licht verguld hek sloot het af, als in een choor, als ware het een heiligdom. Van den baldakijn vielen de gordijnen, wit satijnbrokaat, met gouden koorden en kwasten, uit een markiezenkroon in dikke sneeuw-kreuken neêr; bundels van witte struisveêren krulden aan de vier punten van den hemel op: op het vergulde hek rustte over chimera's de leuning van wit peluche: wit tapijtfluweel bevloerde de treden. Eene satijnen spreij, wit, meer zilverborduurzel dan wit satijn, bedekte het geheele bed en hing er in rechte plooiën langs-uit.

- De slaapkamer? vroeg Hugo, hoewel hij het zag.

De conciërge boog het hoofd, zonder te antwoorden; hij had iets plechtigs en bewoog zich voorzichtig. Het tapijt was ook wit, mollig wit, iederen stap smorende in zijne molligheid; medaillon en hoeken teekenden er arabesken van style Louis XV in kleuren van verschoten zachtheid, het roze en geel van verwelkende rozen. De venstergordijnen, die de conciërge wegtrok om de ramen te openen, waren van het zelfde satijnbrokaat als de draperieën van het ledekant, met de zelfde gouden kwasten; een hooge spiegel stond overdekt met een laken; hoezen bekleedden de stoelen, denkelijk eveneens wit en goud. Alles was nieuw, onbewoond, zielloos.

- Hier zouden de kleedkamers van mevrouw de markiezin zijn! sprak de conciërge, een porte brisée opschuivend, een ander vertrek ingaand, het licht er binnen latende vloeien.

Maar Hugo kon zich nog niet besluiten hem te volgen. Er was in deze slaapkamer, in al dit levenlooze goud en wit, in die sneeuwen virginiteit van weelde, toch zoo streng en keizerlijk koud, iets dat hem tegenhield, iets vreemds van mysterie. Zijne hand

streeelde over het witte peluche der balustrade. Maar in eens zag zijn oog op den, anders smetteloozen, looper der treden, drie vier groote vlakken, uitgewasschen rood...

Hij dorst niet vragen of het dát was. Eene rilling smeed als koud water over zijn rug. Hij stelde zich voor de arme markiezin, zeer jong, zoo jong als een kind, door haar markies binnengevoerd in al deze sneeuw, den dag van hun huwelijk... Hun huwelijk, een huwelijk van de wereld, hooggevierd als sacrament in al de mystieke pracht van hunnen godsdienst, gezegend door een aartsbisschop; omschitterd door de mondainiteit van het vertoon hunner familie en kennissen, dragers van hoog adellijke namen; gedagboek in de chroniques van chique couranten met de beschrijvingen van den onschatbaren kantsluier der bruid, den catalogus van geheel haren trousseau, van hare diamanten af tot hare schoenen toe. Een halven nacht maar had zij hier geleefd, in al dit wit satijn en wit peluche, een halven nacht maar gelegen onder die markiezenkroon en die struisveêrbundels...

Wat was er gegaan door hare ziel? Welke wanhoop had haar gedwongen dát te doen: zich een schot te jagen tusschen hare bleeke lippen? Hoe en wat had zij geleden?

En er was geen antwoord; stil, als lijkwaden, hingen de gordijnen; stil krulden de chimera's van het vergulde hek hunne koppen en staatarabesken, en alleen de uitgewasschen vlakken op den looper zeiden misschien, dat zij dáar was neêrgestort, de arme markiezin. Maar Hugo dorst het niet vragen.

De conciërge was verder gegaan, van kamer tot kamer, luchtende en licht latende binnenstroomen. Hugo volgde hem niet. Hij had het koud - zeker om de geopende vensters - hij wilde weggaan. Bij den drempel der deur scheen het hem, dat hij niet kon, dat iets hem met geweld, met zacht geweld, met zachte handen tegenhield. Hij spande zijn wilskracht en ging.

V

Nog op straat voelde hij op zijne borst eene lichte beklemdheid, iets als den nadruk van die handen. Hij was den geheelen dag uit, dineerde met een paar kennissen, ging naar een theater, kwam laat thuis, en toch, dien geheelen dag was het niet van hem af geweest: de obsessie van dat zachte geweld. Het was niet iets ontzettends, het was alleen iets week treurigs, dat aan hem kleven bleef, als eene onzichtbare omhelzing van verdriet; het was iets, dat hem smeekte aan dät te denken, het niet te vergeten, maar het tot troost te liefkoozen in zijne gedachte. Met niemand sprak hij er een woord over; hij sprak dien dag met energie over allerlei andere dingen, de meest tegenstrijdige en, voor het meerendeel, hem onverschillige zaken, en toch was dät geene seconde van hem af. En de druk van die hooge, witte slaapkamer hing over hem, zooals een sneeuwlucht over ons hangen kan, zwaar, vóór dat de vlokken vallen.

- Waarom denk ik er nu eerst aan? vroeg hij zich af, toen hij des nachts thuis keerde.

Hij woonde reeds drie weken met Marinus daarboven.

En, met zijn sleutel de kleine zijdeur van het hôtél openend, was hij zich eensklaps van deze gedachte bewust, die hem koud maakte:

- En... en wat heb ik er meê te maken? Hèb ik er iets meê te maken?

Hij stak de kaars aan, die voor hem gereed stond, maakte den omloop, en steeg de groote trap op. Zijne schaduw, hoog, met ledematen, die vreemd in elkaâr zaten en zich elephantisch bewogen op den muur, steeg met hem meê. Het wiegelende licht van de kaars vloeide voor zijne voeten uit, zonder dat hij het kon inhalen...

Wat had hij te maken met dat wat daar gebeurd was, met dat mysterie van smart, dat daar geleden was in de ziel van eene jonge vrouw, die een halven nacht gerust had onder een praalhemel met een markiezenkroon er op? Had het leven zijner ziel iets te maken

met dat der hare? Waarom vloeide er anders nu iets samen van zijne gedachte met dat wat om háar geweest was, waarom zweemde zijne gedachte nu hare smart aan, zonder iets te weten? Hoe vreemd was de, alles doorziende, alles doorwetende onverbiddelijkheid, die de zielen der menschen leidde, ze elkaâr deed ontmoeten, ze gelukkig met elkaâr maakte of ongelukkig, ze weêr scheidde en zoo als schaak met ze scheen te spelen op een schaakbord van geheimzinnigheid? Wat was het einddoel van dit alles? De markiezin was dood; ze had van Hugo's bestaan nooit geweten, en hij niet van het hare, vóór ze dood was. De markies was in Spanje... Het scheen hem toe, dat hij ze beiden gekend had.

Hij was twee trappen opgegaan, hij was nu op den corridor der slaapvertrekken. De engeltjes in stuc speelden steeds, roerloos, boven de deuren. Die deur dáar, dat was de ingang van het vreemde. De vensters waren er nu dicht, in die kamer; het bed stond er, stil en wit. Er leefde niets daar in.

Toen ging hij de verdere trappen op. Zijne schaduw ging meê. De dwang dier zachte, onzichtbare handen scheen hem weêr terug te willen houden. Hij zag naar zijne schaduw, als zoû hij op den muur ook de schaduw zien van wat hem tegenhield. Hij zag niets.

VI

Dien nacht droomde hij; het was gemurmelt van eene lijkmis in een hooge kathedraal: op een wit praalbed lag eene witte vrouw; priesters gingen dienende om haar heen; choorjongens bengelden wierookvaten aan lange kettingen naar haar toe; alles was wit, de kleur van de rouw was wit. Maar het was niet zóo als het in het leven zijn zoû, want alles was zoo dun, alsof er geene materie onder school, en die schimmen van priesters schenen te zeggen: Zie, we weten wel, dat we niet zijn, maar we vertóonen ons toch, en toch zie jij ons, en zie, we maken schijnsels van loopen en zingen, en schijnsels van kniebuigingen om eene, die dood schijnt,

maar ze is het niet: ze is in het geheel niet, zooals wij. En toch bestaan we, en onze vreemde lijkdienst heeft een doel, maar jij kan dat niet zien: je hersens zijn daar te grof toe. Wij kunnen je niet uitleggen, waarom we bestaan en hoe we bestaan: je zoû ons niet begrijpen, je zoû ook het doel van onze mis niet begrijpen; je kan niet alles begrijpen. Er zijn héele fijne dingen, dingen van onzegbare heiligheid, waar je nu en dan wel eens iets van doorschemert, maar alleen ook maar dóorschemert; je hersenen hebben zoo een dik vlies. En je hebt niets anders dan je hersenen, of je verbeeldt het je, wat hetzelfde voor je is; en wij niet: wij hebben heel iets anders dan hersenen; wat wij hebben is subtiler dan zielen; we kunnen het je niet uitleggen; het is zoo fijn, zóo fijn, daar zijn geene woorden voor in je taal. Maar we hebben wel medelijden met je, dat je ons niet begrijpen kunt; we beklagen je, we beklagen je.

De priesters schenen spotachtige blikken naar hem toe te lonken; ze lachten een beetje onder elkaâr, met wat voorname minachting. Hij voelde zich zeer min in zijn droom; hij voelde zich dik, mèt een lichaam, dat daar zwaar ergens buiten hing of stond, buiten al dat wazige wit van die lijkmis.

- Hoor je ons zingen? vroegen de priesters. Neen, niet waar? Je *ziet* ons alleen zingen, met open monden; je hoort onze klanken niet: je hebt te grove ooren. Wat we zingen is ook eigenlijk geen muziek, het is zelfs subtiler dan de *ziél* van muziek; het is geluid van licht, iets alsof vingers aan stralen van manen tikkelen, jij voelt daar niets van...

En de priesters verhieven zich hooghartiger boven hem en spotteden en lachten weêr; dikker voelde hij zich worden; het was hem of hij heele groote ledematen kreeg, of zijne handen opzwellen; ze strekten zich plomp uit naar de twee, drie stralen, die bleek door wit gekleurd glas van kerkransen vielen en door de priesters en alles heen schoten; zijne dikke vingers wilden aan de stralen raken, om er muziek uit te tikken, maar ze voelden niets: hij greep er door heen.

- Wat is het doel? vroeg hij. Zeg mij het doel van de mis?

De priesters antwoordden niet, ze zagen niet meer naar hem, hij was ver weg van ze, zware dampkringen schenen hen te scheiden: de priesters waren ernstig geworden: het heiligste van de mis scheen plaats te grijpen: ze vielen allen ter aarde.

- Zeg me, waarom? riep hij hard tot ze; zeg me, waarom stierf ze! Waarom, o, waarom?

De dampkringen, die tusschen hem en de kathedraal waren, werden zwaarder. Een hoog mysterie scheen daar te geschieden; hij zag niet wat en zijne ingespannen hersenen konden het niet begrijpen. En hij voelde, dat alles van hem wijken zoû, tot oneindigheid.

- Als je weet, waarom ze stierf! schreeuwde hij, zeg het dan! Zeg het dan, gauw!

Maar zijn klank van ruwe menschenstem klonk niet meer door de wijde der atmosfeeren heen. Daar, in die schim van een kerk, lagen de priesters in extaze. Hij zag alleen hunne gezichten, met oogen van licht, opkijken, hunne handen zich heffen; het praalbed waasde weg; wat er met de witte vrouw gebeurde, zag hij nauwlijks en begreep hij niet.

Sterker spanden zijne hersens zich in. En toen - minder dan eene seconde duurde dit - scheen hij iets te begrijpen, diep in zichzelf, van de priesters, de mis en de witte vrouw.

- De smart...! riep hij uit. Het is de smart; de smart is heilig; daarom...

Maar alles duizelde weg in nevelkringen, ook de intensiteit van zijn droombegrip; hij begreep niets meer, er was niets meer, één enkele kring van mist draaide nog rond...

Toen hij wakker werd, herinnerde hij zich iets van de smart...

- Neen, dat was het toch niet, wat ik toen begreep, dacht hij, wanhopig, dat hij niet had kunnen uitdenken, zelfs niet in zijn droom.

En hij bezag zijne handen, of ze waarlijk zoo dik waren.

VII

- Ik heb er iets meê te maken! dacht hij sedert, als hij stil zat te droomen bij het vuur, of de Avenue afliep naar de Boulevards toe. Hoe is het gekomen, dat wij hier moesten wonen? Wij waren ontevreden met onze kamers en de groom van Bells kende den portier hier en de portier mocht het appartement verhuren... Hoe banaal! Ik wist van de historie af, van den dood van de markiezin. Drie weken heb ik er nauwlijks aan gedacht. Het is gekomen door Ninette. Waarom zoû het door Ninette zijn moeten komen? Omdat Ninette bang was... Het spookte toch niet in het hôtel, het had er niet den naam van. Maar hij meende:

- De ziel van de markiezin is verwant aan de mijne: door smart misschien... Er bestaan sympathieën van smart.

Toen schoot er eensklaps een bliksem door hem heen: hij wist wat hij doen moest. Een nacht wilde hij doorbrengen, daar in die kamer met het witte praalbed. Dan zoû hij misschien zeker weten. Één nacht, een heelen nacht. Maar hoe? De deuren waren altijd gesloten. Het kon niet anders dan door den concierge. Maar de concierge zoû nooit toestaan.

Dagen lang vervolgde hem die gedachte: één nacht te zijn in de witte kamer. Het liet hem niet meer los. Het was magnetisme, dat hem naar den concierge trok, om hem dàt te vragen. Het was zachte druk van onzichtbare handen, die hem voortduwden, altijd naar den concierge toe.

Hij nam geen besluit en overwikte niet. Maar eens, 's middags thuis komende en den concierge, in eens, ziende in den grooten hall, ging hij recht op hem toe, zonder te weêrstaan. De handen duwden hem, zacht maar krachtig.

- Ik woû u iets vragen, begon hij.

De concierge zag hem beleefd glimlachend aan.

- Ik woû u iets vragen, onder vier oogen.

De concierge vroeg hem, dan even in zijne loge te willen gaan.

- Gaat u zitten, sprak de concierge.

- Ik woû u iets heel zonderlings vragen! ging Hugo voort, met

eene vaste stem vol besluit, zeer verschillend van zijn, anders weifelachtig, zacht orgaan. Laat me u vooraf zeggen, dat ik schrijf, dat ik artist ben. Ik kan daar op het oogenblik niet veel over spreken, maar ik moet u toch alleen, als voorbereiding op mijn verzoek, verklaren, dat ik gaarne verschillende sensaties ondervind. Emoties...

De concierge begon hem vreemd aan te zien, zeker meenende, dat die meneer wat zonderling was. Maar hij scheen anders toch een net jongmensch, netter dan die andere, die dikke. Hugo zag, dat de concierge hem zoo toch niet begrijpen zoû; hij ging dus vlug voort:

- En daarom... om een sensatie te ondervinden, zoû ik gaarne...

Hij begreep, dat hij glimlachen moest, dat hij luchtig moest spreken en niet met te veel ernst, want dat anders de concierge waarlijk zoû denken, dat hij een tikje beet had.

- Zoû ik gaarne een nacht doorbrengen in de kamer met het witte bed, de slaapkamer van de markiezin.

De concierge was in de war, hij zette groote oogen op; hij begreep er niets van.

- Maar meneer...! stamelde hij.

Hugo lachte, wat gemaakt, maar hij lachte toch.

- U begrijpt mijn verzoek misschien niet, niet waar? U vindt me zonderling? Zoo zijn we wel eens meer, wij artisten! eindigde hij tooneelmatig, zich een air van luchtig bohémien gevende, dat hem zeer vreemd afging. Maar heeft u bezwaar mij een nacht daar te laten?

- Maar meneer, wat... wat wil... u daar doen? stamelde de concierge onzeker.

- O, ik verzeker u... niets, totaal niets. Ik geef u mijn woord, dat ik er niets bederven zal. Niemand zal het ooit weten. En daar ik begrijp, dat u verantwoording schuldig is aan meneer den markies, zal ik gaarne uw indulgentie, om mij een nacht in die kamer te laten, vergoeden.

- Mag ik er... dan... met mijn vrouw over spreken, meneer? vroeg de concierge, nog steeds niet op de hoogte.

Hugo lachte.

- Goed, doe dat. En zeg me dan hoe u er beiden over denkt. Hier is intusschen iets, een kleinigheid voor de spaarpot van uw kleinen jongen.

Hij nam uit zijne portefeuille een biljet van vijftig francs en reikte dit over. De concierge nam het buigend aan.

- Ik hoor dus wel van u, niet waar? sprak Hugo, zoo los mogelijk, en met zijn stok zwaaiende ging hij vlug, luchtig, naar boven, zich inderdaad makende uit de voeten en weg uit den blik van ontsteltenis van dien man, die geen artist was.

Boven, buiten adem, moest hij werkelijk lachen.

- Hij zal heusch denken, dat ik gek ben! grinnikte hij in zichzelf, vol pret.

Marinus zat te werken.

- Ik raak op eind met mijn feuilleton! brulde hij Hugo toe, vergenoegd, dat hij zoo veel gepend had.

- Zoo? sprak Hugo belangstellend.

Hij vertelde niets van zijn verzoek aan den concierge en bedacht in eens, dat hij straks den concierge zoû waarschuwen er niets van te zeggen aan meneer Marinus. Zijn gesprek met dien dommen man daar beneden had hem vroolijk gemaakt; glunder pookte hij het vuur op, schonk zich een glas witten port in en warmde zijne handen boven den kachel.

- Pedante airs al die dikke concierges van groote huizen! dacht hij. Deze was in eens al zijn waardigheid kwijt. Ik zie hem al kwebbelen met zijn vrouw: Mais ce monsieur est fou, décidément, ce monsieur est fou.

En stikkende van lach, stilletjes in zichzelf, om het Marinus niet te laten merken, genoot hij van den port en braadde hij zich warm in den gloed, zich voorstellende de klucht van die twee daar beneden:

- Mais ce monsieur est fou: il est fou! Il est fou!!!

VIII

- C'est un détraqué! had de vrouw van den concierge gezegd: hij ziet er anders zacht uit, hij zal geen kwaad doen, laten we het maar wagen...

Het biljet en de hoop op een tweede had haar gunstig gestemd.

Den volgenden nacht zoû Hugo in de witte kamer doorbrengen.

Hij was dien dag zeer gespannen van zenuwen: febriel liep hij langs de boulevards, met eene tinteling in zijne oogen, en, om zijn mond, een glimlach van ironie: nuance van spot om den concierge. Hij ontmoette zijne kennissen en was zoo opgewonden in het café, waar zij gingen zitten, dat een er hem vroeg:

- Een bonne fortune?

- Misschien! antwoordde hij, en, koud wordende, dacht hij aan de witte kamer en wat daar misschien nog zweefde: een atoom van die teêre markiezinneziel, misschien wel meer, die ziel zelve.

Het was 1 November; er was eene groote mis in Notre-Dame voor Allerheiligen, en zich zijn droom van witte priesters, die waren als essences van zichzelf, herinnerend, ging hij met de binnenschuifelende menigte meê in; hij knielde neêr op een bidstoel en kruiste zich. De kathedraal was somber, in waas van blauwe schemering, tusschen de gothische welvingen: achter, als een droom, glansde het altaar, hoog, in bescheiden licht van heiligheid van, niet te tellen zoovele, kaarsen, als om niet te verblinden de oogen van menschen: een choor van bassen deed er zwaar, vol, mannelijk van stem, op eenvoudige melodie van eentonigheid, eene vrome vraag, en de glazen stem van éen enkel choorkind, opschietende als een straal van glas uit al het altaarlicht daar ginds, antwoordde met eene serafieke zekerheid, zonder aarzeling; dan vroegen de bassen weêr, zwaar, vol, mannelijk, en zwaar dreunde het orgel meê in, als een golfslag van breede zee; dan antwoordde weêr het kind, zilverklaar en zilverzeker, fijntjes en alwetend, en het orgel murmelde zachtjes meê, alleen met eene rimpeling van geluid onder het glasvlakke geluid van het kind, als

bang met zijn orgelklank aan te raken dat heilig orakel. Hugo voelde, als het kind begon te zingen, stil staan zijn hart, als dorst het niet kloppen, omdat het kind antwoordde met zooveel zekerheid en alwetendheid, en toch zóo fijntjes als zoû de glasstraal van zijn stem breken tegen de bogen der kerk aan, maar de bassen schenen te weten, dat ze nooit breken zoû, want nauwlijks zweeg er het kind, of hunne zware vraag dreunde weêr, vullende heel de kathedraal, en het orgel dreunde meê, en ze schenen zóo blijde, de bassen, dat het kind alles zeker wist en wéêr antwoorden zoû, zilverklaar en zilverzeker, wat ze ook zouden vragen; dan klopte Hugo's hart weêr meê en scheen het te kloppen tot zijn keel, van vreugde.

- O, als ik het vragen kon, aan het kind! dacht hij. Het vragen kon van het mysterie! Het kind zoû het weten! Hoe gelukkig zijn die mannen te vragen en het hemelsche antwoord te krijgen van het kind!

De tranen kwamen hem in zijne oogen: in het vochtige licht zijner oogen zag hij den glans van het altaar schemeren en nog meer worden als een droom...

IX

Toen Hugo op straat was voelde hij zich licht in de vorst, die de lucht ijl maakte; hij voelde zich blijde, dat hij in de kerk geweest was en blijde, dat hij dien nacht zijn zoû in de witte kamer en hij spande weêr zijne verwachting en stelde zich voor, alleen, in den nacht, luisterend naar de stem van een geest, turende naar een deur, of die open zoû gaan op zachte hengels, door eene geestehand. In zijne verbeelding rezen de tafereelen vlug en snel op; hij vóórleefde reeds in de drukte der koude straten, waar de menschen practisch gingen in warme kleêren en bont, het eerste gevoel van koude ontzetting, het tweede van zeker weten van het mysterie, alles, wat hij dien nacht dóorleven zoû; hij dichtte het zich in de verschillendste vormen: zij zoû uit de kleedkamer tre-

den met lange blonde haren, tot den grond toe, waarmeê ze hare naaktheid sluieren zoû: het doek van den spiegel zoû in eens afvallen en hij zoû haar, in eens, in den spiegel zien in haren bruidsjapon of in haar wit nachthemd: hij zoû haar vinden in het bed: ze zoû er slapen, met de handen gekruist op de borst, ze zoû als spook liggen op de estrade, bij het vergulde hek, met den revolver naast zich, niet tastbaar en ook het wapen zoû niet tastbaar zijn. Ze zoû het hem zeggen, haar geheim van smart: ze zoû hem tevens zeggen, dat hare ziel zuster was van de zijne, dat zij hem nu weêr verliet, maar hem wachtte op eene andere ster, in de tuinen van Venus of in de witte landschappen der bleek-dooide maan, in de kristallen kringen van het empyreum, of op de rozebladeren van de groote mystieke roos, waar Maria zit in het hart, met heilige vrouwen, met heiligen om haar heen in het rond, op krullende rozebladeren.

Luchtig wandelde hij voort, door de drukte der straten, als gedragen door zijne verbeelding, en zonder eigenlijk te weten waarom, ging hij, in eene impulsie, naar de Rue de Sèze, waar Ninette woonde, in zijn gedroom niet voelende het verschil tusschen Ninette en het choorkind van de kerk, den geest van de markiezin en de heilige roos; alles warrende in zijn, in de vorst licht wordend, brein tot ééne onwaarschijnlijke fantasmagorie, en ook met aandoening gedenkend, dat Ninette véel van hem hield. Zijne hersens hadden als geslepen facetten en het tintelde en spiegelde er in weêr aan alle kanten, zoodat hij geene waarheid, geene onwaarschijnlijkheid meer kon onderscheiden: alleen was hij zich bewust, dat hij zichzelf opwond, dat niet alles spontaan was in wat hij dacht en zich beeldde en bleef hij zijne opwinding zoo gadeslaan als met het oog van een ander.

Bij Ninette had hij ook geen rust, kon niet blijven zitten op den stoel, op den divan, waar zij gekheid met hem wilde maken en hij had veel lust haar te vertellen, dat hij dien nacht zijn zoû, daar, in de kamer met het witte bed. En Ninette kakelde over heele andere dingen. Hij kon zich niet geheel intoomen; hij zeide in eens, zonder overgang, met een glimlach van glans:

- Zeg Ninette, kom je weêr eens of ben je bang?

- Bang!

- Voor den geest van de markiezin?

Maar zij verbleekte en smeekte hem geen gekheid te maken met zulke zaken; nu ja, als hij het dan weten wilde, ze was heel bijgeloovig en ze zoû nooit durven wonen in dat hôtel, zelfs niet al wilde de markies haar trouwen en haar markiezin maken en haar al dat moois geven. Het was geen gewone zelfmoord geweest; er was een mysterie daaronder verborgen: iets, dat niemand wist en zeker nooit weten zoû, en daárom vooral was ze zoo bang geweest, toen, en zoû ze weêr bang zijn en kwam ze nooit meer bij hem terug. O, ze huiverde voor zulke mysteries, - dingen, die altijd onbekend bleven voor de levende menschen, - dingen van dood en leven en God en den Duivel en vooral was ze bang voor den Duivel en ze dacht altijd, als ze wel eens alleen sliep, dat hij achter haar bedgordijn stond te grinniken en ze er tusschen door zoû zien kwispelen het puntje van zijn staart.

Hugo lachte haar uit: en hij kon zich niet meer bedwingen, hij vroeg in eens:

- En als iemand nu eens dat geheim van de markiezin en waarom ze zich heeft dood gemaakt, ging weten, Ninette?

- Hoe dan: papieren, een brief?

- Neen, niet zoo, anders: door haarzelve, door haar geest...

Hij zag haar zeker met vreemd lachende, glanzende oogen aan: ze ontstelde, ze stond op.

- O, zeg dat toch niet, en kijk niet zoo, Hugo!

- Hoe kijk ik dan? vroeg hij, en hij lachte en zijn lach klonk hakkende, met satire, en zijne oogen gloeiden zeker als kolen.

Ze werd doodsbleek, ze zag hem met groote bange oogen terug aan, ontzetting om haar open mond.

- Je lijkt zelf wel de Duivel! stamelde zij: ik ben bang voor je, hoor, je hebt me vreeslijk bang gemaakt.

En in eens, met een draai, dat ze in hare slaapkamer kwam, gooide ze de deur dicht en sloot die vlug af.

- Ninette! riep hij.

- Neen, ga maar weg! Ik ben bang! Je zet zulke oogen op, dat ik je niet zien wil! riep ze.

Hij lachte en ging heen.

X

Toen hij des avonds thuis kwam, den geheelen avond hangende naar het uur van de nacht, was Marinus uit: hij scheen uren aan uren geschreven te hebben; er lagen dikke pakketten copie, geschreven met zijne groote, duidelijke hand, netjes gerangschikt op zijne, anders slordige, schrijftafel, en hijzelve was er zeker van door na zoo een geheelen dag van pennen. Hugo behoefde zich dus voor niemand te verbergen: hij was blij nu zijn doel te zullen genaken: eene vreugde, doormengd met iets als een kouden angst, die hem kippenveld deed krijgen. Om half twaalf kwam de concierge hem volgens afspraak halen.

- Alleen moet ik u nog zeggen, meneer, sprak de man weifelend, dat ik u een voorwaarde opleg. Ziet u, ik ken u niet, of heel weinig, niet waar: vergeef me, dat ik dat zoo zeg, en ik ben verantwoordelijk voor meneer den markies. Het is een heel vreemd idee van u daar te willen zijn, in de kamer van de arme mevrouw. Ik weet niet, wat u er gaat uitvoeren; ik, in uw plaats, zoû er een beetje griezelig van zijn en mijn vrouw ook: die vindt het heele hôtel trouwens al zoo sinister en als meneer de markies ons niet zoo goed betaalde...

- En welke voorwaarde dan? vroeg Hugo.

- Dat ik u opsluit, heel eenvoudig. Dat, als u er dus kattedwaad of hekserijen uithaalt, ik u den volgenden morgen vinden kan.

Hugo deed of hij even nadacht: in werkelijkheid vond hij het heel goed, dat de concierge hem zoû opsluiten.

- Goed, ik stem er in toe, sprak hij.

De concierge zag hem nog een oogenblik onzeker aan; toen haalde hij de schouders op.

- Nu, wil u me dan maar volgen? zeide hij gelaten.

Zij gingen de trappen af. Wijdzwart omgaf de doode ruimte van het hôtel hen; de kaars van den concierge dreef de duisternis flauwtjes de trappen af, als iets zwarts, dat vluchtte. Op de tweede verdieping stonden zij stil voor de deur van de antichambre der witte kamer. Werktuigelijk zag Hugo naar de engeltjes, die er boven speelden: een lag er te slapen, een paar anderen hielden een sluier over zijn hoofd, sterren straalden er driehoekjes; het was een allegorietje voor boven den ingang van een slaapvertrek. De engeltjes trilden in het wiegelende licht van de kaars.

De concierge had de deur geopend.

- Gaat u binnen, zeide hij. Wacht, ik zal u even een bougie halen, dan heeft u licht. Wacht u maar een oogenblik.

Hij ging heen, naar beneden, naar zijne loge. Het licht ging met hem meê, alles werd zwart. Hugo bleef daar staan in het donker. Na een oogenblik kwam de concierge terug: hij ontstak de bougie, leidde Hugo binnen en zette den kandelaar op tafel.

- Dus... sprak hij, u wil absoluut?

- Zeker, glimlachte Hugo. Ik dank u voor uw moeite.

- Ik sluit u dus op?

- Natuurlijk, dat is afgesproken.

De concierge zuchtte van berusting; hij was overtuigd, dat Hugo gek was.

- Mag ik u dan goeden nacht wenschen? sprak hij voorzichtig, zijne woorden wegende, zooals men ze weegt tegenover een gek.

- Dank u zeer, sprak Hugo, beleefd vroolijk.

De concierge ging, deed de deur toe en sloot die der kleine antichambre op het slot.

Hugo hoorde zijne stappen de trappen af klinken, toen werd alles stil. Hij zag om zich rond. De kaars brandde vreemd kleintjes in de groote kamer. Het witte bed verrees er als met eene keizerlijke luxe: de meubels en de spiegel bleven zielloos, bedekt met lakens en hoezen.

- De maan schijnt, het is volle maan, dacht Hugo, zich herinnerende den lichten avond in de straten. Ik zal de blinden open maken.

Voor een der vensters, het dichtst bij het ledekant, opende hij de wit-en-vergulde blinden. De maan straalde naar binnen: eene effen, witte klaarte: ze scheen op het bed.

- Het is heel licht, dacht Hugo. Ik zal de kaars uitblazen: in alle geval heb ik lucifers.

En hij blies: het was of hij het geheele kaarseschijsel in eens de kamer had uitgeblazen, maar witter scheen de maan op het bed. Het was als een tooneffect en Hugo zag dat.

- Het is heel mooi zoo, dacht hij. Dat witte markiezenbed in den maneschijn.

Hij zag er met welgevallen naar: iets als een gedicht rythmeerde zich door zijne verbeelding heen, met klanken van wit en zilver, nauwlijks woorden. Toen ging hij naar het bed toe.

- Neen, ze ligt er niet in, dacht hij glimlachend. En ook niet op de estrade. Daar zijn de vlakken, het bloed. In den spiegel? Het laken zal dan vanzelve afvallen. Als ze verschijnen moet, zal ze verschijnen, hoe ook.

Hij ging even na wat hij voelde; hij voelde geene vrees, eene kalmte kwam over hem, eene glimlachende kalmte na zijne opwinding van dien middag, op straat, in de kerk en bij Ninette. Hij was daar nu in die kamer en - het was vreemd - eigenlijk voelde hij er zich doelloos en gedésoeuvreerd.

- Wat doe ik hier, dacht hij flauw, maar hij wond zich gauw op, als draaide hij zijne verbeelding met schroeven omhoog.

- Ze zal komen, ze zal zoo straks komen! meende hij.

Hij ging even zitten, op een der omhoesde stoelen. Eigenlijk vond hij het vervelend daar te zitten. Toen ging hij liggen, op de chaise longue.

- Die vervelende hoezen! dacht hij. Ik wil toch eens zien...

Hij lichtte eene hoer op; de chaise longue, het ameubement was wit, met goud eventjes doorwerkt.

- Het is heel mooi alles, dacht hij. Wat een smaak in luxe. Niets overladen en toch heel bijzonder. Het bed ook. Wacht, ik ga er eens in liggen.

Hij merkte, dat hij gaapte, maar voor zichzelf wilde hij het

niet bekennen, en vertrok daarom nog eens krampachtig zijn mond, alsof hij kiespijn had.

- Ik zal in bed op haar... wachten! dacht hij en hij glimlachte.

Hij ontdeed zich van zijn jas en zijne schoenen, ging de estrade op, en sloeg de satijnen spreij ter zijde en vlijde zich lang uit.

- Hoe aardig een paar trappen op te gaan, als je gaat slapen! dacht hij. Dat hek met die chimère's is heel mooi; wat rustig dragen die beesten de witte balustrade en wat een rust is er ook in hun koppen met die neêrkijkende strakke oogen. Het is heel mooi.

Hij zag naar boven; de witte kanten ondergordijnen plooiden uit de band der kroon rond om hem neêr.

- Wat lig ik hier vreemd, dacht hij weêr, zoo met die kleêren aan. Ik kan toch mijn broek niet uittrekken; het is al heel curieus, dat ik op sokken ben. Het is eigenlijk geen toilet om haar... te wachten.

Hij wachtte nu werkelijk, luisterde of hij niets hoorde aanruischen, een lang slepend gewaad.

- Niets, dacht hij. Ik hoor niets. Hoe vervelend. Ik woû maar, dat ik iets zag of hoorde: ik ben niets bang. Maar dit wordt heusch vervelend.

Ja, het was heusch vervelend. Het bed onder de spreij was niet opgemaakt; eigenlijk lag hij daar heel ongemakkelijk en daarbij vreemd, vervelend vreemd. Hij vond, dat er toch weinig aardigheid aan was. En hij stond op, hij deed weêr zijne schoenen aan en zijn jas. Hij wandelde wat rond. Er verscheen niets, er weêrklonk niets, alles bleef stil. En de kamer in den maneschijn was niet spookachtig meer, alleen maar ongezellig. Ongezellig met dat laken voor den spiegel, al die hoezen, en zelfs het bed was ongezellig.

Hij ging weêr zitten, probeerde zich te schikken en luisterde maar weêr. Er kwam niets, niets.

- Niets, dacht hij, en hij werd boos op zichzelf. Wat voer ik hier dan toch uit. Wat een dol idee van me, hier een heelen nacht te willen blijven! Het is zoo lang, een heele nacht. Ik heb slaap, ik zoû wel willen slapen, als er toch niets komt. Ik krijg hier lust te gaan gillen. Wacht... zoû de conciërge me heusch hebben opgesloten?

Hij ging door de antichambre en morrelde aan de deur van den corridor. Ze was toe.

- Waarachtig! dacht hij boos. Die malle vent. Hij dacht, dat ik gek was... Maar wat doe ik hier dan ook! Het is hier vervelend. O God, wat is het hier vervéënd!!!

Hij poogde alles wéêr te leven, wat hij reeds had voorgeleefd: hij dacht aan Ninette's eerste ontzetting bij Marinus' verhaal, dat wat hij zich gedacht had van zielesympathie; maar het ging niet meer, het tintelde niet meer in de facetten zijner hersenen, hij was dof, een beetje moê, hij voelde niets geen angst of griezeligheid en het liefst had hij maar willen slapen, in zijn eigen bed.

Toen, boos, bleef hij lang zitten, starende naar de tusschendeur. Onwillekeurig herinnerde hij zich de scène uit de Dame Blanche, waar Avenel de witte dame wacht:

Viens, gentille dame...!

Hij moest hierom lachen. Maar hij hield zijne boosheid vol; met een zuur gezicht bleef hij turen op de deur, de deur der kleedkamer; zijne oogen deden hem pijn van staren.

- Kom je haast? riep hij in eens, woedend.

Toen hoorde hij iets, buiten: harde stappen op de trap. Hij luisterde, hij werd bleek. De stappen klonken op, hooger en zwaarder; ze verklonken in de hoogte.

- Ik ben wel mal! dacht hij. Dat is Marinus, die aan de sjouw geweest is en thuis komt!

Hij gaapte vervaarlijk.

- O God, ik hoû het niet meer uit! riep hij hard uit. Ik heb er genoeg van...

En energiek smeed hij zijne schoenen, zijn jas uit, zijn broek, ontdeed zich van zijn overhemd, liep zoo de estrade op, wierp zich op het bed en trok zonder medelijden de witte satijnen spreid over zich heen. In den eersten tijd klappertandde hij van de kou, maar na een kwartier sliep hij vast.

Hij snorkte lichtjes. In den maneschijn stond daar, smetteloos blank, het prachtige ledekant; de markiezenkroon tintelde als

zilver, de struisveêrbundels op de punten van den hemel werden met zilveren schuimkantjes aangetikt. Verder bleef de kamer stil en onbezielt: alleen Hugo's kleêren en schoenen wierpen donkere, leelijke vlakken over de witte fluweelen treden der estrade heen: verwrongen broekspijpen en een omgekeerde zool.

XI

Den volgenden morgen vroeg, bevrijd door den concierge, ging Hugo naar boven; hij vond Marinus te bed: Marinus snurkte flink op. Hugo ging naar zijne eigen slaapkamer; hij kleeedde zich uit en kroop in zijn bed; hij was doodsbleek en zijne oogen sperden zich stil groot open van schrik. Onbewegelijk bleef hij turen naar het plafond; hij was koud tot in zijn merg toe.

Toen hij was wakker geworden in het witte ledekant, had de morgen grauw binnen geschenen, door het eene open blind heen. En toen had hij gezien, dat het laken vóór den spiegel was afgeslipt en alleen met één einde aan een glaspunt van den Venetiaanschen lijst hing.

Hoe was dit gebeurd? Bij toeval? Had hij er misschien langs geloopt, was het laken eerst een weinig, onmerkbaar, afgezakt en toen hij sliep, geheel? Of...? Was het dat? Was zij verschenen in het glas en had zij naar hem gekeken? En hij, hij had daar dien tijd geslapen, terwijl zijne kleêren over den grond lagen!

Hij zoû het nooit te weten komen: hij had geslapen!

Rillende van koû en huivering, was hij blijven liggen turen naar het ontsluisde glas; toen was hij opgestaan, had zich gekleed, het bed in orde gemaakt, de spreij er over heen geschikt en was hij stil, kleintjes van ziel, in een stoel gaan zitten wachten, tot de concierge komen zoû. Hij verroerde zich gedurende dit wachten niet; hij voelde zich zoo klein, zoo weinig in de Oneindigheid van het Leven en in het Mysterie van den Dood, zoo niets-wetende in het Onbekende.

Gelukkig was de concierge gauw gekomen, vroeg in den vroegen morgen.

Hugo had met eene verrukking van ziel den sleutel in het slot hooren draaien. Hij had den man gezegd, dat hij niet wist, hoe het doek van den spiegel was gevallen. Verder had de concierge geene verwarring gezien: alleen de witte fluweelen treden der estrade waren een beetje vuil door de bottines van meneer, maar dat was af te borstelen. De concierge was blij toe geweest: wie weet, wat zoo een gek had kunnen uitvoeren! Hij had Hugo met plezier de kamer uit zien gaan en maar niet gevraagd of meneer iets gezien had: meneer was intusschen wel bleek...

Nu, in zijn eigen bed, dacht Hugo aan het afgeslipte laken. Maar hij zou daar nooit van weten. En eene ijzing ging door zijn wezen.

Waarom had het moeten zijn: dat hij daar had moeten slapen, moê, boos op zichzelf, zichzelf dol vindende, onverschillig, daar op het bed van de markiezin, der arme lijderesse van smart, die er zich vermoord had, om niet meer te lijden? Waarom was de realiteit zoo geheel iets anders geweest, dan wat hij zich gebeeld had, en vooral... vooral waarom dit feit: waarom had hij daar moeten slapen, op de zelfde plaats, waar zij geslapen had, hoe kort het dan ook ware geweest? Wat had hij te doen met haar? Wat ging er tusschen hem en haar om, welke fluide stroomde er tusschen henbeiden, welke electriciteit verbond hen, welke sympathie? Want nu, in zijne nieuwe stemming van ochtend-overdenken, na de ijzing over het afgevallen doek, scheen het hem in eens onloochenbaar, dat er verwantschap was tusschen hunne beide zielen.

En hij had het oogenblik, dat die verwantschap zich misschien geopenbaard had, verslapen, dom, als een dronken man gewenteld onder de satijnen spreij!

Maar bovenal stond dit feit strakrecht, ijzingwekkend voor zijne turende oogen.

Hij had moeten slapen op die plaats, waar zij geslapen had.

Hij had daar moeten slapen!!

Hij poogde dit alles eerst dwaasheid te vinden. Maar het feit bleef voor hem staan, onverbiddelijk. Want hij had er geslapen.

Wat er ook te veranderen was in de wereld, niet het verleden, en nu, tot het verleden behoorde het al, dat hij daar in dien nacht had geslapen! Daar op die plek en nergens anders!! Dien nacht had hij op geene andere plek kunnen geslapen hebben, dan daar!! Het naspel van het geheimzinnig zieldrama der markiezin had moeten zijn, dat hij, Hugo, één nacht had moeten slapen op hare laatste rustplaats...!

En dat naspel was hem nu nog geheimzinniger dan het drama zelve.

XII

Hij sliep niet meer in. Toen het half elf was stond hij op, kleepte zich, liep den fumoir door en ging naar Marinus. Marinus was juist ontwaakt, maar hij lag nog behagelijk onder de dekens.

- Zoo! riep hij. Waar heb jij den heelen nacht gezeten? Jou schalk!

Hugo glimlachte.

- Ik ben met Braams uitgeweest, ging Marinus voort; gezellig geweest... Mijn feuilleton is af, de laatste copie gaat vandaag naar Indië weg.

- Ik woû je wat zeggen, begon Hugo.

- Nu, wat dan?

- Ik ga van hier, ik ga ergens anders wonen.

- Ergens anders!? Je bent dol, het is hier een buitenkansje, iets unieks.

- Wel mogelijk, maar het is hier heel hoog en dan nog al ver van de boulevards; ik hoû van de boulevards.

- Het is vlak bij!

- Dat is betrekkelijk; ik vind het nog al een eind loopen, zeker wel twintig minuten.

- Nu, dat is vlak bij.

- Dat is betrekkelijk! herhaalde Hugo.

- En waar ga je dan? vroeg Marinus.

- Ik weet nog niet, meer bij de boulevards. Misschien vlak naast St. Germain l'Auxerrois, daar zie je zoo aardig de kerk vlak voor je neus.

- St. Germain is ook niet vlak bij de boulevards.

- Nu, dat gaat nog al...

- Dus, je gaat gedecideerd?

- Ja.

- Flauw, hoor!

Hugo lachte.

- Je weet, ik hoû van veranderen.

- Waar heb je van nacht gezeten?

- Waarom?

- Omdat je zeker sedert van nacht zoo veranderlijk geworden bent! lachte Marinus breed. Wat zit daar bij St. Germain l'Auxerrois?

- Kom maar eens kijken.

- Nou, dat zal ik, jou kwibus... Je ziet er tusschen twee haakjes uit als een doek, hoor.

- Ik ga inpakken, zeide Hugo.

- God, wat een haast!

- Ja, ik ga van middag.

- Maar je hebt toch nog niet die kamer over de kerk!

- Neen, dat is waar! lachte Hugo. Ik zal er eerst naar toe gaan, dat is beter. Nu, tot straks dus.

Hij draaide zich om, om heen te gaan.

- Zeg, a propos! riep Marinus. Weet je, waar ik over lag te denken? Over mijn nieuw feuilleton. Weet je wat ik doe? Ik heb een prachtig onderwerp aan die historie van de marquise d'Yéména, dien zelfmoord hier beneden. Zoo een beetje sensatie-achtig, weet je, maar niet te veel. Het zal wel pakken, denk ik. Ik weet al hoe ik het doen zal. En het zal me wel inspireeren, dat ik hier woon; misschien spookt ze hier wel om en komt ze me nog haar geschiedenis vertellen!

Hij lachteforsch uit, verrukt over zijn nieuw plan en blij, dat hij zoo moppig was.

- Het is een goed idee! zeide Hugo beëmend. Ik hoor er wel later van. Nu, adieu. Ik kom straks terug, als ik de kamer heb.

- Het ga je wel!

Hugo ging naar beneden.

Bij de loge van den concierge zag hij diens vrouw. Hij sprak haar aan, glimlachend.

- Ik kom u een gratificatie geven voor uw goedheid; u weet wel; dat van van nacht.

Hij gaf weêr een biljet van vijftig francs.

- Maar daarbij kom ik u zeggen: ik verhuis. Van middag nog. Onder ons gezegd en gebleven, ik geloof niet, dat het pluis is in het hôtel. Ik dacht het al lang en nu ben ik er zeker van. Daarom ga ik liever weg; het zoû me te zenuwachtig maken hier te blijven wonen.

De vrouw verbleekte en zag hem met angst aan.

- Wat heeft u dan gezien, meneer? vroeg ze stotterend.

- Niets, niets. Ik spreek er liever niet over. Ik zal er met niemand over spreken; het zoû het hôtel geen goed doen: er zouden geen huurders of koopers komen. Spreekt u er ook niet met mijn vriend over, dat ik daar van nacht geweest ben. Hij weet het niet, en hij is nog al een flapuit; hij zoû zijn mond niet kunnen houden. Ik kom straks terug om te pakken. Adieu, juffrouw.

Hilversum, Nov. '91

Kleine raadsels

I

Uit het dagboek van Taco Quaerts

Hij was een vreemde jongen, Jules van Attema, maar ik hield veel van hem, misschien alleen omdat hij veel van mij hield, want ik ben zeer gevoelig voor reflex van sympathie. Hij was toen des winters ziek geworden en leed nu aan hoofdpijnen, nadat hij zich op school had overwerkt; het was een rage geweest na zijne gewone indolentie, een soort dweeperij, om zijn ouders te toonen, dat hij zich ziek kon werken voor hen. En het was hem gelukt: hij zag er slecht uit, bleek en mager, en altijd zat hij maar stil, zonder te klagen, hoewel hij mij wel eens een enkele maal biechtte, dat ze onuitstaanbaar werden die hoofdpijnen. Dokter Reyer had gezegd, dat hij veel aan zee moest zijn; hijzelve beweerde, dat de zee hem nog zieker maakte dan hij was en dat hij die straffe zeelucht niet verdragen kon; hij ging náuwlijks naar Scheveningen. Zijn vader dwong hem toen iederen dag des avonds na den eten met hem te gaan wandelen, maar het deed hem geen goed; doodmoê kwam hij thuis en ging dan dadelijk naar bed; de lucht van den Haag scheen te zwaar voor hem te zijn.

Ik kwam in dien tijd terloops in den Haag, en logeerde dan bij mijn vriend Dolf van Attema, Jules' vader. Ik was van mijn groote reis teruggekomen in Holland, voor familie zaken, en ik was blij, dat die familie zaken er waren, want ik had toen niets te

doen en niets om handen, dat mij een emotie gaf. En ik hoû van niets zoo weinig als van een leven, dat zich sleept van dag op dag, zonder emotie. Niet dat die zaken amuzant of emotioneel waren en dat het heen en weêr getrek tusschen Den Haag en Arnhem mij niet verveelde, maar zoo ik destijds die zaken niet had gehad, had ik niets gehad. Ik was verder in eene van die stemmingen en levensperiodes, die men in zijn journaal zoû kunnen boeken als met vele bladzijden blanco.

De zomer kwam, mijne zaken waren bijna geregeld en ik zag met schrik naar de toekomst uit. Ik had in niets plezier; van reizen had ik voor het oogenblik genoeg; mijn vriend Stanislaus, die mij te Brussel bij zich wilde hebben, lokte mij op dit oogenblik ook niet aan. Ik had nu al met hem gereisd en was al te lang met hem geweest. Hij is heel goed voor een tijdje. Maar hij is zwaar, zwaar... Dolf moest met zijne vrouw en met de meisjes naar Mariënbad voor de kuur van Amélie, en zat er in met Jules. Uit leêgheid van leven kreeg ik eene bevlieging om iets goeds te doen en bood mij aan met Jules ergens aan zee te gaan. Ik hielp Dolf en Amélie, en Jules ook, en daarbij Jules was opgetogen, want hij vond het heerlijk met mij, alléén, ergens heen te gaan. Ze waren allemaal erg dankbaar, en vonden me bijzonder lief en ze beweerden, dat Mevrouw Hoze gezegd had, dat ik een edel mensch was. Nota-bene!

We zouden niet ver gaan en in België blijven; tusschen Ostende en Heijst kozen we Blankenberghe. We hadden aan den Zeedijk een paar kamers, met een verandah, en Jules, die nog weinig gezien had, amuzeerde zich van den eersten dag af met in de verandah te zitten en naar de vanity fair te kijken, die in Heijst wat te weinig en in Ostende wat te veel, maar in Blankenberghe juist aardig is.

Ik zal nooit vergeten hoe hij mij den volgenden morgen tegemoet kwam, in onze verandah, waar wij zouden ontbijten. Hij was toen zestien jaar en begon, niettegenstaande zijne hoofdpijnen, in dien tijd wat te denken aan zijn uiterlijk en hij had, ter eere van Blankenberghe, een spierwit flanellen pak laten maken,

waarin hij er heel jong uitzag, als een jongentje. Hij kwam mij vroolijk tegemoet, omvademde nauwlijks de zee met een snellen blik en sprak dadelijk:

- Ik heb goed geslapen, maar zoo curieus, zoo curieus. Ik moet je toch vertellen, Taco. Ik heb zoo een curieus gevoel in mijn kamer gehad, al dadelijk toen ik me gisteren avond uitkleedde. Het was net of ik een klein kindje werd. Neen, je moet niet lachen, het is heusch zoo. Ik weet niet wat er om me heen was, maar het was zoo een atmosfeer van kinderlijkheid, iets erg jongs, dat er in de lucht van de kamer was; ik kan het je niet goed uitleggen. Toen ik in bed lag moest ik telkens denken aan melk en aan van die zachte papjes, die kleine kinderen eten, en ik dacht den heelen tijd aan dat luchtje van kleine kinderen, die gewasschen zijn en gepoeierd worden met een groote kwast... Je kent dat niet van een kinderkamer?

Ik lachte hem uit en hij lachte ook, maar hij ging voort:

- O, het was vreemd: ik kan niet zeggen, dat ik het 'rook', want dat zoû niet waar zijn. Ik dacht er alleen aan, en ik dacht aan kinderkamers en gepoeierde kleine kinderen. En ik moest den heelen tijd stilletjes lachen; ik dacht, laat me het niet hard doen, want Taco zal me hooren en denken, dat ik niet snik ben. Ik had lust te gaan kraaien en te gaan drenzen, zooals stoute kinderen doen, maar ik heb het heusch niet gedaan, hoor! Maar ik dacht wel, wat zoû het aardig zijn, als iemand me nu sprookjes ging vertellen...

Hij lachte hoog uit, met zijne, nog hooge, jongensstem en toen keek hij vroolijk peinzend naar de zee, als zocht hij woorden om mij toch te verhalen van het zonderlinge gevoel van kinderlijkheid, dat hem in zijne kamer als iets wazigs en dauwigs omvangen had...

- Hoe ziet je kamer er ook weêr uit? vroeg ik.

- O doodeenvoudig; een bed zonder gordijnen en een papier met leelijke witte asters op grijze strepen. En een tafel, en een waschtafel, niets bizonders. Zoû het aan de kamer liggen, denk je?

- Ik weet niet! zei ik.

- Neen; ik denk dat het wel een malligheid van mij is, sprak hij. Ik heb wel meer van die dwaze dingen. Papa zegt, dat is muziek in me, die er niet uit kan! en hij lachte. Maar je weet, dat papa denkt, dat ik een tweede Wagner zal worden.

Ik wist, dat Dolf nog al dweept met Jules' talent om wat te fantazeeren op de piano.

In den loop van den middag kreeg Jules hoofdpijn; zijne vroolijkheid zonk neêr en ik zoû alleen uitgaan. In den gang ontmoette ik onze huisbazin, ik groette haar en ze sprak mij aan.

- Zoû ik u ook mogen vragen, meneer, heeft u misschien in de kamer van den jongen meneer een nickel potloodje gevonden?

- Een nickel potloodje?! Ik weet niet...

- Ach, ziet u, het is hier verloren door een jongentje van de familie, die hier vóór u gelogeed heeft; het is niets van waarde, maar het kind was er aan gehecht en heeft er zelf uit Brussel om geschreven.

- Ik zal het aan den jongen meneer zeggen... Heeft hier een familie met kinderen voor ons gelogeed?

- Ja meneer, een advokaat uit Brussel met zijn vrouw en vijf kinderen. Zulke aardige kinderen, een vroolijkheid altijd! en zoo welopgevoed. Ik hoû anders niet van kinderen, maar dezen waren modelletjes. Ze hadden het heele appartement, weet u...

- O zoo... Jonge kinderen?

- O ja; de jongste was drie maanden...

Toen ik 's middags thuis kwam lag Jules op zijn bed, met een glimlach.

- Hoe gaat het met de hoofdpijn? vroeg ik.

- O, ik heb nog wel pijn! sprak hij kreunend, maar... en hij lachte.

- Wat dan? vroeg ik verder.

- Het is weêr dat vreemde, van van nacht. Die papjes en die poudre-de-riz. Voel jij niets?

Neen, ik voelde totaal niets en ik rook alleen de amonia liquida, die Jules, trots herhaaldelijk verbod, de gewoonte had op te snuiven. Toen vertelde ik hem wat de juffrouw mij gezegd had van

hare vroegere locataires, van het jongentje, dat zijn potloodje verloren had en van het kindje van drie maanden...

- Is dat heusch waar? vroeg Jules met groote oogen van verbazing.

Ik beaamde het nogmaals, zonder conclusies te trekken. Hij bleef mij eerst lang aanzien, toen viel hij terug in zijne beddekussens; als moê van denken sloot hij langzaam zijne oogen; ik zag, dat hij zeer bleek was van hoofdpijn.

- O, zoo... óo! sprak hij toen alleen, met eene dof gedempte stem, die rekte.

II

Ik weet niet waarom, maar in Den Haag vertelde Jules niets van zijne gevoelens van vreemd sensitivisme en ikzelve sprak er bij toeval ook niet over; in den loop van gesprekken komt er zoo dikwijls tien-, twaalfmaal iets naar de lippen opwellen, dat er niet over komt, omdat er weêr andere woorden gesproken worden, en men vergeet, wat men zeggen wilde en iets anders zegt; zoo spraken wij er niet over, geheel bij toeval en zonder de minste bijbedoeling. Het was een groot jaar daarna, toen ik de Van Attema's in Wiesbaden ontmoette, waar ik, doortrekkende, een paar dagen ophield: het was in den Kurtuin, waar een groot vuurwerk gegeven werd: de boschjes in den vijver waren als decoraties uit eene fëerie, purper en zeegroen, het water trilde goud van het licht; in de lucht zigzagden salamanders tusschen een regen van kleurige bollen. Aan een tafeltje zag ik Dolf met zijne vrouw zitten: de meisjes en Jules stonden te kijken, zich nu en dan op de teenen verheffend; ik was blij hen te vinden en voegde mij bij hen.

- Gaat het goed? vroeg ik Dolf: wij hadden elkaâr in maanden niet gezien.

- Goed, dankje! antwoordde hij. Alleen Amélie is niet al te best, de laatste dagen: ik weet niet wat ze heeft, ze zegt van niets.

Dolf was zichtbaar gepreoccupeerd: hij sprak zachtjes en keek

schuins naar zijne vrouw, die mij maar eventjes, flauw, had verwelkomd, en stil recht zat met een blik van weg zijn, de salamanders en bollen niet zoekend.

- Ze heeft iets wat haar hindert, maar ik weet niet wat! voegde Dolf er bij, met een ongelukkig schouderophalen.

Het vuurwerk was bijna gedaan: we maakten ons gereed naar huis te keeren. Door de Kurzaal gaande, sprak Amélie in eens:

- Het was daar benauwd, in dien rook. Men kon geen adem halen.

Zij waren vlak bij huis. Zij hadden appartementen in de Villa N.

- Ik heb eigenlijk nog geen lust naar huis te gaan, voegde zij er zeer aarzelend bij, want zoo iets uit haren mond klonk een beetje excentriek en Suzette zag al verwonderd op.

- Wat wil je dan? vroeg Dolf vriendelijk.

- Ik heb behoefte nog wat te loopen! sprak Amélie en ze verdedigde zich verder:

- Het was vandaag zoo warm en we zijn vanmiddag ook al niet uit geweest en het was al den heelen dag zoo benauwd in onzen salon...

Ik bood mij aan een eind met haar op te loopen, wat zij gaarne aannam. Dolf ging met de meisjes en Jules de villa in, wij wandelden de Taunusstrasse op.

- Dolf dacht, dat u iets had, wat u hinderde, mevrouw? vroeg ik, want zij kon een zucht niet bedwingen. Onze vriendschap wettigde mij wel die vraag te doen. Ze had zeker al lang in zichzelf gestreden; zij was zeker wat moê en ontzenuwd van dien tijd en wat zij niet had willen zeggen aan Dolf, scheen zij dadelijk te willen biechten aan een vriend, die een nieuw gezicht in hunne omgeving meêbracht. Nieuwe gezichten, die van vrienden zijn, lokken dikwijls uit tot confidenties.

- Iets wat mij hindert? herhaalde zij. Ja, eigenlijk wel...

- Over Jules? vroeg ik, om haar aan het praten te krijgen.

- Neen, niet over Jules! sprak ze en ze werd nu verlegen, omdat ze zeggen wilde, waarover het wèl was.

- Kan ik helpen met iets? vroeg ik verder.

- O neen! en ze lachte en ging voort:

- Het is over iets heel gewoons en u zal me er misschien over uitlachen: het is eenvoudig over mijn kamer. Mijn kamer bevalt me niet.

Ik zweeg en zag haar aan, maar zij gaf geene uitlegging van hare woorden en ik vroeg dus:

- Maar mevrouw, waarom zegt u dat niet aan Dolf; die zal daar dan toch gaarne in voorzien?

- Ik spreek er liever niet met hem over: ik kan niet goed jokken en ik kan hem niet zeggen, waarom die kamer... me niet bevalt. Hij begrijpt... die dingen niet. En ik kan er niets anders van maken...

Ik was een beetje in de war door haar getob, maar zij nam in eens mijn arm en drukte zich bijna tegen mij aan, als om bescherming.

- O! kreunde ze, en ze huiverde; straks weêr in die kamer te moeten gaan en er te moeten slapen, ik kàn het niet, ik kàn het niet! Van af den eersten voetstap, dien ik er in zette, is dat over me heen gekomen. Ik heb niets willen zeggen, omdat ik dacht, dat het aan mij lag, dat het een aanstellerij van mij was, iets, dat wel over zoû gaan. Maar - we zijn hier nu al vijf dagen - en het wordt erger en erger. Heusch, ik kàn het niet meer uithouden, ik zal er gek worden... Weet u, het is een gevoel... een gevoel van een vreeslijken angst. Ik voel me niet alleen in die kamer. Het is alsof het er spookt. En ik zie en hoor niets. Het blijft alleen bij dat gevoel, maar dat gevoel is een feit; het is niet te loochenen, het is als een nachtmerrie, het is vreeslijk: het drukt op me neêr als met een paar handen. Zoodra ik in mijn bed lig, komt het over me, die angst, dat gevoel. De eerste dagen sliep ik er niet en nu slaap ik zwaar en ik droom de akeligste dingen. Het komt alles van de kamer. Het is of de lucht van de kamer zwaar is van bloed, of ik er niet ademen kan...

Zij klemde mijn arm vaster; in het licht van een lantaarn zag ik haar bleek aan mijn oor fluisteren:

- Het is of er iets verschrikkelijks in die kamer gebeurd is. Een misdaad, een moord, een zelfmoord, en of van dien misdaad iets, dat ik niet zeggen kan, nog in de lucht hangt.

In eens dacht ik aan Jules en zijne kamer te Blankenberghe. Ik sprak:

- Maar mevrouw, dan moet u daar niet blijven, het zoû u ziek maken. Spreek met Dolf...

- Ik durf niet.

- Wil ik het dan zeggen?

Zij zag mij glimlachend dankbaar aan; haar gezicht straalde.

- O, u weet niet hoe lief ik dat zoû vinden. Maar het is misschien nog dwazer, dat ú het zegt...

We keerden naar huis, ik sprak met Dolf; hij lachte niet, hij was blij, dat hij de reden van Amélie's stille somberheid wist. Dien nacht sliep mevrouw Van Attema in een anderen vleugel der villa.

Den volgenden morgen vroeg ik den portier, op den man af:

- Wanneer was het, dat hier... dat ongeluk gebeurde: die meneer, die zich van kant maakte?

Hij ontstelde even.

- Wist meneer ervan? antwoordde hij. Wij spreken er nooit veel over, zoo iets doet een hôtél geen goed, maar wij konden er toch niets aan doen, niet waar. Het was vijf maanden geleden...

III

Ik ben eens achtervolgd geworden door de gelijkenis van eene doode, die zich aan mij in verschillende vormen voordeed. Het was geen spel van verbeelding, want iederen keer, dat ik door die gelijkenis getroffen werd, was mijne verbeelding juist zeer kalm en bijna nuchter.

Mevrouw Hijdrecht stierf verleden jaar; het was juist nadat ik haar in geen drie maanden had gezien; ik had mij in die drie maanden geheel van haar willen losmaken; ik had haar ontweken

overal waar ik haar ontmoeten kon, ik had hare brieven niet beantwoord. Er was eene groote onverschilligheid in mij hoe die zaak zoû afloopen: ik dacht, dat het alles langzamerhand wel luwen zoû.

Toen ik van haren dood hoorde - ik moet het eerlijk bekennen - maakte een zeer onaangename gewaarwording zich van mij meester, maar ik troostte mij met de gedachte, dat er eene onbewuste ijdelheid schuilt in elk van ons. Men vertelde mij, dat zij gestorven was aan eene verwaarloosde influenza en ik hoorde verder niet het minste, dat mijner ijdelheid stof gaf zich tragedie's te scheppen. Ik drukte die ijdelheid dus den kop in en voelde mij, trots alles, verruimd. Er was iets lastigs uit mijn leven weggenomen.

Kort daarop reisde ik van Brussel naar Duitschland: in Herbestal steeg ik uit voor de douane. Er was weinig drukte in de visitatiezaal, ik stond een oogenblik te wachten voor mijn koffer, en mijn oog, dat even doelloos langs de lange tafels rondging, zag haar dadelijk. Zij was groot en zwaar; een prachtig figuur, in haren donkerrooden, lakenschen reismantel, met een rand van zilverachtig grijs bont omzet; haar teint was als warm goud onder de voile van haar coquet klein hoedje; hare oogen gloeiden als kolen, hare ietwat dikke lippen drukten zich op elkaâr met den beslistten trek van wreedheid, dien ik kende; ook de handen, in het dofgele Suède omgoten, kende ik; ik kende die buiging van den niet smallen pols, nu ze sleutels zocht aan haar sleutelring. Ze stond voor vijf, zes, groote koffers, koffers als huizen, eene kamenier bij zich, wie ze met een kort gebaar beval een der koffers te ontsluiten. De beambte boog zich beleefd naar haar toe, met zijne vraag; ze knikte kort met het hoofd van neen, liet genadig toe, dat hij met de hand even morrelde in het bovenste van haar gepak, en zag daarop toe of de kamenier den koffer goed sloot.

En de gelijkenis was zoo treffend, dat ik haar brutaal bleef aanzien. Zij merkte het, zag mij even terug aan, maar wendde toen onverschillig den blik af. Zij was klaarblijkelijk gewoon veel aangezien te worden door mannen.

Bij het instijgen zocht ik niet mijn eersten coupé terug; maar volgde ik haar en steeg ik in den hare. Er zaten nog een heer en eene oude dame; de kamenier zat niet bij haar.

Zij nam dadelijk het boek, dat zij geopend op hare plaats had laten slingeren en begon kortaf te lezen. Ik merkte nog allerlei nuances van gelijkenis op tusschen haar en mevrouw Hijdrecht, ook al zag ik nu eveneens, dat er genoeg verschil tusschen haarbeiden was om niet aan eene resurrectie behoeven te denken. Maar wat mij zeer trof was, dat haar toilet - de donkerroode reismantel met bont en de kleine hoed, - geheel en al was in den smaak van Mevrouw Hijdrecht en iets onzegbaars van herkenning bij mij opwekte, waarvoor ik maar geene moeite zal doen woorden te zoeken.

En bovenal trof mij dit, toen ik des avonds in de verandah van het Hôtel du Nord te Keulen zat te rooken:

Den eersten keer, dat ik - nu jaren geleden - Emilie Hijdrecht ontmoet had, was het geweest in een trein, toen op weg naar Parijs. Zij had zitten lezen. Behalve wij, hadden er toen als medereizigers in den wagon gezeten: een heer en eene oude dame.

En het speet mij nu dien heer en die oude dame van Herbestal niet beter opgenomen te hebben, daar ik me onze reisgenooten van toenmaals zeer goed herinnerde.

Het vertoonde zich daarna, toen ik na enkele maanden in de opera te Frankfort was: men speelde de Walküre, in eene der walkuren zag ik weêr haar. En in een donkere benedenloge zag ik, bij het dwalen van mijne oogen door de zaal, een paartje zitten, een oud paartje; een heer en eene heele oude dame; ik kon echter zelfs met mijn binocle hunne trekken niet goed onderscheiden en bij het uitgaan der comédie zag ik ze niet.

En het was de derde maal te Weenen, waar ik een groot schilderij zag, een decoratief sensatiedoek, door een leerling van Makart, in diens stijl: Sardanapalus in zijn vlammend paleis. En eene der, zich nog wringende, danseressen, naakt, bruingoud, alleen gekleed met de juweelen op hare borst en haar buik, was zij: ik herkende ze dadelijk.

Toen ik de schilderij gezien had en heen ging, zag ik: een heer en eene oude dame, die ook heen gingen. Ze draaiden zich juist om, toen ik mij omdraaide, ik zag ze op hunne ruggen, en toen ik ze wilde inhalen om hunne gezichten te zien, stapten zij juist in hun gesloten rijtuig.

Waarom schrijf ik dit op? Moet ik hechten aan deze coincidenties en toevallige gelijkenissen? Moet ik er over denken of er mijne schouders over ophalen? Is het iets of is het niets? Maar de gelijkenissen waren, ja waren portretten en de coincidenties maakten indruk van mysterie.

Nu ik dit heb geschreven, in niet veel woorden, is het niet dat meer, dat ik wilde zeggen. Er is nog iets, dat ik niet zeggen kan; vooral was dat: in den heer en de oude dame.

En nu ik het opgeschreven heb, lijkt mij alles zeer gewoon toevallig toe en het is als had ik iets veel interessanter te zeggen...

IV

In den droom ging iemand weg, iemand van wien ik zielsveel hield en toen hij wegging gaf hij aan die naast mij stond een ring met een brillant, maar aan mij gaf hij een beursje... Het was een klein beursje van schijnbaar zilveren maliën, roestig, vuil en onaanzienlijk; in den beugel waren drie blauwe saffiertjes gevat en ik bewonderde die steentjes.

- O, zeide hij, die steentjes, ze hebben geen waarde, maar het beursje wel, want het beursje, dat is niet van zilver,... het beursje is niet van zilver...

- Waarvan dan? vroeg ik.

- Het beursje, dat is zoo kostbaar; dat is van: bitiatina! zeide hij heel gewichtig, met zijne ernstige stem, die ik liefhad.

Ik had nooit van dat metaal gehoord. En o, hoe de bekoring te uiten, de vreemde bekoring van zieleliep mysterie, die de klank van dat onbekende metaal in me wekte: bi - tia - tina...

Toen ik wakker werd poogde ik mij te herinneren het metaal: Bi... bitia... hoe was het?... bitiatina. Het klonk toen anders, in het leven!

Ik zocht in dictionnaires en encyclopedieën of de naam, of het metaal bestond, maar ik vond niets.

En het schijnt me nu zeer vreemd, dat de naam van dit gedroomd metaal op dit oogenblik uitgesproken is door levende lippen, geschreven is in leesbare letters, gedrukt is en gelezen zal worden door velen... bitiatina...

V

Een nadroom in den waak...

Het is onwaarschijnlijk, en waar...

Tot tweemaal toe...

De eerste maal weet ik niet meer wat het was. Maar eene tweede maal was het dit.

In den droom een groot, gróot korenveld, een verschiet van goudend koren; een weg, die zich slingerde, uit de gouden verte naar mij toe; twee wandelaars op den weg, den stoffigen, grijzen, zongeblaakten weg.

Toen werd ik wakker en lag met open oogen. En ik zag nog, hoewel ik ook mijne kamer zag, het veld, het verschiet, den weg, die zich slingerde, en de twee wandelaars, de twee.

Ze kwamen nader...

Het was of mijn droom buiten mijzelven zich had afgedrukt op een onzichtbaar netwerk van de atmosfeer der kamer.

En toen, toen werd het als zagen mijne oogen door een omgekeerden binocle. Want het gezicht kromp in, de weg schrompelde samen, de wandelaars werden poppetjes, het werd als een scherp geteekend minutieus miniatuur-schilderijtje en steeds kleiner en kleiner werd het, steeds kleiner, tot het - toch nog een stip - geheel was weggekrompen, was opgebleekt in het daglicht van de kamer.

Zoo zag ik mijn droomen na, met open oogen.

VI

Het was een kind en het lag te sterven. Lang tuurde het al naar de nis onder den schoorsteenmantel, waar de kachel nog niet stond.

- Wat is er dan toch, kereltje? vroeg zijne moeder. Wat zie je daar dan toch?

- Mama! stamelde hij eindelijk zacht. Ik kom daar immers te staan?

En hij wees naar de nis.

Zijne moeder verstond hem niet.

- Wat zeg je, mijn jongen?

- Ik kom immers daar te staan, niet waar mama?

- Hij ijlt, mevrouw, sprak de zuster, die bij hem waakte en ze legde hare groote zachte hand van genezeresse op het gloeiend voorhoofd van het kind.

De moeder wendde zich wanhopig af, snikkend.

Het stierf en toen het in zijn kistje was gelegd en het kistje was gesloten en dichtgeschroefd door twee mannen, zeide de eene man:

- Waar zullen we het zoo lang zetten?

De andere man zag rond.

- Daar, onder den schoorsteen, zeide hij. Daar staat het goed...

Toen de moeder kwam kijken naar het kistje, stond het in de nis van den schoorsteen. En ze hield in eens op te weenen, ze zag met oogen van ontsteltenis naar het kistje, dat daar was komen te staan.

Hilversum, - Den Haag. Dec. '91

Verantwoording*

- * Voor de bibliografische gegevens werd onder meer gebruik gemaakt van het *Bibliografisch Repertorium Louis Couperus*, een door ZWO gesubsidieerd project, onder redactie van G. Borgers, E. Braches, K. Reijnders, uitgevoerd door Marijke Stapert-Eggen. Zie voor de editieprincipes van de Volledige Werken Louis Couperus: *Algemene verantwoording van de Volledige Werken Louis Couperus*. Utrecht/Antwerpen, 1987.

Behalve drie romans, *Eline Vere*, *Noodlot* en *Extaze*, en een enkel gedicht, schreef Couperus in de periode 1888-1891 ook een zevental korte verhalen. Zes daarvan verschenen in 1892 bij Uitgeverij L.J. Veen te Amsterdam onder de titel *Eene illuzie*.¹

Doordat alle verhalen gedateerd zijn is hun ontstaansgeschiedenis vrij nauwkeurig te volgen. In augustus 1889 schreef Couperus te Den Haag ‘Een zieltje’. Hij droeg het verhaal op aan zijn nichtje Elisabeth Baud, met wie hij zich in januari 1891 zou verlobben. Op 10 december 1889 bood hij het aan de redactie van *De gids* aan, die het accepteerde. Op 22 juli 1890 berichtte Couperus zijn vriend Frans Netscher: ‘Ik ben nu bezig aan een novelletje: Een Illuzie’.² Op 24 juli voltooide hij het verhaal, waar hij in Karlsbad en in Den Haag aan had gewerkt. Of Couperus het naar *De gids* heeft gestuurd is niet bekend. Het verscheen in *Elsevier's geïllustreerd maandschrift* met illustraties van F.H. Kaemmerer. In december 1890 schreef Couperus te Parijs ‘Een verlangen’. In Hilversum volgden in november 1891 ‘Uitzichten’ en ‘Epiloog’. ‘Kleine raadsels’, geschreven in Hilversum en Den Haag, gedateerd december 1891, werd op 17 januari 1892 aan *De gids* aangeboden, en geaccepteerd.³ ‘Epiloog’ verscheen in *Eigen haard*, met illustra-

- 1 Het oudste verhaal, ‘Een ster’, dat niet in de bundel is opgenomen, dateert van 29 juni 1888, en werd geschreven te Den Haag. Op 6 augustus van hetzelfde jaar bood Couperus het ter plaatsing in *De gids* aan, maar het werd afgewezen. (Inloopboeken van *De gids*, Gidsarchieef, Universiteitsbibliotheek van Leiden, Ltk 1888 B). Vervolgens verscheen het in de septemberaflevering van het tijdschrift *Nederland*.
- 2 De brief bevindt zich in het Letterkundig Museum te Den Haag en is gepubliceerd in *Maatstaf* 11 (1963/1964), p. 159.
- 3 Overigens niet met algemene stemmen. W. van der Vlugt heeft, in een brief aan zijn mederedacteur Van Hall van 3 september 1892, waarin hij zijn vertrek aankondigde, dit verhaal als een van de stukken genoemd tegen plaatsing waarvan hij zich verzet had (Gidsarchieef, Universiteitsbibliotheek van Leiden, Ltk A 325). Ruim een jaar later stelde A.G. van Hamel aan Van Hall voor Couperus in de redactie op te nemen (brief van 18 november 1893, Ltk A 332).

ties van P. de Josselin de Jong. Evenmin als ‘Een verlangen’ en ‘Uitzichten’ is het in de journalen van de aangeboden stukken van *De gids* terug te vinden. Wel is er op 27 maart 1891 ‘Een ziel in nood’ van Couperus bij de redactie binnengekomen. Dit zou een eerdere titel voor ‘Een verlangen’ kunnen zijn. ‘Een verlangen’ en ‘Uitzichten’ verschenen in *De gids*.

Ruim een jaar nadat L.J. Veen Couperus vergeefs had benaderd met het voorstel *Noodlot* te mogen uitgeven, deed de auteur een tegenvoorstel. In een brief van 16 januari 1892 bood Couperus Veen behalve *Extaze* aan:

‘[...] een bundel: *Noveletten*, verschillende kleine schetsen verzameld.

Mocht U hiertoe genegen zijn, zoo meld mij s.v.p. welke voorwaarden U mij zoudt kunnen aanbieden.

De bundel is van omvang iets groter dan *Extaze*.⁴

Nadat *Extaze* is verschenen volgt een correspondentie tussen Veen en Couperus over de wijze van uitgeven van de bundel verhalen. De volgorde van de novellen is door Couperus zelf vastgesteld. Aanvankelijk suggereert hij als titel *Kleine Novellen*, maar hij accepteert zonder tegenspraak Veen's voorstel de bundel *Eene Illuzie* te noemen. Wel wijst hij erop dat, om wille van de chronologie, ‘Een zieltje’ voorop moet komen.⁵ De door Veen voorgestelde ondertitel *en andere verhalen* vindt hij onnodig: ‘De Fransche bundels novellen verschijnen immers ook zoo dikwijls onder den naam der voornaamste novelle’.⁶ Voorts geeft hij Veen toestemming zijn portret in de uitgave op te nemen.⁷

4 [Louis Couperus]: *Waarde Heer Veen; Brieven van Louis Couperus aan zijn uitgever*. Ed. F.L. Bastet. 's-Gravenhage, 1977. Dl. 1: 1890-1902. In: *Achter het boek* 12 (1973), afl. 1/3. p. 14.

5 Vgl. [Louis Couperus]: *Waarde Heer Veen* [...], p. 32 en p. 35.

6 Brief van 23 augustus 1892. [Louis Couperus]: *Waarde Heer Veen* [...], p. 35.

7 Omdat hij wist dat men zijn portret dat door Jan Veth is gemaakt niet algemeen goed vond stelde Couperus Veen voor zich te laten fotograferen. Niet tevreden met de foto's van Büttinghausen uit Amsterdam probeerde hij het opnieuw bij Adolphe Zimmermans te Den Haag. Maar het portret arriveerde niet op tijd voor de eerste druk bij de uitgever, en kon pas in de uitgave van 1893 worden opgenomen. (Vgl. [Louis Couperus]: *Waarde Heer Veen* [...], p. 33-41.) Het portret door Jan Veth was als nummer XIII in de reeks *Bekende tijdgenooten* verschenen in *De Amsterdammer* van 29 mei 1892. De tekening voor de litho wordt bewaard in het Rijksprentenkabinet (1950: 605).

Bronnen

Voorzover ons bekend, zijn van de verhalen uit de bundel *Eene illuzie* de volgende door de auteur geautoriseerde bronnen overgeleverd:

A. voorpublicaties in tijdschriften:

‘Een zieltje’. *De gids* 54 (1890). Dl. 1 [januari], p. 162-173.

‘Eene illuzie’. *Elsevier's geïllustreerd maandschrift* 1 (1891). Dl. 1 [juni], p. 585-613.

‘Een verlangen’. *De gids* 55 (1891). Dl. 11 [juni], p. 431-442.

‘Uitzichten’. *De gids* 56 (1892). Dl. 1 [februari], p. 363-367.

‘Epiloog’. *Eigen haard* 18 (1892). [2 juli, 9 juli, 16 juli], p. 417-422; 433-435; 449-454.

‘Kleine raadsels’. *De gids* 56 (1892). Dl. 11 [juni], p. 448-459.

B. een uitgave in boekvorm:

Louis Couperus: *Eene illuzie*. Amsterdam, L.J. Veen, [november] 1892. Oplage onbekend.

Uit de correspondentie tussen Couperus en Veen kan geconcludeerd worden dat de tijdschriftpublicaties als kopij hebben gediend voor de boekuitgave.⁸

De proeven voor de bundel heeft Couperus zelf gecorrigeerd. Op 23 augustus 1892 schreef hij aan Veen dat hij haast zou maken, ‘daar ik gaarne, vóór 15 October minstens, *alle* proeven zoû hebben willen nagezien.’⁹

De onderhandelingen over het honorarium verliepen nogal moeizaam. Tenslotte wist Couperus voor de eerste druk een bedrag van *f*500 te bedingen, en *f*300 voor iedere volgende uitgave.¹⁰

Met het bandontwerp heeft Couperus zich in zoverre bemoeid

8 Vgl. [Louis Couperus]: *Waarde Heer Veen* [...], p. 27.

9 [Louis Couperus]: *Waarde Heer Veen* [...], p. 35.

10 Vgl. [Louis Couperus]: *Waarde Heer Veen* [...], p. 32, 33, 37, en het contract voor *Eene illuzie*, dat in het Letterkundig Museum bewaard wordt.

dat hij voorstelde voor het omslag van de ingenaaide exemplaren een van de illustraties van De Jong bij ‘Epiloog’ te nemen:

‘[...] die, waarin de markiezin in den spiegel verschijnt en Hugo slaapt, lijkt mij voor het titelblad het meest geschikt. Ik denk wel niet, dat de Jong hier iets tegen zal hebben.

Voor de gebonden ex: heb ik geen idee; ten minste niet tot nogtoe. Grijs en wit, met zilveren letter, vind ik wel netjes, in het genre van Dorian Gray, dat mijne vrouw nu vertaalt.’¹¹

De eerste druk van *Eene illuzie* is verschenen in de band van de eerste druk van *Extaze*, blauw met een sterretje en de handtekening van Couperus, en zonder illustraties.

Precies een jaar later werd *Eene illuzie* opnieuw aangekondigd in het *Nieuwsblad voor den boekhandel* van 28 november 1893, als ‘nieuwe titeluitgave’, ‘met een portret van den schrijver’. Het betreft hier een deel van de oplage van 1892, waarin Veen de foto van Couperus heeft laten inplakken die in de herfst van 1892 te laat bij de uitgever was gearriveerd, en daardoor in de eerste bindpartij van de oplage ontbreekt.

Na zeven jaar besloot Veen tot een herdruk van de bundel. Op 7 november 1900 schreef hij aan Couperus: ‘Verder heb ik besloten een herdruk te geven van Eene Illuzie, in het andere formaat. Ik heb nog wel 400 Ex oude druk maar zal nu maar een nieuwe geven.’¹² Deze tweede druk van *Eene illuzie* is in juni 1901 bij L.J. Veen te Amsterdam verschenen, in een band van K. Sluyterman. De oplage bedroeg 1500 exemplaren.¹³ De proeven voor deze herdruk heeft Couperus niet willen corrigeren. In een brief van 19 november 1900 vroeg hij aan Veen:

‘Die proeven van *Illuzie*..... moet ik die nazien??

11 Brief van 22 juli 1892. [Louis Couperus]: *Waarde Heer Veen* [...], p. 32.

12 Louis Couperus en L.J. Veen: *Bloemlezing uit hun correspondentie*. Ed. H.T.M. van Vliet. Utrecht/Antwerpen, [1987]. p. 25.

Uit de *Winst- en verliesrekening van L.J. Veen over de jaren 1887-1898* (particulier bezit) blijkt dat *Eene illuzie* de volgende winsten heeft opgeleverd: 1892: f 811,88; 1893: f 255,60; 1894: f 80,04; 1895: f 91,89; 1896: f 68,41; 1897: f 41,19; 1898: f 62,46.

13 Brief Drukkerij Thieme aan Veen gedateerd 1 juli 1901 (archief-Veen, Letterkundig Museum).

Brrr....!!! Als ik het doe, gebeuren er toch dingen als: *het salon*, in *Lijnen*.¹⁴

Veen antwoordde op 28 november: ‘Heeft U geen lust in de correctie *Illuzie*. Zend ze mij dan maar terug, dan zal *mijn* corrector het wel doen zonder verandering in stijl of naamval.’¹⁵ Op 21 januari 1901 berichtte hij Couperus: ‘Ik schreef een paar maal om *Illuzie* terug, maar dit behoeft niet meer. Ik heb nu reeds een Ex. opnieuw getrokken.’¹⁶ Schuld bewust reageerde Couperus op 24 januari: ‘Wat heb ik gesuft: ik dacht, dat ik de proeven *Illuzie* al lang had verzonden!!! En nu liggen ze nog in de kast. Ik en pakjesmaken zijn twee.’¹⁷

Over het resultaat toonde Couperus zich zeer tevreden. Op 28 juni bedankte hij Veen voor het presentemplaar, dat hij samen met dat van de eerste druk van *Babel* ontvangen had: ‘*Illuzie* ook ziet er *digne* uit, als een jongere zuster, van kostschool gekomen, nu come-out, samen uitgaande met de deftigere oudere zusters... Neen, de vergelijking is totaal mank: want *Illuzie* is juist een oudere zuster... Maar de oudste boeken-kinderen *blijven* altijd de jongste...’¹⁸

In 1905 werd de tweede druk van *Eene illuzie* als deel 8 opgenomen in de serie *Werken van Louis Couperus*. De bundel was toen nog verkrijgbaar in de band van Sluyterman, en daarnaast nu ook te koop in de speciaal voor de gehele serie door H.P. Berlage Nzn ontworpen band, en in losse afleveringen van f 0.50 per stuk.¹⁹

Volgens de opgave van de Jubileum-fondscatalogus uit 1947 heeft Veen in 1914 *Eene illuzie* opnieuw in de handel gebracht, nu als deel 7 van zijn Standaardbibliotheek.²⁰ Deze uitgave staat, in

14 Louis Couperus en L.J. Veen: *Bloemlezing uit hun correspondentie*, p. 30.

15 Louis Couperus en L.J. Veen: *Bloemlezing uit hun correspondentie*, p. 33.

16 Louis Couperus en L.J. Veen: *Bloemlezing uit hun correspondentie*, p. 34.

17 Louis Couperus en L.J. Veen: *Bloemlezing uit hun correspondentie*, p. 35.

18 Louis Couperus en L.J. Veen: *Bloemlezing uit hun correspondentie*, p. 57.

19 Prospectus bewaard in archief-Veen, Letterkundig Museum, ordner nr. 40, oktober-december 1905.

20 *Kort overzicht van de geschiedenis van L.J. Veen's Uitgeversmaatschappij N.V. Amsterdam 1887 1 maart 1947; Met fondscatalogus en lijst van uitgaven in voorbereiding*. Amsterdam, [1947]. p. 64. De titel luidt hier: *Een illuzie*.

tegenstelling tot de overige Couperus-delen uit deze serie, niet aangekondigd in het *Nieuwsblad voor den boekhandel*. Pas in *Het boek in 1919* wordt, in de bijgebonden Fondscatalogus van Veen op p. 19, een 3de uitgave van *Eene illuzie* vermeld, met een bandtekening van B.W. Wierink (de zogenaamde ‘Maskerband’).²¹

Al deze uitgaven van *Eene illuzie* in onderscheiden banden zijn te beschouwen als verschillende bindpartijen van de tweede druk uit 1901, die door Couperus niet actief geautoriseerd is.²²

In 1893 zijn de verhalen ‘Een zieltje’ en ‘Kleine raadsels’ uitgegeven bij Ad. Hoste te Gent.²³ Volgens Couperus' eigen zeggen heeft hij met deze publikatie geen bemoeienissen gehad. Op 3 januari 1894 schreef hij aan Veen: ‘Wat vertelt U toch van *Een zieltje* van Hoste? Ik weet er *niets* van, zoover ik mij herinneren kan. Of suf ik? Is het in een bloemlezing? Ik zal toch geene toestemmingen geven van werken, die ik reeds aan U heb afgestaan en *in allen gevalle* naar U verwijzen.’²⁴ Op 10 januari kwam hij op de zaak terug: ‘Nog eens Hoste: *het kan zijn*, dat ik hem geschreven heb, dat *ik* geen bezwaar had, maar *zeker* heb ik hem verwezen naar U, en ik vind het zeer vreemd, dat hij dit niet gedaan heeft. Ik ontving de bloemlezing niet.’²⁵ *Een zieltje* is, blijkens een brief van Hoste aan Veen uit 1901, niet in Noord-Nederland verspreid.²⁶ In 1913 is het bundeltje heruitgegeven.

Tekstkeuze

Voor deze uitgave van *Eene illuzie* is de eerste tijdens Couperus'

21 De verwarring wordt nog vergroot doordat er reeds in Veens eigen overzicht, *Het jaar* van 1908, op p. 71 een vermelding staat van een 3de goedkope uitgave van *Eene illuzie*, die in 1907 zou zijn verschenen. Hoewel ook *Het boek in 1907* op p. 144 een dergelijke aankondiging geeft mag worden aangenomen dat deze editie nooit is uitgebracht.

22 Mogelijk zitten hier ook exemplaren van het restant van 400 van de eerste druk tussen.

23 Als: *Louis Couperus*, in de Bibliotheek van Nederlandsche Letteren, voorafgegaan door een biografie van de hand van Pol de Mont, die als ‘bestuurder’ van de reeks optrad.

24 [Louis Couperus]: *Waarde Heer Veen* [...], p. 67.

25 [Louis Couperus]: *Waarde Heer Veen* [...], p. 68.

26 Brief van 18 april 1901 (archief-Veen, Letterkundig Museum).

leven verschenen druk als basistekst gekozen: hij vertegenwoordigt de laatste door de auteur actief geautoriseerde versie. Couperus heeft Veen de tekst laten zetten naar de tijdschriftpublicaties, en hij heeft de proeven van de bundel zelf gecorrigeerd. Voor de tekstsamenstelling is gebruik gemaakt van een exemplaar van de eerste druk dat zich bevindt in de Koninklijke Bibliotheek te Den Haag (sig. 784. B. 28).

Correcties

In de tekst van deze uitgave zijn, mede op grond van een woord-voor-woord vergelijking van de tijdschriftversies van de verhalen in *Eene illusie* met die van de eerste druk, de hieronder volgende correcties aangebracht. Na het paginacijfer en het regelnummer wordt eerst de verbeterde lezing gegeven; na de ‘Duitse komma’ (/) volgt de oorspronkelijke, foutieve lezing. De laatste is voorzien van een asterisk (*) als zij ook in de tijdschriftversie voorkomt.²⁷

8,4	landen/landen,
12,28	boozen,/boozen
15,10	Kareltjè!'/Kareltjè!
20,18	tikje/zikje
21,11	meent, dat/meent dat,
21,24	zielaromen.../zielaromen...,
22,11	zielsmysterie...'/zielsmysterie....*
26,26	openspreidt/open spreidt
27,9/10	sonnetten/sonetten
27,28	néêrkijken/neêrkijken
33,29	practisch/pracktsich
33,29	hard/had
40,30	licht./licht..
41,12	op/op,

27 In de tijdschriftpublicaties beginnen de verhalen, wanneer ze onderverdeeld zijn in hoofdstukjes, met een romeins cijfer. Dit begincijfer is in de boekuitgave weggelaten. In deze uitgave is het overal weer toegevoegd. Gezien de inconsequentie van de spelling van Couperus konden de spellingvormen ‘feërie’ en ‘fëerie’ (p. 81, 110) niet gelijk getrokken worden tot ‘feeërie’.

41,14	haast,/haast
44,12	Carel/Karel
44,24	weinig/weining
44,30	aan geven/aangeven
45,19	verlangen,/verlangen.
53,27	want/wacht
63,35	En/Fn
64,29	geleefd/geleefd
66,23/24	visitekaartje/visitiekartje
67,14/15	aanbiddeijke/aanbiddeijke
68,27	mijn/mij
72,4	<i>In/In*</i>
73,2	meerdere/meedere
74,24	bij.../bij..*
75,11	ratelden/ratelen
75,17	niets.../niets..*
75,24	ja!/Ja!
75,25	fijn/fijntje
75,30	gek.../gek..*
77,32	God...!/God..!
79,12	Saksisch/Saksich*
79,31	en.../en..
81,1	-gevoelens/gevoelens
86,11	Spanje.../Spanje..*
87,17/18	minachting/minachtig
90,27	wil.../wil..,
90,34	er... dan.../er.. dan..*
92,17	Notre-Dame/Nôtre-Dame
95,35	hij./hij,
99,3	haar.../haar..*
100,12	tusschendeur/tuschendeur
100,31	klappertandde/klappertande
102,35	staan,/staan

104,17

kwibus.../kwibus..*

107,11

oogenblik/oogenblik

107,20	met/met met
107,29	wat/was
108,11	denken/denkens
109,10	misschien/mischien
110,12	Den Haag/Deu Haag ²⁸

Varianten

De eerste druk van *Eene illuzie* vertoont ten opzichte van de tijdschriftpublicaties de hieronder volgende woordvarianten. Na het paginacijfer en het regelnummer wordt eerst de lezing van de boekuitgave gegeven; na het ‘ontstaan-uit-teken’ (<) volgt de vroegere tijdschriftversie.²⁹

7	<i>opdracht ontbreekt</i> < Aan Betty B.
7,25	en < en die
10,29	fluisteren < te fluisteren
14,4	haastig < wat haastig
14,34	een < er een
15,5	gepoetsten < geschuurden
18,26	hij, - en er brak iets in zijn hart, - < hij, terwijl er iets in zijn hart brak,
19,18	DEN HAAG. Aug. 89 < <i>plaats en datum ontbreken</i>
31,10	het < het je
39,13/14	verschoven, grauw en zwart; < verschoven, grauw en zwart, alles grauw en zwart;
39,24	haar zalig < haar zich zalig
40,4	zich < haar
40,11	intens < zeer intens

28 Er zijn ook exemplaren aangetroffen waarin dit gecorrigeerd is, zij het dat de ‘u’ slechts werd omgedraaid (ex. Letterkundig Museum).

29 Op p. 113, r. 30 staat: ‘ik had mij in die drie maanden’. De tijdschriftversie geeft op deze plaats: ‘ik had mij in drie maanden’. De lezing ‘drie’ in de tijdschriftversie zal een zetfout zijn geweest voor ‘die’. Bij de correctie van de proeven van de eerste druk heeft Couperus deze fout opgemerkt. Uiteindelijk is niet de vermoedelijk oorspronkelijke lezing ‘die’ hersteld, hetzij doordat Couperus zelf in de proeven de nieuwe lezing ‘die drie’ heeft gemaakt, hetzij doordat de zetter de door Couperus aangegeven correctie verkeerd heeft uitgevoerd.

42,16	niet < niets
47,1	wat < maar wat
48,13/14	Ik ben zoo alleen, ik ben zoo alleen. < Ik ben zoo alleen.
49,27	dat dit < dat dat
55,8/9	krijgen en.... < krijgen en.... en
55,23	Juli '90. < 24-7-90.
56,16	het < het hen
63,14	hebben met die sympathie, < hebben in hare fijnste zielezenuwen, om haar en zich; lief zoû hebben met die sympathie,
68,27	weet < voel
72,23	het < in het
72,33/73, 1	verschieten; heél ver weg trillen lange lijnen van water, als lange meeren, en < verschieten; het is of heél ver weg nog iets van water trilt, en
75,1	met open mond < met open oogen en open mond
78,15/16	couranten, boeken < couranten en boeken
79,2	en draaide < draaide
83,19	zich < zich als
83,30	opschuivend < openschuivend
88,12	weet < het weet
91,23	boven den kachel < tegen de vlammen van een groot blok aan
91,30	gloed < haardgloed
93,2	stil staan zijn hart < zijn hart stilstaan
93,24	in < daar in
93,31	wat < dat
94,8	Ze zoû het hem < Ze zoû met hem spreken; ze zoû het
97,7	over < boven
97,7	er driehoekjes < driehoekjes boven hen
97,23	goeden < een goeden

98,3

effen < breede, effen

99,5

en sloeg < sloeg

99,17	hij < hij weêr
100,18	van staren < van het staren
102,9	bleek..... < bleek geweest.....
103,22	van < weg van
107,5	destijds < dien tijd
109,2	van die < zulke
112,1	ik < ik u
112,26	er < hier
112,26	niets < er niets
113,11	zoû < van u zoû
116,11	geschreven < opgeschreven
116,18	iemand weg < er iemand van mij weg